Mensenrechtenrapportage 2010

Rapportage over de uitvoering van de mensenrechtenstrategie 'Naar een menswaardig bestaan' in 2010

Juli 2011
Ministerie van Buitenlandse Zaken

Inhoudsopgave Mensenrechtenrapportage 2010

Voorwoord

Samenvatting

Leeswijzer

1. Mensenrechten wereldwijd

1.1 Strijd tegen de doodstraf
1.2 Verbod op marteling
1.3 Vrijheid van godsdienst en levensbeschouwing
1.4 Vrijheid van meningsuiting en mediadiversiteit
1.5 Rechten van vrouwen
1.6 Rechten van kinderen
1.7 Bestrijding van mensenhandel
1.8 Tegengaan van discriminatie op basis van seksuele geaardheid
1.9 Non-discriminatie
1.10 Opkomen voor mensenrechtenverdedigers

2. Mensenrechten, vrede en veiligheid

2.1 De bestrijding van terrorisme
2.2 Een verantwoordelijkheid voor de internationale gemeenschap
2.3 Een rechtvaardige en duurzame vrede
2.4 Inzet op gebied van kleine wapens en wapenexportbeleid
2.5 Crisisbeheersing in de praktijk
2.6 Vrouwen, vrede en veiligheid

3. Ondeelbaarheid van mensenrechten

3.1 Mensenrechten en de Millenniumdoelen
3.2 Aandacht voor ESC-rechten
3.3 Maatschappelijk verantwoord ondernemen

4. Mensenrechten in multilateraal verband

4.1 Europese Unie
4.2 Verenigde Naties
4.2.1 VN-Mensenrechtenraad
4.2.2 Derde commissie AVVN
4.2.3 VN-verdragscomités
4.3 Raad van Europa
4.4 OVSE

5. Praktische ondersteuning van mensenrechtenactiviteiten

6. Mensenrechten per regio

6.1 Noord-Afrika, het Midden-Oosten en de Golf
6.2 Azië
6.3 Afrika
6.4 De Amerika's
6.5 Europa
6.6 Oost-Europa en Centraal-Azië

7. Bijlagen

7.1 Lijst met afkortingen
7.2 Overzicht Mensenrechtenfonds
7.3 Overzicht activiteiten ambassades 10 december 2010

Voorwoord

Ook dit jaar rapporteert de regering over haar inspanningen om de mensenrechten in de wereld te bevorderen. Een actualisering van de mensenrechtenstrategie 'Verantwoordelijk voor vrijheid: mensenrechten in het buitenlands beleid' is de Kamer op 5 april jl. toegekomen en bouwt voort op de strategie uit 2007 'Naar Een Menswaardig Bestaan'.

In de rapportage brengen we de middelen die we hebben ingezet en de voortgang die we hebben kunnen boeken in kaart. We doen dat in het volle besef dat mensenrechten nog steeds wereldwijd worden geschonden. Tegenover iedere verbetering die we constateren, staan evenveel schrijnende gevallen van mannen, vrouwen en kinderen die lijden onder schendingen, soms op de meest grove wijze. Zo werden in 2010 57 journalisten vermoord, werden vrouwen gestenigd, homoseksuelen gebrandmerkt en gevangenen gemarteld.

De voortduring van deze mensonterende schendingen maakt de Nederlandse inspanningen niet zinloos. Verre van. Wel dwingt ze ons scherp na te denken over hoe wij onze middelen zo effectief mogelijk kunnen inzetten. We willen dat onze interventies daadwerkelijk verschil maken. De noodzaak van selectiviteit geldt dus eveneens voor de bevordering van mensenrechten, die ook voor deze regering een essentieel en integraal onderdeel vormt van het Nederlands buitenlands beleid.

Met de actualisering van de mensenrechtenstrategie, waarin de regering haar inspanningen ter bevordering van de mensenrechten inkadert en afbakent, spelen we in op nieuwe ontwikkelingen. De actualisering behelst daarnaast een zorgvuldige poging het maximale uit onze inspanningen te halen in het licht van de doelstellingen van het buitenlands beleid. De bevordering van mensenrechten is een waardevol doel op zich en komt ook de stabiliteit en welvaart ten goede. Ook ons land profiteert daarvan.

Om te bepalen waar Nederland de meeste toegevoegde waarde heeft, is deze rapportage over de inzet in het voorbije jaar van groot belang. De geactualiseerde strategie zal dan ook op deze resultaten voortbouwen.

Eén ding staat als een paal boven water. Waar de meest fundamentele rechten in het geding zijn, zullen de slachtoffers van mensenrechtenschendingen Nederland altijd aan hun zijde vinden. Er zijn rode lijnen die menselijkerwijs niet mogen worden overschreden. Nederland zal zich, net als het de afgelopen jaren heeft gedaan, sterk blijven maken voor het werk van mensenrechtenverdedigers en hun organisaties. Zij moeten zich gesteund weten. Waar mogelijk moeten wij hen helpen voet aan de grond te krijgen in hun land. Bovendien zal Nederland notoire mensenrechtenschenders juist de voet dwars zetten. We doen geen concessies als mensen worden getroffen door wrede regimes. Het is zoals Theodore Roosevelt zei: '*No man is above the law and no man is below it*'. Die eenvoudige constatering zal onze inspanningen richting blijven geven, zoals zij dat ook in 2010 heeft gedaan.

Uri Rosenthal
Minister van Buitenlandse Zaken

Samenvatting

In 2010 werden fundamentele vrijheden in diverse regio's met voeten getreden. In onder meer Egypte, Irak, Maleisië en Pakistan werden religieuze en etnische minderheden geconfronteerd met de gevolgen van discriminatie en onderdrukking. In de aanloop naar de verkiezingen in bijvoorbeeld Ethiopië, Iran, Rwanda en Wit-Rusland werd de politieke ruimte voor de oppositie beperkt. De vrijheid van meningsuiting en informatie, via het internet en sociale media in het bijzonder, is in o.a. Azerbeidzjan, Bolivia, China, Jemen, Libië, Syrië en Vietnam aan beperkingen onderhevig.

Het jaar 2010 kende ook positieve ontwikkelingen op mensenrechtengebied. Begin 2010 ratificeerde Rusland, na jaren van stagnatie, protocol 14 van het Europees Verdrag van de Rechten van de Mens (EVRM). De mensenrechtensituatie in Moldavië bleek duidelijk te zijn verbeterd onder de in 2009 aangetreden regering. In VN-verband won de resolutie voor de afschaffing van de doodstraf aan steun en ook de resoluties inzake terrorismebestrijding, marteling en mensenrechtenverdedigers bleven overeind. Bovendien werd in 2010 het dertigjarig bestaan van de *Convention on the Elimination of all forms of Discrimination Against Women* (CEDAW) gevierd.

Nederland heeft zich zowel via traditionele middelen, zoals dialoog, demarches en multilaterale fora, als via innovatieve activiteiten ingezet voor een effectieve verbetering van de wereldwijde mensenrechtensituatie. Zo werd in 2010 een handleiding over LGBT-rechten (*lesbian, gay, bisexual, transgender*) voor Nederlandse diplomaten ontwikkeld en werd de Mensenrechtentulp voor de derde keer uitgereikt. In samenwerking met gelijkgestemde partners is Nederland een voortrekkersrol blijven vervullen op het gebied van internetvrijheid en in de strijd tegen kinderarbeid. In 2010 heeft Nederland vaak het voortouw genomen in de EU-Raadswerkgroep voor mensenrechten (COHOM), die de EU-inzet vaststelt voor de derde commissie van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, de VN-Mensenrechtenraad en de ongeveer 40 specifieke mensenrechtendialogen die de EU met derde landen voert. Hoewel het succes van de EU dient als een bron van inspiratie voor andere landen, geldt het EU-gedachtegoed van democratie, *rule of law* en mensenrechten nog altijd niet als universele norm. De invloed van het Westen in de wereld is, in het kader van de opkomst van nieuwe economische en politieke machten, veranderd. Intern, binnen de EU, vonden in 2010 eveneens grote veranderingen plaats ten gevolge van de inwerkingtreding van het Verdrag van Lissabon. Hierdoor werd het Handvest van de Grondrechten juridisch bindend. Ook werd afgesproken dat de EU zal toetreden tot het EVRM. Juist in deze context is het belangrijk continue te bezien hoe Nederland, bilateraal en multilateraal, kan bijdragen aan een veiligere wereld.

In de geactualiseerde Mensenrechtenstrategie 'Verantwoordelijk voor vrijheid: mensenrechten in het buitenlands beleid' die de Kamer op 5 april jl. heeft ontvangen wordt de inzet van de regering voor de komende jaren beschreven.

Leeswijzer

In 2008 en 2009 ontving de Kamer eveneens een rapportage over de Nederlandse inzet ter bescherming en bevordering van de rechten van de mens. Deze rapportages volgden op de in 2007 gepubliceerde mensenrechtenstrategie 'Naar een menswaardig bestaan', die de basis legde voor een intensivering van het Nederlands mensenrechtenbeleid. De huidige, derde rapportage bericht op welke wijze de Nederlandse regering in 2010 praktische en strategische invulling heeft gegeven aan de in de strategie geformuleerde doelstellingen.

Over veel activiteiten en resultaten is al apart gerapporteerd aan de Tweede Kamer, al dan niet in antwoord op Tweede Kamervragen. Deze mensenrechtenrapportage geeft een overzicht van de activiteiten in 2010 en de behaalde resultaten. In lijn met de strategie biedt hoofdstuk 1 een overzicht van de prioritaire thema's. Hoofdstuk 2 rapporteert over de Nederlandse inzet op het snijvlak van mensenrechten, vrede en veiligheid en in hoofdstuk 3 wordt ingegaan op de ondeelbaarheid van mensenrechten. De Nederlandse inzet in de multilaterale fora wordt besproken in hoofdstuk 4 en in hoofdstuk 5 wordt verslag gedaan van de financiering van mensenrechtenactiviteiten. Tot slot wordt in hoofdstuk 6 uitgebreid ingegaan op de inzet per regio. De rapportage sluit af met een aantal overzichten in hoofdstuk 7 over het Mensenrechtenfonds en de activiteiten die de Nederlandse ambassades organiseerden op de internationale dag van de rechten van de mens in 2010.

1. Mensenrechten wereldwijd

Tijdens de 13e zitting van de VN-Mensenrechtenraad, die in maart 2010 plaats vond, benadrukte Nederland de universaliteit van mensenrechten. Ondanks de brede diversiteit in identiteit streven burgers wereldwijd naar een waardig bestaan. Er is meer wat mensen verbindt dan wat hen verdeeld. Mensenrechten vormen de spelregels voor een samenleving waarin iedereen, ongeacht ras, geslacht, geloof, nationaliteit of sociale status, kan rekenen op een gelijke, waardige behandeling. In dit hoofdstuk wordt gerapporteerd over de manier waarop Nederland zich in 2010 wereldwijd heeft ingezet op het gebied van de doodstraf, marteling, vrijheid van godsdienst en levensovertuiging, vrijheid van meningsuiting en mediadiversiteit, vrouwenrechten, kinderrechten, mensenhandel, tegengaan van discriminatie op basis van seksuele geaardheid, non-discriminatie en mensenrechtenverdedigers.

1.1 Strijd tegen de doodstraf

Nederland streeft naar een wereldwijde afschaffing van de doodstraf. Het instellen van een moratorium is hierbij een positieve eerste stap. Uit het rapport van de Secretaris-General van de Verenigde Naties (SGVN) van augustus 2010[1] blijkt dat de trend naar verdere afschaffing van de doodstraf zich voortzet. In twee derde van de VN-lidstaten wordt de doodstraf niet meer uitgevoerd. Van deze staten hebben er 72 het tweede facultatief protocol bij het verdrag inzake burger- en politieke rechten (*International Convenant on Civil and Political Rights*, ICCPR) geratificeerd, waarmee deze landen zich verplichten niemand te executeren die ter dood is veroordeeld en alle noodzakelijke maatregelen te nemen om de doodstraf definitief af te schaffen.

Ondanks deze positieve trend zijn er nog steeds landen die vasthouden aan het uitvoeren van de doodstraf. De landen die verantwoordelijk zijn voor het hoogste aantal executies zijn China, Iran en Saoedi-Arabië. Zorgelijk blijft ook het feit dat de doodstraf nog steeds wordt uitgevoerd in democratische staten zoals de Verenigde Staten (VS), Indonesië en Japan. Nederland blijft zich actief inzetten voor een wereldwijde afschaffing van de doodstraf en het versterken van de internationale consensus over dit onderwerp.

<u>Bilaterale activiteiten inzake de strijd tegen de doodstraf</u>

Nederland brengt het onderwerp doodstraf consequent op in bilaterale contacten, via ambassades, tijdens bezoeken van de ministers en minister-president en tijdens de reizen van de mensenrechtenambassadeur. De dialogen maken het voeren van open discussies over de voor- en tegenargumenten mogelijk. Zo sprak de mensenrechtenambassadeur tijdens zijn bezoek aan Oman over de doodstrafresolutie van 2010 en het te verwachten stemgedrag van Oman. In zijn reis van begin februari aan Saoedi-Arabië bracht hij de zaak van het ter dood veroordeelde Sri-Lankaanse tienermeisje Rizana Nafeek op bij de autoriteiten.

Via het postennetwerk ondersteunt Nederland verschillende activiteiten op het gebied van de afschaffing van de doodstraf. De ambassade in Washington houdt bijvoorbeeld rechtstreeks contacten met organisaties die zich inspannen voor afschaffing van de doodstraf of inperking van de toepassing daarvan. Zo had de ambassadeur bij haar bezoek

[1] VN, 65e AVVN, document *A/65/280*, 'Moratoriums on the use of the death penalty - Report of the Secretary-General'.

aan Texas – de staat met de meeste executies – in mei 2010 een onderhoud met lokale organisaties. De organisatie *National Coalition to Abolish the Death Penalty* (NCADP) is ook in 2010 doorgegaan met de uitvoering van een project waarbij advocaten die doodstrafzaken behandelen worden getraind op welke wijze om te gaan met geestesziekte bij verdachten.

Nederlandse strafrechtadvocaat adresseert de doodstraf in Japan
In november 2010 bracht de Nederlandse strafrechtadvocaat Bart Stapert, die ter dood veroordeelden in de VS en Indonesië verdedigt, op uitnodiging van de Nederlandse ambassade te Tokio een bezoek aan Japan. Samen met drie Britse experts op het gebied van de doodstraf sprak Stapert onder meer met parlementariërs, academici, medewerkers van NGO's, diplomaten, journalisten en advocaten over de Europese visie op de doodstraf. Ook is kennis uitgewisseld over het Japanse rechtssysteem en zijn alternatieven voor de doodstraf besproken. Stapert en de Britten wezen consequent op de verantwoordelijkheden van Japan onder de diverse VN-verdragen en riepen op tot ratificatie van het tweede protocol bij het ICCPR. Vrijwel alle gesprekspartners waren het er over eens dat afschaffing van de doodstraf in Japan op korte termijn zeer onwaarschijnlijk was. Prioriteit zou daarom gegeven moeten worden aan het instellen van een moratorium, al dan niet in combinatie met het introduceren van alternatieve straffen.

Naast landenspecifieke activiteiten worden er ook regionale projecten gefinancierd uit het Mensenrechtenfonds. Eind 2010 is bijvoorbeeld het '*Asia Project*' van het *International Justice Project* van start gegaan. Het project richt zich op onderzoek in een aantal Aziatische landen die aan de doodstraf vasthouden (India, Indonesië, Japan, Maleisië en Thailand). Het onderzoek wordt gevolgd door trainingen van juristen en NGO's en een internationale conferentie. Binnen dit project zal ook onderzoek worden gedaan naar de effectiviteit van EU-interventies in deze Aziatische landen.

<u>Multilaterale inzet inzake de strijd tegen de doodstraf</u>
In 2010 heeft de EU een doodstrafresolutie ingediend bij de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (AVVN). Mede door een strategische lobby waarbij het diplomatieke netwerk van de 27 EU-lidstaten werd ingezet, is de resolutie met goed resultaat aangenomen. Er waren 107 voorstemmen, drie meer ten opzichte van eerdere jaren, 38 tegenstemmers en 36 onthoudingen. Dit jaar sloot Rusland zich aan als co-sponsor waarmee het totaal aantal co-sponsors van de doodstrafresolutie op 90 staat. De resolutie roept niet alleen op tot instellen van een moratorium, met als doel wereldwijde afschaffing, maar roept landen ook op informatie beschikbaar te stellen met betrekking tot de toepassing van de doodstraf.

Ook gebruikt Nederland het instrument van de *Universal Periodic Review* (UPR) in de VN-Mensenrechtenraad om de doodstraf op te brengen. Nederland bracht het onderwerp doodstraf in 2010 onder meer op bij de UPR van Iran (afschaffing van de doodstraf voor minderjarigen), Libië en Irak (herstel van het moratorium met het oog op afschaffing), de VS en Wit-Rusland (oproep om een moratorium uit te spreken op executies teneinde de doodstraf af te schaffen).

In EU-verband werkt Nederland tevens actief mee aan de implementatie van de EU-richtsnoeren inzake de doodstraf. In het afgelopen jaar heeft de EU circa 45 verklaringen en demarches uitgevoerd in onder andere Bahrein, China, Noord-Korea, Gambia, Guatemala, Iran, Japan, Kirgizstan, Mongolië, Pakistan, de VS en Wit-Rusland.

1.2 Verbod op marteling

Hoewel het absolute verbod op marteling en wrede, onmenselijke en vernederende behandeling of bestraffing stevig is verankerd in het internationaal recht, vindt foltering wereldwijd nog altijd op grote schaal plaats. Nederland draagt op verschillende manieren bij aan de bestrijding van marteling. Het betreft hier onder meer het politiek interveniëren, door middel van demarches, bij individuele gevallen van marteling en het financieel ondersteunen van NGO's die trainingen geven of regeringen ondersteunen bij anti-martelingwetgeving. Ook is Nederland actief betrokken bij de onderhandelingen in de VN over resoluties inzake marteling. Steevast uitgangspunt van Nederland is daarbij dat marteling onder álle omstandigheden verboden is, zonder uitzondering.

Nederland zelf ratificeerde in 2010 het optioneel protocol bij het VN-anti-martelingverdrag (OPCAT). Dit protocol voorziet onder meer in de oprichting van het *Subcommittee on the Prevention of Torture* (SPT) dat in de ratificerende landen onderzoek doet naar mogelijke martelpraktijken. In 2009 werd het minimum aantal ratificerende landen (50) bereikt dat als criterium werd gehanteerd voor de uitbreiding van het ledental van het Subcomité. In 2010 groeide het aantal leden van tien tot 25. Dit vergrootte de capaciteit om wereldwijd gevangenissen en andere detentieplaatsen te bezoeken. Het SPT-toezicht is daarmee een belangrijke, mondiale aanvulling op het anti-folteringstoezichtmechanisme dat in het kader van de Raad van Europa (RvE) reeds functioneert, het *European Committee for the Prevention of Torture* (CPT).

Nederland onderkent het grote potentieel van OPCAT en het daaraan verbonden SPT en ondersteunde daarom ook in 2010 de *Association for the Prevention of Torture* (APT). Het APT lobbiet wereldwijd voor ratificatie van OPCAT en ondersteunt landen die het protocol al hebben geratificeerd bij het nakomen van de verplichtingen onder het protocol. Verder verzorgt het APT trainingen voor rechters, politie en aanklagers in het onderkennen en vervolgen van gevallen van foltering. Nederland steunde een programma dat zich richtte op Egypte, Georgië, Indonesië, Marokko, Oeganda en Zuid-Afrika.

In EU-verband was Nederland betrokken bij de aanscherping van de implementatie van de EU-richtsnoeren inzake marteling en wrede behandeling: de EU zal vaker en consistenter interveniëren als er in derde landen sprake is van aanwijzingen van foltering. In 2010 voerde de EU in een groeiend aantal landen demarches uit om protest aan te tekenen tegen concrete gevallen van marteling.

In de AVVN bood Nederland in 2010 opnieuw actief steun aan de Deense resolutie over marteling die beoogt om stapje voor stapje de maatregelen die landen moeten nemen om marteling uit te bannen normatief af te bakenen.

1.3 Vrijheid van godsdienst en levensbeschouwing

De vrijheid van godsdienst en levensovertuiging is een fundamenteel mensenrecht. Het staat een ieder vrij om zijn of haar geloofsovertuiging aan te hangen, en deze binnen de kaders van de wet uit te dragen, en het is ieders vrijheid om uitdrukking te geven aan een religie of levensbeschouwing. Tegelijkertijd houdt deze vrijheid ook in dat ieder individu zijn of haar geloof mag veranderen, vrij is om een geloof naast zich neer te leggen, en het recht heeft op non-discriminatie op grond van iedere godsdienst of levensbeschouwing, ook als men geen godsdienst aanhangt. Zoals aangegeven in de geactualiseerde mensenrechtenstrategie 'Verantwoordelijk voor vrijheid: mensenrechten in het buitenlands beleid' die de Kamer op 5 april jl. is toegekomen, spant Nederland zich nog meer dan voorheen in om vervolging van godsdienstige minderheden tegen te gaan.

In 2010 werd de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging op veel plekken in de wereld weer op de proef gesteld. Nederland zet zich zowel bilateraal, als multilateraal en via projecten in om godsdienstvrijheid te bevorderen. Daarbij was aandacht voor een breed spectrum aan onderwerpen, waaronder het fundamentele recht van individuen om zich te bekeren, religieuze registratiewetten, en het belang van het beschermen van religieuze minderheden. Ook heeft Nederland meermaals benadrukt dat er vanuit de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging geen beperkingen mogen worden gelegd op andere mensenrechten.

<u>Bilaterale activiteiten inzake de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging</u>

Nederland nam in 2010 actie tegen de onderdrukking van religieuze minderheden. In maart 2010 ontbood de minister de Marokkaanse ambassadeur naar aanleiding van de uitzetting uit Marokko van Nederlanders die reeds lange tijd in het land woonden, op beschuldiging van zendingswerk. Daarbij werd benadrukt dat Marokko zijn internationale verplichtingen om de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging, waaronder de vrijheid om van geloof te veranderen, moet respecteren. In reactie op bomaanslagen op moskeeën van Ahmadiyya-moslims in Pakistan kaartte Nederland in bilaterale consultaties met Pakistan in juli 2010 de achterstelling van deze groep aan. In EU-kader had Nederland deze zorg ook eerder al tijdens de 14^{e} zitting van de VN-Mensenrechtenraad aan de orde gesteld. In het kader van de dialoog met Turkije over EU-toetreding is mede op aandringen van Nederland consequent het onderwerp godsdienstvrijheid aangehaald. Ook werd op aandringen van Nederland de arrestatie van vier ex-moslims In Azerbeidzjan op de agenda van de EU-Azerbeidzjan-dialoog over het Partnerschaps- en Samenwerkingsovereenkomst (PSO) gezet.

Bovendien hebben de vijf deelnemende ambassades aan de pilot godsdienstvrijheid in 2010 nieuwe activiteiten uitgevoerd. Zo hebben deze ambassades in China, Egypte, Eritrea, India en Kazachstan, in samenwerking met het ministerie, een uitgebreide analyse gemaakt van de situatie rond godsdienstvrijheid. Op basis van de analyses zijn, voor zover mogelijk, concrete interventiestrategieën opgesteld, die momenteel worden uitgevoerd. Zo steunt de ambassade in Egypte actief organisaties die zich inzetten voor de aanpassing van discriminatoire bepalingen in de familiewet. De ambassade in Eritrea heeft zich bij het in kaart brengen van schendingen van godsdienstvrijheid actief ingezet voor de vrijspraak en vrijlating van een Jehova's getuige. Verder besteedt de ambassade in India bijzondere

aandacht aan anti-bekeringswetgeving. Een uitgebreide terugkoppeling van de pilot is de Kamer in een aparte Kamerbrief toegaan.[2]

Multilaterale inzet inzake de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging

In multilateraal verband was Nederland net als in voorgaande jaren zeer actief op het thema godsdienstvrijheid. Binnen de EU werd in 2010 onder achtereenvolgens Spaans en Belgisch voorzitterschap een breed actieplan vastgesteld om strategisch meer aandacht te besteden aan het bevorderen van de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging in derde landen. Bij de opstelling van dit plan heeft Nederland een voortrekkersrol gespeeld. Zo zijn op aandringen van Nederland in het plan verwijzingen opgenomen naar het individuele karakter van de vrijheid van godsdienst, en de daartoe behorende vrijheid om geen religie (meer) aan te hangen, of om van religie te veranderen. Daarnaast is het door Nederland in 2009 gepubliceerde Handboek Mensenrechten Protectiemechanismen toegevoegd aan het actieplan, als handleiding voor de implementatie van de vrijheid van godsdienst door ambassades van EU-lidstaten in derde landen. Naast het EU-actieplan is op instigatie van Nederland ook in diverse EU-verklaringen verwezen naar het individuele karakter van de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging. Ook in de Raad Algemene Zaken en Externe Betrekkingen (RAZEB) vroeg de minister aandacht voor de rol van de EU bij de naleving van respect voor godsdienstvrijheid in derde landen.[3]

Tijdens de 13e zitting van de VN-Mensenrechtenraad werd de Speciale Rapporteur (SR) inzake de vrijheid van godsdienst in een door Nederland voorbereide EU-interventie verzocht om een nadere toelichting op haar laatste thematische rapport over de preventie van religieuze intolerantie, onder meer ten aanzien van het tegengaan van het verbod om van religie te veranderen. Tijdens de 14e zitting van de VN-Mensenrechtenraad werd het mandaat van de SR in een resolutie verankerd.

In de VN-Mensenrechtenraad heeft Nederland ook aandacht besteed aan de inperking van godsdienstvrijheid in specifieke landen. Zo sprak Nederland in een nationale verklaring over Iran zorgen uit over de positie van religieuze minderheden in dat land, waaronder de Baha'i-geloofsgemeenschap. Specifiek werd daarbij aandacht gevraagd voor de positie van zeven Baha'i-leiders, die later tot 10 jaar cel werden veroordeeld. In de Derde Commissie van de AVVN was er ook dit jaar aandacht voor religie. De door de EU ingediende resolutie over de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging werd net als vorig jaar met consensus aangenomen. Eveneens heeft Nederland zich in 2010 opnieuw met gelijkgezinde landen in multilaterale fora stevig verzet tegen het pleidooi van sommige landen, met name verenigd in de *Organisation of Islamic Conference* (OIC), om het begrip 'godsdienstlastering' (*defamation*) erkend te krijgen. Nederland benadrukt in deze discussie consequent dat het internationale mensenrechtenacquis niet bedoeld is om godsdiensten te beschermen. Mensenrechten dienen ter bescherming van de vrijheid van het individu; een verbod op het beledigen van godsdiensten betekent geen versterking maar een verzwakking van die vrijheid.

Ook in de *Human Dimension Implementation Meeting* (HDIM) van de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) heeft Nederland aandacht gevraagd voor

[2] Tweede Kamer, vergaderjaar 2010-2011, Kamerstuk 32735, nr. 2.
[3] Tweede Kamer, vergaderjaar 2010-2011, Kamerstuk 21501-02, nr. 1011.

respect voor de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging in de OVSE-lidstaten. Daarbij werd expliciet ingegaan op de problematiek die met name in Centraal-Azië speelt rond de registratie van godsdiensten die als voorwaarde wordt gesteld voor geloofsbelijding. Nederland vroeg hiervoor tevens aandacht tijdens de *Speciale Human Dimension Meeting* (SHDM) over de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging, die op 9 en 10 december 2010 in Wenen plaatsvond.

1.4 Vrijheid van meningsuiting en mediadiversiteit

De vrijheid van meningsuiting en de vrije media blijven wereldwijd onder druk staan. Zo werden in 2010 57 journalisten vermoord, 51 ontvoerd en 535 gearresteerd. Hoewel minder journalisten in conflictgebieden vermoord werden dan in 2009, was in het aantal ontvoeringen juist een stijgende lijn te zien. Op verschillende manieren blijft Nederland opkomen voor de vrijheid van meningsuiting, omdat de vrijheid van meningsuiting één van de fundamenten van het mensenrechtendiscours is. Speciale aandacht gaat uit naar de bevordering van de vrijheid van meningsuiting en internetvrijheid als middel om democratiseringsprocessen in regio's waar kansen liggen een impuls te geven.

Voor het functioneren van de democratie is de vrijheid van meningsuiting van het grootste belang. Kiezers moeten de vrijheid hebben verschillende meningen te ontvangen. Zij die de aspiratie hebben gekozen te worden, dienen in vrijheid hun ideeën voor het voetlicht te kunnen brengen. Een goed functionerende en vrije pers is hierbij essentieel. De Nederlandse positie is dat de vrijheid van meningsuiting echter niet onbegrensd is. De begrenzing ligt daar waar het genieten van de vrijheid door de één leidt tot een beperking van de vrijheid van de ander.

<u>Bilaterale activiteiten inzake de vrijheid van meningsuiting en mediadiversiteit</u>

Tijdens bilaterale bezoeken is de vrijheid van meningsuiting consequent aan de orde gesteld. Ook de mensenrechtenambassadeur speelt hierbij een voorname rol. In 2009 en 2010 stelde hij het onderwerp persvrijheid en vrijheid van meningsuiting uitvoerig aan de orde tijdens zijn bezoeken aan Eritrea, Iran, Saoedi-Arabië, Pakistan en Bangladesh.

Vanuit het Mensenrechtenfonds worden, zowel vanuit de ambassades als vanuit het departement, projecten gesteund gericht op het vergroten van de vrijheid van meningsuiting. Veel aandacht gaat daarbij uit naar mediadiversiteit. Onafhankelijke en vrije media vervullen namelijk een vitale rol bij het waarborgen van de vrijheid van meningsuiting. De ondersteunde activiteiten variëren van het trainen van journalisten tot hulp bij het opzetten van onafhankelijke websites en radioprogramma's. De focus is hierbij met name gericht op Birma, Irak, Iran, Rusland, Zimbabwe en verschillende Arabische landen. Daarnaast ondersteunt Nederland diverse organisaties die zich inzetten voor de persvrijheid op internationaal niveau, waaronder *IFEX* en *Article 19*.

Op verzoek van de Tweede Kamer zijn verder extra middelen uit het Mensenrechtenfonds vrijgemaakt voor internetvrijheid in Iran. De motie[4] riep de regering op Iraniërs in staat te stellen op een veilige manier nieuws en informatie te verspreiden via het internet. Met drie organisaties zijn eind 2009 projecten opgezet, die in 2010 doorliepen. Op verschillende manieren wordt aan de strekking van de motie gehoor gegeven: journalisten en bloggers

[4] Motie Van Dam, Peters, Van der Staaij en Ten Broeke, Tweede Kamer, vergaderjaar 2008-2009, Kamerstuk 31 700, nr. 113.

worden getraind in het op een veilige manier schrijven voor het internet en websites worden beschermd tegen overheidsaanvallen.

Eind 2009 heeft de minister tijdens de begrotingsbehandeling van Buitenlandse Zaken toegezegd om, in aanvulling op al bestaande projecten die steun ontvangen uit het Mensenrechtenfonds, een extra project voor Birma te steunen in het kader van de verkiezingen die in november 2010 plaatsvonden. Hoewel deze verkiezingen vrij noch eerlijk zijn verlopen en buitenlandse media en waarnemers hierbij niet toe werden gelaten, is er sprake van een veranderingsproces. Het waren de eerste verkiezingen in twintig jaar en te hopen valt dat de civiele oppositie een grotere rol van betekenis kan gaan spelen. Het project steunde vrije media en onafhankelijke Birmese journalisten, die getraind werden om op neutrale en onpartijdige wijze over de verkiezingen en de aanloop daartoe te rapporteren.

Ook ambassades is gevraagd extra aandacht te besteden aan landen waar in 2010 verkiezingen plaatsvonden. De persvrijheid wordt in de lange aanloop naar verkiezingen dikwijls beperkt. In de door de overheid gecontroleerde media wordt dan de boodschap van de heersende partij veiliggesteld waardoor oppositiepartijen hun visie niet met de bevolking kunnen delen. Met een aantal ambassades werd in samenwerking met de NGO *Free Voice* een videoconferentie georganiseerd over persvrijheid, vrijheid van meningsuiting en nationale verantwoordelijkheid.

Persvrijheid in Ethiopië onder druk
In Ethiopië werd in 2010 de persvrijheid verder onder druk gezet in aanloop naar de verkiezingen. Op grond van restrictieve wet- en regelgeving (de mediawet en anti-terrorismewetten) werd er repressief opgetreden tegen journalisten. Oppositiepartijen hadden in aanloop naar de verkiezingen weinig zendtijd op radio en televisie. Dit alles heeft gezorgd voor een cultuur van angst en zelfcensuur onder journalisten. Nederland heeft op diverse manieren actie ondernomen. Zo heeft de mensenrechtenambassadeur zich tijdens zijn bezoek aan Ethiopië uitgesproken over het belang van vrije media. Nederland heeft Ethiopië tijdens het landenexamen van de *Universal Periodic Review* (UPR) voor de VN-Mensenrechtenraad verzocht een *standing invitation* uit te doen naar de SR inzake vrijheid van meningsuiting. Ook heeft het EU-voorzitterschap, mede op aandringen van Nederland, zorgen uitgesproken over de sluiting van een onafhankelijke krant.

Nieuwe media
Nieuwe media kunnen door innovatief en strategisch gebruik een aanzienlijke bijdrage leveren aan de vrijheid van meningsuiting, met name in landen met een zorgelijke reputatie op het gebied van censuur en onderdrukking van de oppositie. Tegelijkertijd kleven er ook risico's aan nieuwe media. Voor repressieve regimes wordt het gemakkelijker om de voor hen ongewenste meningen op te sporen en te bestraffen. Zoals aangegeven in de actualisering van de mensenrechtenstrategie 'Verantwoordelijk voor vrijheid: mensenrechten in het buitenlands beleid' die de Kamer op 5 april jl. toekwam, is het garanderen van internetvrijheid essentieel in het vergroten van mediadiversiteit en –kwaliteit. Hiermee zal Nederland een krachtige bijdrage leveren aan democratisering en het creëren van ruimte voor mensenrechtenverdedigers om op te komen voor de vrijheden van anderen.

In april 2010 organiseerde het ministerie van Buitenlandse Zaken een succesvolle internationale conferentie voor mensenrechtenverdedigers rondom het thema 'vrijheid van meningsuiting en nieuwe technologieën'. De conferentie was niet alleen bedoeld om nieuwe mogelijkheden voor meningsuiting te verkennen en de vorming van nieuwe netwerken te bevorderen, maar ook om de positie van mensenrechtenverdedigers in eigen land te versterken en hun veiligheid te vergroten. In veel gevallen is internationale zichtbaarheid de meest effectieve manier om regeringen ervan te weerhouden mensenrechtenverdedigers te arresteren of op andere wijze in hun werk te belemmeren. Een videoverslag van de conferentie is beschikbaar op de conferentiesite: www.media4heroes.com.

Internetvrijheid

Zoals genoemd, geldt de vrijheid van meningsuiting en persvrijheid in alle soorten media: op televisie, op de radio, in kranten, en zeker ook op internet. Als onmisbaar medium in de 21e eeuw moet internet ongelimiteerd toegankelijk zijn voor mensen overal ter wereld. Dat draagt niet alleen bij aan het kunnen genieten van meningsvrijheid, maar ook aan het aan de kaak kunnen stellen van andere mensenrechtenschendingen, en het kunnen deelnemen aan een vrij en transparant democratisch proces. Helaas wordt in landen als Birma, Cuba, Iran, Syrië en Tunesië en vele andere landen de toegang tot internet sterk beperkt door de overheid. Een keur aan websites wordt gefilterd, bewegingen van mensen worden gemonitord, en bloggers worden beboet, gearresteerd en gevangengezet.

In reactie op diverse schendingen van het recht op vrijheid van meningsuiting via de inperking van internetdiensten heeft Nederland zich in 2010 sterk ingezet voor de bevordering en bescherming van internetvrijheid. Zo vroeg Nederland aandacht voor de positie van twee bloggers in Azerbeidzjan via de EU, de RvE en de OVSE, en stelde het in Europees verband de inperking van de toegang tot vrij internet in landen als Birma, Iran en Wit-Rusland consequent aan de orde. Daarnaast heeft Nederland in 2010 besloten om uit het Mensenrechtenfonds een aantal extra projecten te ondersteunen die zich specifiek richten op het trainen en opleiden van journalisten, bloggers en andere internetgebruikers in landen met beperkte internetvrijheid. Het omzeilen van internetcensuur doormiddel van softwareontwikkeling en effectief gebruik van servers en proxies staan daarbij centraal.

Naast de aandacht die wordt geschonken aan specifieke schendingen van internetvrijheid is Nederland ook één van de voortrekkers in de internationale dialoog over hoe internetvrijheid in het algemeen kan worden bevorderd. Zo heeft Nederland samen met Frankrijk in 2010 een zogenoemde pilotgroep van landen opgericht, waarin met een brede groep van belanghebbende partijen wordt gekeken naar welke stappen kunnen worden genomen ter vergroting van internetvrijheid. In dit kader organiseerden Frankrijk en Nederland op 8 juli 2010 een zogenoemde expertmeeting in Parijs. De bijeenkomst werd geopend door de Nederlandse en Franse ministers van Buitenlandse Zaken en bracht meer dan 60 vertegenwoordigers van overheden, internationale organisaties, NGO's, belangenorganisaties en academische instellingen bijeen.

De vier kernvragen van deze bijeenkomst, waarvan een uitgebreid verslag de Kamer reeds toeging[5], waren gericht op de betere invulling van de verbintenissen die landen reeds zijn aangegaan op het gebied van de vrijheid van meningsuiting op het internet; de verantwoordelijkheid van bedrijven in het geval van misbruik van hun technologieën door autoritaire regimes; het optimaliseren van hulp aan cyberdissidenten van wie de vrijheid van meningsuiting wordt beperkt en het analyseren van de reikwijdte van bestaande juridische kaders om de universele aard van het internet te beschermen.

De algemene conclusie van de conferentie was dat bestaande instrumenten en verbintenissen in principe genoeg waarborgen bieden voor het garanderen van internetvrijheid, maar dat onderlinge coördinatie en afspraken nodig zijn om effectiever te kunnen opereren. Ook is een intensievere dialoog tussen bedrijven en overheden daarbij van groot belang. Nederland is van plan om dit initiatief in 2011 met een aantal andere leidende landen op dit gebied een vervolg te geven, en tot concrete maatregelen te komen om bovengenoemde uitdagingen het hoofd te bieden.

Naast dit initiatief is Nederland ook in andere fora initiatiefrijk bij het vragen van aandacht voor internetvrijheid. In de EU heeft Nederland vanaf eind 2009 aangedrongen op een onderzoek naar de mogelijkheid om de uitvoer van internetfiltertechnologie vanuit de EU naar autoritaire regimes aan banden te leggen. Na uitvoerige consultaties met experts in zowel binnen- als buitenland is gebleken dat een verbod op uitvoer van dergelijke technologie weinig effectiviteit zou sorteren. Landen als Iran en China beschikken zelf ook over de genoemde technologie, evenals de kennis om deze zelf te ontwikkelen en *up-to-date* te houden. Toch vindt Nederland het van groot belang dat het Europese bedrijfsleven meer verantwoordelijkheid neemt om ervoor te zorgen dat ze geen producten waarmee censuur mogelijk is levert aan landen en regimes die daar meningsvrijheid mee willen inperken. In dit kader heeft Nederland al meermalen gewezen op het reeds bestaande *Global Network Initiative*, een van oorsprong Amerikaanse gedragscode waar naast grote zoekmachines en andere toonaangevende internetbedrijven ook mensenrechten-NGO's en experts aan verbonden zijn. Nederland zal binnen en buiten EU-kader ervoor blijven pleiten dat ook niet-Amerikaanse bedrijven zich committeren aan deze of een vergelijkbare gedragscode.

Er kan daarnaast veel worden bereikt in de strijd tegen internetcensuur door positieve middelen te ondersteunen om internetcensuur tegen te gaan. Daarbij kan worden gedacht aan de ontwikkeling van software waarmee censuur omzeild kan worden, en effectief gebruik kan worden gemaakt van servers en proxies. Nederland zet erop in dat dergelijke projecten, naast financiering uit het Mensenrechtenfonds, zoveel mogelijk worden ondersteund uit Europese middelen. Andere EU-lidstaten hebben hun steun uitgesproken voor dergelijke initiatieven.

Binnen de EU heeft Nederland internetvrijheid ook diverse malen op andere wijzen onder de aandacht gebracht. Zo is consequent gepleit voor het opnemen van verwijzingen naar beknotting van internetvrijheid in EU-verklaringen in reactie op de continue verslechterende mensenrechtensituatie in Iran. Daarnaast heeft Nederland succesvol gepleit voor

[5] Tweede Kamer, vergaderjaar 2009-2010, aanhangselnummer 3044 en Tweede Kamer, vergaderjaar 2010-2011, vraagnummer 2010Z15253; aanhangselnummer 415.

verwijzingen naar internetvrijheid in de VN-resolutie inzake de vrijheid van meningsuiting en de landenresolutie over Iran in de Derde Commissie van de 65e sessie van de AVVN.

1.5 Rechten van vrouwen

Nederland zet zich wereldwijd in voor de bescherming en bevordering van vrouwenrechten. In 2010 werd het dertigjarig bestaan van het VN-vrouwenverdrag, de *Convention on the Elimination of all forms of Discrimination Against Women* (CEDAW), gevierd. Ondanks dat op zeven landen na alle 192 VN-lidstaten het verdrag hebben geratificeerd, is er nog steeds sprake van wereldwijde ongelijkheid voor vrouwen op politiek, sociaal, economisch en cultureel vlak.

Bilaterale activiteiten inzake vrouwenrechten

Tijdens bilaterale bezoeken en binnen multilaterale fora vragen de bewindslieden en de mensenrechtenambassadeur consequent aandacht voor vrouwenrechten. In 2010 gebeurde dit bijvoorbeeld tijdens het bezoek van de mensenrechtenambassadeur aan Saoedi-Arabië. Hij sprak over de noodzaak tot bevordering van vrouwenrechten en bracht tevens bij de autoriteiten twee individuele zaken op: de terdoodveroordeling van een vrouw voor een delict dat zij op haar 17e zou hebben gepleegd en de veroordeling van een 75-jarige weduwe tot 40 zweepslagen. Naast deze diplomatieke inzet, ondersteunt Nederland wereldwijd een groot aantal projecten van organisaties die zich inzetten voor de verbetering van de positie van vrouwen. In 2010 gebeurde dat met middelen uit het Mensenrechtenfonds en uit het MDG3-Fonds. Vanuit laatstgenoemde worden 45 activiteiten met een totaalbedrag van €70 miljoen gesteund.

In 2008 startten Nederlandse ambassades in 15 landen een geïntensiveerd programma waarbij lokale overheden en maatschappelijke organisaties worden bijgestaan in hun strijd tegen geweld tegen vrouwen. Het betreft de ambassades geaccrediteerd in Bangladesh, Brazilië, de Democratische Republiek Congo (DRC), El Salvador, Honduras, Ethiopië, Ghana, Guatemala, India, Jordanië, Macedonië, Marokko, Mozambique, Nicaragua en Syrië.

Lei Maria Da Penha

In 2010 werd door Nederland een aantal projecten in Brazilië gesteund ter implementatie van de wet ter bestrijding van huiselijk geweld (*Lei Maria da Penha*). Brazilië heeft niet alleen de nodige internationale verdragen ondertekend en geweld tegen vrouwen strafbaar gesteld, ook is er sinds 2006 een speciale wet ter bestrijding van huiselijk geweld tegen vrouwen: *Lei Maria Da Penha*, vernoemd naar een vrouw die het slachtoffer werd van huiselijk geweld. De wet onttrekt huiselijk geweld aan de bevoegdheid van rechtbanken die belast zijn met overtredingen die vaak niet tot een vervolging leiden en heeft een rechtbank opgericht die speciaal bevoegd is om dergelijke feiten te onderzoeken. Voorheen kon huiselijk geweld slechts met een boete worden bestraft, nu is een aanhouding mogelijk en riskeren daders een driejarige gevangenisstraf. Ook bevat de wet preventieve maatregelen die vrouwen moeten beschermen tegen geweld. Het project van de ambassade zag toe op een juiste toepassing van de wet door politiefunctionarissen en rechters. Ook was het project gericht op de bevordering van het bewustzijn van de gemeenschap inzake het geweld tegen en de rechten van vrouwen. Tijdens de internationale dag van de rechten van de mens (10 december) bracht de ambassade een bezoek aan Maria Penha en haar instituut dat de kennis over de wet in Brazilië bevordert door onder meer lezingen en workshops.

Twee jaar na de aanvang van het geïntensiveerde beleid op het terrein van geweld tegen vrouwen zijn ambassades in 50 landen actief op dit thema. De activiteiten richten zich onder meer op de ontwikkeling van wetgeving, de verbetering van het politie- en justitiesysteem, dienstverlening en maatregelen voor slachtoffers, capaciteitsontwikkeling en training voor preventie, bewustwording en voorlichting, dataverzameling en onderzoek.

De meeste activiteiten van de ambassades vinden plaats op het terrein van preventie. Dit heeft geleid tot een groter bewustzijn van de problematiek onder de bevolking en in de politiek. In Trinidad & Tobago en Litouwen schreef de media over de problematiek, in Irak, Nicaragua en Zuidelijk Afrika worden er terzake relevante soaps op televisie vertoond en ook op scholen en binnen gemeenschapsraden komt geweld tegen vrouwen aan de orde. Symposia, workshops, trainingen en festivals leveren extra aandacht voor het thema op in Brazilië, El Salvador, Honduras en Jemen. Verder werden in Oeganda en Mozambique recentelijk wetten tegen huiselijk geweld aangenomen en ook in Mexico is er toegenomen aandacht onder de autoriteiten. Bewustwordingstrainingen bij politie en justitie resulteren onder andere in goede implementatie van regelgeving op het gebied van geweld tegen vrouwen in Algerije, Bangladesh en Brazilië. In Bangladesh werd tevens, mede op basis van een door ambassade Dhaka gefinancierde studie over huiselijk geweld, in oktober 2010 een wetsvoorstel tegen huiselijk geweld aangenomen in het parlement.

Andere activiteiten, gericht op de verbetering van dienstverlening, leveren verbeterde slachtofferopvang in opvangtehuizen in Bulgarije, Ethiopië, Guatemala, Indonesië, Iran, Oekraïne, Rusland, Syrië en Vietnam op. Ook werd een telefonische hulplijn opgezet in Jemen en in Macedonië wordt gewerkt aan de verbetering van datacollectie-systemen inzake geweld tegen vrouwen.

<u>Multilaterale inzet inzake vrouwenrechten</u>
Nederland is op EU-niveau intensief betrokken bij de uitvoering van de in 2008 opgestelde EU-richtsnoeren inzake geweld tegen vrouwen en neemt actief deel aan de EU-taakgroep over geweld tegen vrouwen, die valt onder verantwoordelijkheid van de Hoge Vertegenwoordiger (HV) van de EU op buitenlands politiek terrein, barones Ashton. Nederland ziet er op toe dat de landenspecifieke actieplannen ter uitbanning van geweld tegen vrouwen, die door de taakgroep voor meer dan 100 landen in kaart zijn gebracht, worden uitgevoerd. In 2011 zal de taakgroep zich onder andere gaan richten op groeiende bewustwording rondom het thema ‘genitale verminkingen’ in Afrika.

Hiernaast neemt Nederland in Europees verband actief deel aan de onderhandelingen van een RvE-verdrag getiteld ‘Conventie inzake preventie en bestrijding van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld’ (CAHVIO). Dit verdrag verplicht verdragspartijen onder meer actief op te treden op het gebied van preventie, slachtofferhulp en vervolging van daders van geweld tegen vrouwen. Nederland ziet er onder andere op toe dat het verdrag goed aansluit bij de VN-agenda op gebied van geweld tegen vrouwen. De verwachting is dat de

onderhandelingen in de eerste maanden van 2011 zullen zijn afgerond, waarna het voor ratificatie door lidstaten en niet-lidstaten van de RvE zal worden opengesteld.[6]

In VN-verband heeft Nederland actief bijgedragen aan interne hervormingen ter bevordering van de effectiviteit van het VN-beleid ten aanzien van vrouwenrechten. Op 2 juli 2010 werd door integratie van de vier voormalige VN-genderorganisaties (UNIFEM, INSTRAW, OSAGI en DAW) de nieuwe organisatie UNWOMEN opgericht. UNWOMEN neemt de functies en mandaten van de vier originele organisaties over en zal daarnaast de VN leiden, coördineren en afrekenen op *'gender equality and empowerment of women'*. Michelle Bachelet, voormalig President van Chili, is benoemd tot eerste Onder-Secretaris-Generaal van deze nieuwe organisatie die vanaf 1 januari 2011 operationeel is.

In maart 2010 nam Nederland deel aan de 54e sessie van de *Commission on the Status of Women* (CSW) die in het teken stond van het 15-jarig bestaan van de *Beijing Declaration and Platform for Action*. De aanwezige NGO's toonden veel waardering voor de door Nederland georganiseerde s*ide events* over abortus en over lesbiënnes, biseksuelen en transgenders.

Met betrekking tot MDG5, het terugdringen van moedersterfte en de universele toegang tot seksuele en reproductieve rechten (SRGR), is nog beperkte vooruitgang geboekt. In september 2010 werd daarom in New York op initiatief van de SGVN de *'Global Strategy for Women's and Children's Health*' aangenomen. Hiermee worden SRGR - mede dankzij de Nederlandse lobby - opnieuw onderkend en wordt een duidelijk politiek signaal afgegeven, dat door meer ontwikkelingslanden dan voorheen werd gesteund.

Evenals in 2008 en 2009 werd de door Nederland en Frankrijk ingediende resolutie over geweld tegen vrouwen in 2010 met consensus aangenomen. Dit was een duidelijk signaal dat de leden van de VN het belang van de problematiek onderkennen en de gezamenlijke aanpak tegen dit wijdverspreide probleem willen intensiveren. Dit jaar lag de focus van de resolutie op preventie van geweld tegen vrouwen via nationale actieplannen, nationale wetgeving en trainingen. Vanaf 2011 zal de resolutie niet meer jaarlijks, maar tweejaarlijks worden ingediend.

In VN-verband komt het thema vrouwenrechten ook ter sprake bij de meeste UPR-landenexamens. Zo riep Nederland Angola op om huiselijk geweld strafbaar te stellen en slachtofferhulp bij huiselijk geweld te intensiveren. El Salvador werd opgeroepen om maatregelen te nemen om de sociale en culturele normen die ten grondslag liggen aan geweld tegen vrouwen te veranderen en om een nationaal mechanisme te ontwikkelen dat het aantal fatale slachtoffers van huiselijk geweld bijhoudt.

1.6 Rechten van kinderen

Het Internationale Verdrag van de Rechten van het Kind (IVRK), het meest geratificeerde verdrag wereldwijd, stelt het kind centraal en zorgt dat kinderen, overal ter wereld aanspraak maken op belangrijke rechten. Helaas worden de rechten die verankerd zijn in dit verdrag nog onvoldoende gewaarborgd. Geweld tegen kinderen en andere misstanden die

[6] De onderhandelingen op werkgroepniveau zijn begin 2011 afgerond, waarna de verdragstekst aan de Parlementaire Assemblee is voorgelegd voor commentaar. Wanneer het gehele proces is doorlopen, zal de CAHVIO worden opengesteld voor ratificatie door lidstaten en niet-lidstaten van de RvE.

indruisen tegen het verdrag vinden nog steeds op grote schaal plaats. Omdat kinderen extra kwetsbaar zijn, hebben juist *zij* steun nodig bij de realisatie van hun rechten.

Kinderarbeid

Het uitbannen van kinderarbeid blijft één van de hoogste prioriteiten, maar tevens één van de grootste uitdagingen binnen het Nederlandse mensenrechtenbeleid. De *International Labour Organisation* (ILO) presenteerde in mei 2010 het rapport *´Accelerating action against Child Labour´*. Daaruit blijkt dat de afgelopen vier jaar het aantal kindarbeiders weliswaar met zeven miljoen is afgenomen, maar dat deze afname stagneert. Er zijn wereldwijd nog steeds zo'n 215 miljoen kindarbeiders, waarvan circa 115 miljoen slachtoffer zijn van de ergste vormen van kinderarbeid: gebonden en gedwongen arbeid, slavernij, prostitutie en drugshandel en gevaarlijk en schadelijk werk. Geconstateerd moet worden dat ten aanzien van de in de ILO afgesproken doelstelling om in 2016 alle ergste vormen van kinderarbeid uitgebannen te hebben nog onvoldoende resultaat is geboekt.

Op initiatief van Nederland nam de Raad van Ministers van de EU in juni 2010 raadsconclusies over kinderarbeid aan. De raadsconclusies waren het (voorlopige) sluitstuk van een meerjarige inspanning om het EU-beleid tegen kinderarbeid te intensiveren. In 2010 heeft minister Verhagen onder meer met de Subcommissie Mensenrechten van het Europees Parlement, de Europese Commissie en collega-ministers gesproken.

Het pakket maatregelen dat uiteindelijk is aangenomen, stemde Nederland tot tevredenheid. Zo onderschrijven de raadsconclusies dat de EU haar inspanningen voor het uitbannen van kinderarbeid nog kan opvoeren op basis van een breed opgezette beleidsaanpak. Ook stellen de conclusies dat de instrumenten waarover de EU en de lidstaten beschikken, met name de beleidsdialoog, in combinatie met ontwikkelingssamenwerking en handelsmaatregelen, doeltreffender kunnen bijdragen tot de internationaal overeengekomen doelstelling dat de ernstigste vormen van kinderarbeid uiterlijk in 2016 moeten zijn uitgebannen en dat alle vormen van kinderarbeid uiteindelijk helemaal moeten verdwijnen. Bovendien is in de conclusies opgenomen dat de Europese Commissie vóór eind 2011 een studie zal verrichten en verslag uit zal brengen over de ergste vormen van kinderarbeid in relatie tot handel.

Op 10 en 11 mei 2010 is door het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW), samen met de ILO, de internationale conferentie over kinderarbeid *´The Hague Global Child Labour Conference 2010, Towards a World without Child Labour. Mapping the road to 2016´* georganiseerd. Centraal tijdens deze conferentie stond de noodzaak om inspanningen te intensiveren om het doel van 2016 te halen. Koningin Beatrix was aanwezig bij een deel van de conferentie. De conferentie kende een goed resultaat: conclusies zijn aangenomen in de vorm van een '*Roadmap for achieving the elimination of the worst forms of child labour by 2016'.* Dit document geeft richting aan alle betrokken spelers in hun inspanningen tegen kinderarbeid. Minister Donner was gastheer van de conferentie, waarop ook minister Verhagen sprak. Het ministerie van Buitenlandse Zaken organiseerde een workshop met als thema onderwijs en kinderarbeid. Dit in verband met additionele Nederlandse steun aan het ILO-programma ter bestrijding van kinderarbeid (*International Programme on the Elimination of Child Labour,* IPEC), bedoeld om op landenniveau concrete verbeteringen in de onderwijssector te realiseren die ten goede komen aan de bestrijding van kinderarbeid.

Tijdens de conferentie, waaraan vertegenwoordigers van overheden, werkgevers, werknemers, internationale organisaties en NGO's uit circa 90 landen hebben deelgenomen, is ook aandacht besteed aan de rol van bedrijven in de strijd tegen kinderarbeid. De oprichting van een internationaal bedrijvennetwerk tegen kinderarbeid is tijdens de conferentie aangekondigd. Dit netwerk is op 1 oktober 2010 van start gegaan en wordt begeleid door het Initiatief Duurzame Handel (IDH), met steun van de Nederlandse overheid.

Overigens is de Haagse *Roadmap* in november 2010 door de Beheersraad van de ILO omarmd, wat financiële ondersteuning door de ILO van initiatieven van landen om actiepunten uit de *Roadmap* uit te voeren mogelijk maakt. In 2013 zal in Brazilië een vervolgconferentie worden georganiseerd.

Als onderdeel van een integrale aanpak wil de regering ook nadrukkelijk het bedrijfsleven betrekken bij de strijd tegen kinderarbeid. Kinderarbeid vormt een belangrijk onderdeel van het MVO-paspoort (maatschappelijk verantwoord ondernemen) dat begin 2010 voor ambassades is opgesteld (zie paragraaf 3.3). Daarnaast wordt van bedrijven die in aanmerking willen komen voor financiële steun van de overheid bij investeringsprojecten in opkomende markten en ontwikkelingslanden verwacht dat zij kunnen aantonen dat hun producten niet zijn gemaakt met kinder- of dwangarbeid. Op 26 mei 2010 vond op initiatief van het ministerie van Buitenlandse Zaken en FNV een kinderarbeidevenement plaats in Amsterdam waarbij minister Verhagen en FNV-voorzitter Jongerius de 'Handleiding voor bedrijven om kinderarbeid tegen te gaan' van de campagne 'Stop kinderarbeid' in ontvangst namen. Hierbij benadrukte de minister de verantwoordelijkheid van kledingbedrijven om kinderarbeid bij hun toeleveranciers te voorkomen en tegen te gaan.

Tot slot heeft Nederland de '*Decent Work Agenda'* van de ILO gesteund met €32 miljoen voor de periode 2006-2010. Onder deze agenda werden in een groot aantal ontwikkelingslanden projecten uitgevoerd ter verbetering van arbeidsomstandigheden in het algemeen en ter bestrijding van dwangarbeid en kinderarbeid in het bijzonder.

<u>Bescherming van kinderen tegen geweld</u>
Het in 2006 gepubliceerde '*World Report on Violence Against Children'* geldt internationaal nog steeds als basis en uitgangspunt bij de bestrijding van geweld tegen kinderen. Nederland heeft via het Mensenrechtenfonds financieel bijgedragen aan de vertaling en distributie van de kindvriendelijke versie van deze studie in het Nederlands en het Urdu voor gebruik op scholen in Nederland en India. Naar aanleiding van de aanbevelingen uit deze studie werd tijdens de AVVN in december 2007 de functie van een Speciale Vertegenwoordiger (SV) inzake Geweld tegen Kinderen gecreëerd. Op 1 mei 2009 werd Marta Santos Pais op deze positie benoemd. Nederland heeft zich in 2008 en 2009 hard gemaakt voor de benoeming van de SV inzake geweld tegen kinderen en steunt deze financieel tot juli 2012.

<u>Seksuele uitbuiting van kinderen</u>
Nederland steunde in 2010 drie projecten voor de bestrijding van seksuele uitbuiting van kinderen. Mede naar aanleiding van de motie Van der Staaij en de uitkomsten van het Derde Wereldcongres Tegen Seksuele Uitbuiting van Kinderen in 2008 ontvangen respectievelijk UNICEF, Terre des Hommes en *End Child Prostitution, Child Pornography and Trafficking of*

Children for Sexual Purposes (ECPAT) Nederlandse steun voor projecten waarbij de focus ligt op Cambodja, Thailand en de Filippijnen.

Daarnaast is het ministerie van Buitenlandse Zaken samen met de ministeries van Veiligheid en Justitie, Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK), het Openbaar Ministerie (OM), het Korps Landelijke Politiediensten (KLPD), de Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Kinderpornografie en een tweetal telecombedrijven lid van de Taskforce Aanpak Kinderporno en Kindersekstoerisme. Deze taskforce is in het leven geroepen met als doel knelpunten te signaleren en te adresseren teneinde deze op te lossen bij de aanpak van kinderpornografie en de bestrijding van kindersekstoerisme.

Het verdrag van de RvE inzake de bescherming van kinderen tegen seksuele uitbuiting en seksueel misbruik, dat in oktober 2007 door Nederland werd ondertekend, is begin 2010 door Nederland als één van de eerste landen geratificeerd. In het kader van dit Verdrag van Lanzarote vond in november 2010 in Rome een conferentie van de RvE plaats. Tijdens de conferentie werd het startsein gegeven voor een internationale campagne tegen seksueel geweld bij kinderen. De campagne heeft onder meer als doel de verdere implementatie van het Verdrag van Lanzarote te bevorderen.

Sinds 2007 worden jaarlijks op Schiphol actiedagen 'kinderpornokoeriers' georganiseerd waarin passagiers van vluchten uit bronlanden van kindersekstoerisme, aan de hand van profielkenmerken, gecontroleerd worden. De multidisciplinaire actiedagen worden onder leiding van het OM door de Koninklijke Marechaussee (KMar) uitgevoerd in samenwerking met het KLPD en de douane. Deze doelgerichte controles op Schiphol dragen bij aan meer inzicht in de aard en omvang van kindersekstoerisme, alsmede aan expertiseopbouw bij de verschillende controle- en opsporingsdiensten op Schiphol op dit onderwerp.

Sinds 2009 heeft de Nederlandse overheid de aandacht voor het fenomeen kindersekstoerisme geïntensiveerd. Aanleiding hiervoor was de op 5 november 2008 ingediende, en tevens aangenomen, motie door het lid Arib c.s. aangaande het opsporen van Nederlanders die zich in het buitenland schuldig maken aan het hebben van seks met minderjarigen. Deze intensivering heeft geresulteerd in de voorbereiding en de lancering van een bewustwordingscampagne en een internethotline op 13 januari 2010. Daarnaast heeft de toenmalige minister van Justitie op 13 januari 2010, door samen met de voorzitter van de brancheverenigingen van Nederlandse reisorganisaties en reisbureaus (ANVR) een intentieverklaring kindersekstoerisme te ondertekenen, de nauwere samenwerking met de reisindustrie voor de bestrijding van kindersekstoerisme bekrachtigd.

Verder zijn in december 2010 binnen de EU de eerste besprekingen voor een nieuwe richtlijn inzake seksueel misbruik, seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie afgerond met een algemene benadering in de Raad Justitie en Binnenlandse Zaken. Het voorstel zal nu naar het Europees Parlement (EP) worden doorgestuurd voor het verdere wetgevingsproces.

Kids Peace Prize
In 2010 werd voor de zesde keer de internationale *Kids Peace Prize* uitgereikt. Ook dit jaar ondersteunde Nederland dit initiatief vanuit het Mensenrechtenfonds. De minister van Buitenlandse Zaken zei in een videoboodschap dat kinderen die opkomen voor hun rechten en voor die van hun leeftijdgenoten, onze volle steun verdienen. Dit jaar werd de prijs uitgereikt aan de 16-jarige Francia Simon uit de Dominicaanse Republiek. Zij zet zich in voor het belangrijke recht op (geboorte)registratie. Registratie is van enorm belang: daarmee verkrijgt het kind een naam en nationaliteit (artikel 7.1 van het IVRK), kan het een beroep doen op andere rechten als onderwijs en gezondheidszorg en loopt het minder kans slachtoffer te worden van mensenhandel en uitbuiting. Francia Simon heeft niet alleen zichzelf maar ook 130 leeftijdgenoten weten te registreren in de Dominicaanse Republiek.

Multilaterale ontwikkelingen inzake kinderrechten
Ook op Europees niveau is in 2010 veel aandacht geschonken aan kinderrechten. Als lid van de EU-taakgroep voor kinderrechten speelt Nederland een belangrijke rol bij het bevorderen van de implementatie van de richtsnoer betreffende de promotie en bescherming van de rechten van het kind, met een focus op geweld tegen kinderen.

Tijdens de 65e sessie van de AVVN diende de groep van landen in Latijns-Amerika en de Caraïben, samen met de EU de jaarlijkse resolutie in over de rechten van het kind. Dit jaar was er bijzondere aandacht voor de ontwikkeling van kinderen in hun vroege jeugd. Dankzij Nederland bevatte de resolutie ook een verwijzing naar de uitkomsten van de Haagse conferentie inzake kinderarbeid. Het is bijzonder positief dat de resolutie dit jaar wederom met consensus kon worden aangenomen.

1.7 Bestrijding van mensenhandel

Mensenhandel is een moderne vorm van slavernij die in grote delen van de wereld voorkomt en zich in vele vormen manifesteert; soms zichtbaar, maar vaker onzichtbaar. De slachtoffers van mensenhandel zijn in veel gevallen jonge vrouwen, met name als het gaat om gedwongen prostitutie. Maar het kan ook gaan om geheel andere vormen van uitbuiting. Zo is er in veel landen sprake van arbeidsgerelateerde uitbuiting in een verscheidenheid van economische sectoren, waaronder arbeidsintensieve sectoren als de landbouw en de bouw. In dit verband zijn de slachtoffers veelal volwassen mannen. Daarnaast zijn kinderen bij uitstek kwetsbaar voor uiteenlopende vormen van mensenhandel.

Een krachtige aanpak van alle vormen van mensenhandel is dan ook essentieel, zowel in eigen land als internationaal. Om de inspanningen in eigen land bij de aanpak van mensenhandel beter te bundelen is begin 2008 een landelijke taskforce in het leven geroepen waarin de meest betrokken ministeries, met inbegrip van Buitenlandse Zaken, en andere betrokken instanties, zoals het KLPD, de KMar, het OM en diverse gemeenten, zijn vertegenwoordigd. In het regeerakkoord is aangegeven dat de nationale aanpak verder zal worden verstevigd. Een buitenlandcomponent en internationale samenwerking zijn daarbij onmisbaar. Mensenhandel is immers vaak een grensoverschrijdend verschijnsel.

Bilaterale activiteiten inzake de bestrijding van mensenhandel
Op bilaterale basis wordt samengewerkt met de belangrijkste herkomstlanden van de slachtoffers van mensenhandel die in Nederland worden aangetroffen. Via diverse projecten

is technische ondersteuning geboden aan nationale coördinerende instellingen alsmede aan politie en justitie in met name Bulgarije, Roemenië en Nigeria. Ook is met deze landen, in samenwerking met het maatschappelijk middenveld, gewerkt aan het verbeteren van de opvang van slachtoffers.

Nederland streeft ernaar de aanpak van arbeidsgerelateerde uitbuiting hoger op de Europese agenda te zetten. In dit kader heeft de Sociale Inlichtingen- en Opsporingsdienst (SIOD) begin februari 2010 samen met ANITP, het Roemeense agentschap voor de bestrijding van mensenhandel, een Europese conferentie georganiseerd over dit thema. Ook heeft Nederland een project gefinancierd voor de training van de Kroatische arbeidsinspectie en politie in het signaleren en rechercheren van arbeidsuitbuiting. In Oman wordt een project gefinancierd van de ILO dat beoogt de rechten van in het buitenland geworven huishoudelijk personeel beter te waarborgen.

Bestrijding van mensenhandel en de bescherming van slachtoffers in de Balkan
Bulgarije en Roemenië zijn de voornaamste herkomstlanden van mensenhandel naar de rest van Europa, inclusief Nederland. Dit betreft zowel uitbuiting in het kader van prostitutie als arbeidsgerelateerde uitbuiting. Via MATRA-gelden is een tweejarig project uitgevoerd voor de opbouw van de *anti-trafficking unit* van het Bulgaarse ministerie van Binnenlandse Zaken. Ook werd een driejarig NGO-project gefinancierd dat tot doel had in Bulgarije een '*National Referral Mechanism'* op te zetten. De plannen voor dit mechanisme, dat het geheel van procedures voor de identificatie, doorverwijzing en opvang van slachtoffers omvat, zijn in het kader van het project uitgewerkt en in november 2010 door de Bulgaarse Nationale Commissie, de coördinerende ministeriële instantie op dit gebied, aangenomen. In Roemenië werd een MATRA-project uitgevoerd dat zich richtte op technische assistentie aan het Roemeense agentschap ter bestrijding van mensenhandel, met als doel versterkte samenwerking bij de opvang van slachtoffers op zowel lokaal als nationaal niveau.

<u>Multilaterale inzet inzake de bestrijding van mensenhandel</u>
In VN-verband is het overkoepelende verdrag inzake grensoverschrijdende georganiseerde criminaliteit (*UN Convention on Transnational Organized Crime,* UNTOC) inmiddels door 157 landen geratificeerd; het bijbehorende mensenhandelprotocol door 141 landen. De gestage toename van het aantal ratificaties van deze instrumenten, die in 2000 tot stand kwamen, is bemoedigend. In juli 2010 nam de AVVN bij unanimiteit het '*Global Plan of Action against Human Trafficking'* aan. Dit plan legt belangrijke uitgangspunten vast,zet acties uiteen om een impuls te geven aan de ratificatie en implementatie van UNTOC en het mensenhandelprotocol, en brengt meer samenhang in de verschillende inspanningen in VN-kader die in New York, Wenen en Genève plaatsvinden. Tijdens de *Conference of the Parties* van UNTOC in oktober 2010 is afgesproken dat een toetsingsmechanisme zal worden uitgewerkt om de naleving van het verdrag en de protocollen te verbeteren.

Naast inzet in het kader van UNTOC, steunt Nederland in VN-verband het werk van de drie SR's voor mensenhandel, moderne vormen van slavernij en kinderhandel en kinderprostitutie. De landenbezoeken van deze Rapporteurs vormen een belangrijk middel om aandacht te vragen voor specifieke situaties en om de betrokken landen te helpen bij de aanpak van de problemen. Nederland ondersteunt consequent het recht van SR's om landen te bezoeken.

Een belangrijke toevoeging aan de internationale normen wordt gevormd door het verdrag van de RvE inzake de bestrijding van mensenhandel, dat in 2005 tot stand kwam. Na goedkeuring door de Staten-Generaal werd Nederland in mei 2010 partij bij het verdrag dat op een aantal punten, waaronder de bescherming van het slachtoffer, verder gaat dan het VN-protocol. De kracht van het verdrag zit ook in het onafhankelijke toezichtmechanisme, genaamd '*Group of Experts on Action against Trafficking in Human Beings*' (GRETA), die lidstaten bezoekt om vervolgens aanbevelingen te formuleren ter verbetering van de aanpak. In december 2010 werd de Nederlander Jan van Dijk, hoogleraar victimologie aan de Universiteit Tilburg, verkozen tot lid van de expertgroep.

In EU-verband vindt nauwe afstemming plaats voor zowel de aanpak van mensenhandel binnen de EU als in relatie tot derde landen. In december 2010 werd een nieuwe richtlijn voor de preventie en bestrijding van mensenhandel, en de bescherming van slachtoffers, aangenomen. De nieuwe richtlijn betekent op veel punten een aanscherping ten opzichte van het oude kaderbesluit uit 2002. Dit geldt bijvoorbeeld voor de strafmaat en voor de hulp aan slachtoffers. De richtlijn breidt de omschrijving van uitbuiting ten opzichte van de andere internationale instrumenten uit met uitbuiting van gedwongen bedelarij en van criminele activiteiten.

1.8 Tegengaan van discriminatie op basis van seksuele geaardheid

Iedereen is gelijk in waardigheid en rechten geboren, ongeacht ras, kleur, geslacht, taal, godsdienst, politieke of andere overtuiging, nationale of maatschappelijke afkomst, eigendom, geboorte of andere status en ongeacht seksuele geaardheid. Dat laatste vormt nog altijd een van de grootste taboes op mensenrechtengebied, en LGBT-rechten worden vandaag de dag helaas nog altijd op grote schaal geschonden. Zoals aangegeven in de geactualiseerde mensenrechtenstrategie, die de Kamer op 5 april jl. is toegekomen, zal Nederland de komende jaren vooral in het geweer komen tegen de discriminatie op basis van seksuele oriëntatie en discriminatie op basis van geslacht.

Bilaterale inzet tegen discriminatie op basis van seksuele geaardheid

Nederland kwam in 2010, in lijn met zijn jarenlange voortrekkersrol, in verschillende landen – vooral in Afrika en Oost-Europa – opnieuw actief op voor de rechten van LGBT-personen. Zo richtte Nederland in februari 2010 een brief aan de Oegandese regering met de oproep om een wetsvoorstel om in dat land de doodstraf in te stellen op homoseksuele handelingen af te wijzen. In een aantal Oost-Europese landen, waaronder Servië en Litouwen, waren Nederlandse ambassades actief betrokken bij de organisatie van g*ay prides* en werd bij overheden gelobbyd voor voldoende politiebescherming tegen geweld tijdens deze manifestaties.

In 2010 steunde Nederland zowel vanuit het departement als vanuit een veelvoud aan ambassades verschillende LGBT-projecten via het Mensenrechtenfonds. Zo werd het COC ondersteund in haar werk voor internationaal lobbywerk, ontving ook de internationale overkoepelende organisatie ILGA een bijdrage voor het ondersteunen van regionale kantoren en het verbeteren van de website en ondersteunde de ambassade in Madrid in juni 2010, onder het Spaanse EU-voorzitterschap, een conferentie over Transgender in Barcelona. Om de consistentie van de ambassade-interventies te vergroten ontwikkelde het

ministerie van Buitenlandse Zaken een handleiding over LGBT-rechten voor Nederlandse diplomaten; deze werd in september 2010 gepubliceerd. De handleiding dient als leidraad en bron van inspiratie voor Nederlandse diplomaten die in het buitenland opkomen voor de rechten van homoseksuelen.

In maart 2010 is, op verzoek van de Europese Commissie, door de ministeries van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) en BZK een Europees *good practices* seminar georganiseerd over de nationale aanpak ter bestrijding van discriminatie tegen en ter bevordering van gelijkheid voor de LGBT-gemeenschap. Het seminar in Den Haag werd onder meer bijgewoond door vertegenwoordigers van een veertiental EU-lidstaten, de Europese Commissie, het Europees Bureau voor de grondrechten en diverse Nederlandse bedrijven en belangenorganisaties. De aandacht ging specifiek uit naar *good practices* op het gebied van *mainstreaming,* werkgelegenheid, discriminatie op meerdere gronden, onderwijs, *multilevel governance* en statistieken en gegevensverzameling.

Multilaterale inzet tegen discriminatie op basis van seksuele geaardheid

In EU-verband heeft Nederland zich met succes sterk gemaakt voor de aanname van een EU-toolkit voor de bevordering van LGBT-rechten. Dit document geeft EU-diplomaten instrumenten om op te komen voor de rechten van LGBT in derde landen. In de EU-Raadswerkgroep voor mensenrechten COHOM worden momenteel verdere afspraken gemaakt voor de implementatie van de *toolkit*, bijvoorbeeld door het onderwerp consequent op te brengen tijdens de EU-mensenrechtendialogen met derde landen.

Ook binnen de RvE heeft Nederland LGBT-rechten hoog op de politieke agenda staan. Zowel in de Rapporteursgroepen als in het Comité van Ministers wordt door Nederland op LGBT-onderwerpen actief geopereerd en geïntervenieerd. In 2010 nam het Comité van Ministers van de RvE mede dankzij een actieve lobby van Nederland een LGBT-richtlijn aan. Deze richtlijn voorziet in maatregelen om de rechten van LGBT-personen in de 47 lidstaten van de RvE beter te beschermen. Daarnaast financiert Nederland vanuit het Mensenrechtenfonds de detachering van een Nederlandse LGBT-expert bij de mensenrechtencommissie van de RvE. Het doel van deze detachering is om LGBT-expertise structureel te verankeren in het secretariaat van de RvE door middel van een vaste benoeming, al dan niet binnen het bureau van Mensenrechtencommissaris Thomas Hammarberg.

Nederland vroeg eveneens in het kader van de OVSE herhaaldelijk aandacht voor de rechten van homoseksuelen. Zo riep Nederland tijdens de tolerantietop in Astana op 29 en 30 juni 2010 de laatst overgebleven landen in het OVSE-gebied die een strafbaarstelling van homeseksualiteit kennen, Oezbekistan en Turkmenistan, op om deze uit het wetboek van strafrecht te schrappen. De Nederlandse oproep werd overgenomen in de slotaanbevelingen van de conferentie.

In VN-verband bleef Nederland zich in 2010 zeer actief inzetten om LGBT-rechten bespreekbaar te maken. Leidend voor de Nederlandse inzet in de 65^{e} sessie van de AVVN was wederom de VN-verklaring over mensenrechten, seksuele geaardheid en genderidentiteit, in 2008 geïnitieerd dankzij een actieve lobby van met name Nederland en Frankrijk. De Nederlandse inzet is om de weg te plaveien voor een mogelijke vervolgverklaring en/of -resolutie in 2011. Samen met een crossregionale kopgroep van

landen die zich sterk maken voor LGBT-rechten was Nederland in september 2010 actief betrokken bij het organiseren van een *side event* inzake de afschaffing van strafbaarstelling van homoseksualiteit. De bijeenkomst werd geco-sponsord door een brede crossregionale groep landen bestaande uit onder meer Argentinië, Brazilië, Frankrijk, Ierland, Mexico, Noorwegen, Oost-Timor, Roemenië, Slovenië, Uruguay en de VS. Belangrijk was de bijdrage van VN-Hoge Commissaris voor de Rechten van de Mens, Navenethem Pillay, die naast haar eigen *keynote speech* een boodschap van de SGVN voorlas. Daarnaast bracht de bijeenkomst een videoboodschap van de kort daarvoor *in retraite* getreden aartsbisschop Desmond Tutu. Nederland was tevens nauw betrokken bij de organisatie van een *side event* rondom hetzelfde thema op 10 december 2010 in New York. Ook dit evenement, tijdens de AVVN, was een groot succes. De SGVN was aanwezig en de VS – een belangrijke partner in de strijd voor LGBT-rechten – was op hoog niveau vertegenwoordigd.

Verder pleitte Nederland in verschillende mensenrechtenresoluties voor het opnemen van verwijzingen naar seksuele oriëntatie. Dankzij een actieve lobby van Nederland en gelijkgezinde landen kon, ondanks forse weerstand van een groot aantal landen, een dergelijke verwijzing worden gehandhaafd in een door de VS ingediende resolutie over buitengerechtelijke executies.

1.9 Non-discriminatie

Nederland zette zich ook in 2010 in voor de rechten van diegenen die op basis van hun afkomst of etniciteit worden gediscrimineerd. Vanzelfsprekend vormt dit een cruciaal onderdeel in het streven naar de universele naleving van internationale mensenrechtennormen.

Racismebestrijding

Bestrijding van racisme is nationaal en internationaal een speerpunt van de regering. Nederland heeft in 2010 financieel bijgedragen aan het werk van de anti-discriminatie-eenheid van het bureau van de Hoge VN-Commissaris voor de Rechten van de Mens Pillay. De bijdrage is gericht op de ondersteuning van staten bij het opstellen van nationale actieplannen tegen racisme.

Kastelozen

Kastendiscriminatie, oftewel discriminatie naar werk en afkomst, treft 260 miljoen mensen wereldwijd. Kastelozen komen vooral voor in India maar ook in andere Aziatische landen zoals Pakistan, Nepal, Bangladesh en Sri Lanka. Kastendiscriminatie, hoewel wettelijk verboden, is in de dagelijkse praktijk nog steeds een groot probleem dat diep geworteld is in de samenleving.

Zoals bekend, is VN-Hoge Commissaris Pillay een groot voorstander van meer aandacht in de VN-Mensenrechtenraad voor discriminatie van kastelozen. Nederland en andere gelijkgezinde EU-landen steunen haar daarin en bepleitten afgelopen jaar met succes een gezamenlijke EU-strategie om het onderwerp structureel op de Geneefse agenda te houden. Belangrijke doelstelling is het formaliseren door de VN-Mensenrechtenraad van een eerder door verschillende SR's opgestelde lijst van beginselen en aanbevelingen om discriminatie op grond van werk en afkomst tegen te gaan. Komend jaar zal moeten blijken of deze gezamenlijke EU-strategie ondanks het complexe krachtenveld in de VN-Mensenrechtenraad

zijn vruchten zal afwerpen. Nederland zette daarnaast het afgelopen jaar het Mensenrechtenfonds in om discriminatie van kastelozen tegen te gaan, onder andere door het financieren van lokale projecten via de ambassade te New Delhi.

Roma en Sinti

Eveneens zette Nederland zich in 2010 in voor de positie van Roma en Sinti. Binnen Europa vormen zij de grootste minderheid. De minister van Buitenlandse Zaken vroeg zowel in bilaterale contacten als in EU-verband herhaaldelijk aandacht voor de sociale inclusie van deze etnische minderheden. Ambassades in traditionele Roma-landen in Zuid-Oost-Europa, en ook in West-Europese landen die te maken hebben met discriminatie van Roma en Sinti, zijn tevens actief op dit gebied. De betreffende ambassades rapporteren stelselmatig over de situatie van minderheden in hun ambtsgebied, integreren het onderwerp in de dialoog met maatschappelijke organisaties en lokale en nationale autoriteiten en ondersteunen diverse projecten ten behoeve van Roma en Sinti vanuit het Mensenrechtenfonds. Daarnaast werden op en rond 10 december 2010 door diverse ambassades activiteiten georganiseerd om aandacht te vragen voor de positie van Roma en Sinti. Zo werd in Praag een seminar georganiseerd waarin vertegenwoordigers van Tsjechische en Nederlandse Roma-gemeenten ervaringen uitwisselden.

Voor veel Roma-gemeenschappen is het moeilijk om zich te organiseren en op te komen voor de eigen belangen. Nederland meent dat hierin een belangrijke sleutel ligt in de bestrijding van sociale achterstelling. Vanuit die gedachte steunde Nederland ook het afgelopen jaar de NGO SPOLU, een netwerkorganisatie die in verschillende Centraal- en Oost-Europese landen probeert om via haar dochterorganisaties de organisatiegraad onder Roma te verhogen zodat bijvoorbeeld Roma-vertegenwoordigers namens hun gemeenschap aan kunnen schuiven bij de lokale politiek en deel kunnen nemen aan besluitvorming.

1.10 Opkomen voor mensenrechtenverdedigers

”The Dutch Government wants to continue supporting human rights defenders who are exposed to gross human rights violations and defend fundamental freedoms. There are limits that must not be crossed.”

Minister Rosenthal bij de uitreiking van de Mensenrechtentulp, 10 december 2010, Den Haag.

Vanwege de vele risico’s die mensenrechtenverdedigers lopen, ondanks hun vreedzame inzet voor het initiëren van verandering in een land of regio, was steun aan mensenrechtenverdedigers ook in 2010 onlosmakelijk onderdeel van het Nederlandse mensenrechtenbeleid.

Mensenrechtenverdedigers komen vaak onder uiterst moeilijke omstandigheden op voor de rechten van hun medeburgers. Ook in 2010 waren verschillende journalisten en mensenrechtenverdedigers dodelijk slachtoffer van een misdrijf. Verder worden mensenrechtenverdedigers nog steeds door diverse overheden gezien als ‘vijanden van de staat’. Dit bleek bijvoorbeeld bij de toekenning van de Nobelprijs voor de Vrede aan de Chinese mensenrechtenverdediger Liu Xiaobo. De Chinese autoriteiten tekenden scherp

protest hiertegen aan en verhinderden dat de prijs aan hem of een van zijn familieleden kon worden uitgereikt.

Bilaterale activiteiten inzake mensenrechtenverdedigers

De bewindslieden spreken buitenlandse autoriteiten vaak aan op de behandeling van mensenrechtenverdedigers en de minister bracht in 2010 diverse verklaringen uit waarin hij zijn zorgen uitspreekt over het lot van individuele mensenrechtenverdedigers. Ook proberen de bewindslieden en de mensenrechtenambassadeur zowel in Den Haag als op reizen met mensenrechtenverdedigers te spreken over hun werk en de individuele situaties waarin zij zich bevinden. Daarnaast werden in 2010 vanuit het Mensenrechtenfonds diverse organisaties ondersteund voor projecten ter bescherming en ondersteuning van mensenrechtenverdedigers. Dit betrof onder andere de *Federation International des Droits de l'Homme* (FIDH), *International Service for Human Rights* (ISHR) en het *East and Horn of Africa project for Human Rights Defenders* (EHAHRD).

De ambassades spelen verder een cruciale rol bij de bescherming van mensenrechtenverdedigers. Zij hebben het beste beeld van de mensenrechtensituatie in hun ambtsgebied en onderhouden vaak persoonlijk contacten met mensenrechtenverdedigers. Alle Nederlandse ambassades zijn, evenals het jaar ervoor, door de bewindslieden verzocht om op 10 december een activiteit te organiseren omtrent het thema mensenrechten en mensenrechtenverdedigers in het bijzonder. Een overzicht van alle georganiseerde activiteiten is toegevoegd (zie bijlage 8.3).

Het afgelopen jaar is, in consultatie met mensenrechten-NGO's, gewerkt aan de ontwikkeling van het Nationaal Actieplan betreffende Mensenrechtenverdedigers. Het doel hiervan is om - door het in kaart brengen van het huidige instrumentarium en het identificeren van de onderwerpen waarop extra kan worden ingezet - de bescherming van en steun aan mensenrechtenverdedigers te optimaliseren. Naar verwachting, zal het plan, na goedkeuring, medio 2011 aan de Tweede Kamer worden aangeboden en zal gelden als basis voor interventies in 2011 en erna. De interventies, die zo operationeel mogelijk zullen zijn, worden zowel via het bilaterale als het multilaterale kanaal uitgevoerd en indien mogelijk in samenwerking met mensenrechtenorganisaties in Nederland en in het veld.

Mensenrechtentulp voor Hondurese mensenrechtenverdedigster

In 2010 werd voor de derde keer de Mensenrechtentulp uitgereikt. De winnaar was wederom een vrouw: Bertha Oliva uit Honduras.

Bertha Oliva kreeg de mensenrechtenprijs van de Nederlandse regering voor haar jarenlange strijd voor de rechten van de mens. De jury koos haar uit ruim 170 voorgedragen kandidaten uit meer dan 80 landen. Minister Rosenthal reikte haar het beeldje uit op vrijdag 10 december 2010, Internationale Mensenrechtendag, op het ministerie van Buitenlandse Zaken. Bertha Oliva is oprichter van het comité van verwanten van verdwenen en gevangen Hondurezen (COFADEH). Na de arrestatie en verdwijning van haar echtgenoot in 1981, tijdens de militaire dictatuur, groeide zij uit tot een symbool van verzet tegen de verdwijningen in Zuid-Amerika.

In zijn toespraak memoreerde minister Rosenthal het enorme persoonlijke verdriet dat Bertha Oliva had weten om te zetten in een moedige strijd om achter het lot te komen van mensen die zomaar 'verdwijnen'. Hij wees erop dat de prijs symbool staat voor alle mannen en vrouwen die met gevaar voor eigen leven opkomen voor mensenrechten. In de ceremonie werd ook stilgestaan bij de dood van Floribert Chebaya uit de DRC, één van de genomineerden van de prijs die zijn werk met de dood moest bekopen.

Bertha Oliva zal het prijzengeld gebruiken om een geheim detentiecentrum, waar vele van de vermiste personen gemarteld en vermoord zijn, om te bouwen tot een gedenkmuseum. Bertha Oliva kreeg het beeldje uitgereikt in gezelschap van de vorige winnaressen, Justine Masika en Shadi Sadr. Gedrieën hebben de winaars afgesproken om contact te houden en waar mogelijk elkaar te ondersteunen in hun strijd tegen schending van mensenrechten.

Voorafgaand aan de tulpuitreiking vond een seminar plaats in Den Haag voor mensenrechtenverdedigers. Dit seminar werd georganiseerd door de organisatie Justitia et Pax, met medefinanciering van het ministerie van Buitenlandse Zaken. Het had als doel om te evalueren op welke wijze het werk van mensenrechtenverdedigers nog beter kan worden beschermd. Op het afsluitende deel van het seminar, op 10 december, riepen internationale aanwezigen de Nederlandse regering op om ook in Nederland '*Shelter Cities'* te creëren (zie hieronder).

Multilaterale inzet inzake mensenrechtenverdedigers

Nederlandse interventies en beleid vloeien voort uit de EU-richtsnoeren voor mensenrechtenverdedigers, goedgekeurd in 2004 en herzien in 2008, en de in 2008 door het Comité van Ministers van de RvE aangenomen verklaring betreffende mensenrechtenverdedigers. De EU-richtsnoeren hebben bijgedragen aan een meer systematische en structurele bescherming van mensenrechtenverdedigers en hun werk. Ook in 2010 heeft de EU, vaak op aandringen van Nederland, een groot aantal demarches en verklaringen afgelegd over de kwetsbare situatie waarin mensenrechtenverdedigers verkeren. Zo werden EU-verklaringen op initiatief van Nederland uitgegeven over situaties in China, de DRC, Iran, Syrië en Wit-Rusland.

Naast het verstrekken van extra fondsen uit het Europees Fonds voor Mensenrechten en Democratisering (EIDHR) voor het werk van mensenrechtenverdedigers en regionale mensenrechtenmechanismen, zijn in 2010 lokale strategieën opgesteld voor een groot aantal landen voor het verder beschermen van mensenrechtenverdedigers. Deze strategieën zijn niet openbaar, wel openbaar is de aanwijzing van een *focal point* namens de EU voor mensenrechtenverdedigers in derde landen. Ook werd in 2010 in EU-verband verder gewerkt aan het zogenaamde *Shelter City*-initiatief, dat tevens onderdeel uitmaakt van het Nederlandse Nationaal Actieplan. Dit initiatief beoogt op gecoördineerde wijze mensenrechtenverdedigers die onder druk staan tijdelijk onderdak te bieden in een netwerk van daarvoor geschikte steden of regio's binnen de EU.

Tijdens de begrotingsbehandeling van Buitenlandse Zaken medio december 2010 nam de Tweede Kamer de motie El Fassed aan.[7] Deze motie vraagt de Nederlandse regering zich aan te sluiten bij het *Shelter City*-initiatief en bijbehorende procedures voor noodvisa in te voeren. Minister Rosenthal heeft aangegeven dit verder te bespreken met zijn collega van Immigratie en Asiel, en er positief tegenover te staan.

Tot slot is in de derde commissie van de AVVN ook in 2010 een resolutie aangenomen over mensenrechtenverdedigers. Zoals eerdere jaren initieerde Noorwegen deze resolutie die actief werd gesteund door Nederland en andere EU-lidstaten. De resolutie legt de nadruk op de rechten van mensenrechtenverdedigers en spoort staten aan bescherming van mensenrechtenverdedigers te verbeteren.

[7] Tweede Kamer, vergaderjaar 2010-2011, Kamerstuk 32500-V nr. 100.

2. Mensenrechten, vrede en veiligheid

Nederland beschouwt de veiligheid van ieder individu als een fundamenteel recht en de bescherming van elk individu als een fundamentele verantwoordelijkheid van iedere overheid. Er is echter een spanningsveld tussen de vrijheid van individuen en de collectieve veiligheid binnen en tussen maatschappijen. Vrijheid van meningsuiting, vrijheid van beweging en vergadering en andere mensenrechten staan in de huidige wereld regelmatig onder druk in de strijd voor een veiligere wereld. De Nederlandse visie is dat mensenrechtenbeleid en veiligheidsbeleid elkaar echter kunnen en moeten versterken. De verwezenlijking van mensenrechten bevordert de stabiliteit van een maatschappij en het uitblijven van conflicten beperkt de kans op grove mensenrechtenschendingen die veelal met oorlog en conflict gepaard gaan. De wederzijdse relatie tussen mensenrechten en veiligheid wordt in dit hoofdstuk besproken aan de hand van de onderwerpen: de bestrijding van terrorisme, de verantwoordelijkheid van de internationale samenleving, een rechtvaardige vrede, wapenbeheersing en effectieve vredesoperaties met speciale aandacht voor kwetsbare groepen.

2.1 De bestrijding van terrorisme

Bestrijding van terrorisme is vanuit mensenrechtenoogpunt noodzakelijk, zoals ook de bescherming en bevordering van mensenrechten essentieel is bij het voorkomen van extremisme en geweld. Tegelijkertijd dient terrorismebestrijding altijd in overeenstemming te zijn met het internationaal recht, in het bijzonder de mensenrechten.

Bilaterale activiteiten inzake de bestrijding van terrorisme

Nederland draagt het bovengenoemde standpunt stelselmatig uit in bilaterale contacten, zoals die met Algerije, Afghanistan, Jemen, Marokko en Pakistan.

In 2010 was Nederland samen met Jordanië voorzitter van de *Justice and Rule of Law Working Group.* Dit was in het kader van de '*Friends of Yemen'* die tijdens een ministeriële bijeenkomst en marge van de AVVN op 24 september aanbevelingen presenteerden inzake het tegengaan van radicalisering, grensmanagement, de bestrijding van terrorisme, toegang tot het rechtssysteem voor alle Jemenieten en corruptiebestrijding.

In een in mei 2010 door Nederland en Marokko gemeenschappelijk georganiseerde expertbijeenkomst in Rabat, over de uitvoering van de VN-Strategie tegen Terrorisme in Noord-Afrika, en in een eveneens door Nederland georganiseerde internationale expertbijeenkomst in Rotterdam over het tegengaan van gewelddadig extremisme in derde landen werd bevestigd dat mensenrechten, goed bestuur, politieke pluriformiteit en bevordering van de rechtsstaat een centrale rol hebben bij het voorkomen en het bestrijden van gewelddadig extremisme en terrorisme. Ook ondersteunde Nederland het afgelopen jaar diverse projecten van VN-organisaties en NGO's gericht op het verbinden van de strijd tegen terrorisme met de bevordering van mensenrechten en de *rule of law.*

Tot slot is Nederland zich in 2010 blijven inzetten voor verdere versterking van het internationaalrechtelijk kader voor terrorismebestrijding. Op 31 mei 2010 opende het *International Centre for Counter-Terrorism* (ICCT) in Den Haag zijn deuren. Het ICCT richt zich

op de preventie van terrorisme en op terrorismebestrijding in relatie tot de rechten van de mens en de *rule of law*.

Multilaterale inzet inzake de bestrijding van terrorisme

In de strijd tegen terrorisme opereert Nederland voortdurend in het spanningsveld tussen vrijheid en veiligheid. Nederland steunt in EU- en VN-verband diverse initiatieven om de normstelling op het gebied van terrorisme zodanig te verbeteren dat de bescherming van mensenrechten voldoende is gewaarborgd en draagt deze visie uit in contacten met regionale organisaties. Verder bood Nederland ook dit jaar politieke en financiële ondersteuning aan het werk van de VN-SR inzake mensenrechten en terrorismebestrijding. Nederland bleef steun verlenen aan inspanningen om te komen tot een alomvattend verdrag tegen internationaal terrorisme, hetgeen helaas niet leidde tot een einde aan de ontstane impasse.

Veiligheidsraadresolutie 1904 (2009) voorziet in een belangrijke verbetering van de rechtsbescherming van organisaties en personen die op de VN-terrorismelijst staan, met name wat betreft de verenigbaarheid van het systeem met het respecteren van de beginselen van een eerlijk proces. Deze resolutie is mede dankzij de inspanningen van Nederland en een groep *like-minded* landen tot stand gekomen en vormde de basis voor de benoeming van de Canadese rechter Kimberley Prost als ombudspersoon. Personen op de VN-lijst kunnen bij haar een onafhankelijke opinie vragen over hun '*listing'*. Daarnaast is bepaald dat alle plaatsingen op de VN-lijst elke drie jaar heroverwogen dienen te worden. De VNVR besloot in 2010 45 personen van de lijst te verwijderen.

Op 2 maart 2010 stemde de Eerste Kamer in met de goedkeuring van het RvE-verdrag ter voorkoming van terrorisme (Warschau, 16 mei 2005, Trb 2006, 34). Het verdrag beoogt de inspanningen van de partijen te bevorderen ter voorkoming van de negatieve gevolgen van terrorisme ten aanzien van mensenrechten, in het bijzonder het recht op leven. Het verdrag bevat onder andere bepalingen over nationaal preventiebeleid. Partijen verplichten zich het publiekelijk uitlokken van terrorisme, en werving en training voor terrorisme, strafbaar te stellen.

Afsluiting Oud-Poelgeest-proces

Het Oud-Poelgeest-proces werd op 1 april 2010 afgesloten met een internationale conferentie in het Vredespaleis, waar internationale experts de zogeheten *Leiden Policy Recommendations on Counter-terrorism and International Law* presenteerden. Het Oud-Poelgeest-project richtte zich op drie onderwerpen: de internationale strafrechtelijke samenwerking bij terrorismebestrijding, het recht op zelfverdediging als reactie op terroristische aanslagen of dreiging daarvan, en de relatie tussen mensenrechten en humanitair oorlogsrecht in het kader van de strijd tegen het internationaal terrorisme. Ook was er aandacht voor de (internationale) berechting van personen die zich schuldig hebben gemaakt aan het plegen van terroristische daden.

2.2 De verantwoordelijkheid voor de internationale gemeenschap

Het beginsel *van Responsibility to Protect* (R2P) werd door de VN-top in september 2005 aanvaard. Nederland is met Frankrijk, Canada en het Verenigd Koninkrijk een belangrijke pleitbezorger van R2P, omdat het aansluit bij het Nederlandse streven naar de bevordering

van de internationale rechtsorde en van de mensenrechten. Nederland heeft vanuit die optiek in 2010 in New York het co-voorzitterschap van de *Group of Friends of R2P* overgenomen van Canada.

R2P

Na de aanname van het R2P-concept heeft het enkele jaren geduurd voordat er een vertaalslag kon worden gemaakt naar de uitwerking hiervan. Reden hiervoor was deels het fragiele draagvlak bij sommige zuidelijke staten voor het concept. Dat vroeg om een zorgvuldige en voorzichtige discussie en invulling.

Na het rapport van de SGVN *'Implementing the Responsibility to Protect'* van 2009, is in juli 2010 jaar het rapport *'Early Warning, Assessment and the Responsibility to Protect'* door de SGVN uitgebracht. Nederland en overige EU-landen zijn positief gestemd over beide rapporten. De SGVN doet een aantal voorstellen om de *early warning*-capaciteit binnen de VN te verbeteren. Informatie van verschillende actoren is van groot belang om zicht te krijgen op situaties die zich mogelijk tot R2P-situaties ontwikkelen. Overheden, internationale organisaties, (sub)regionale organisaties en vooral ook niet-statelijke actoren vullen elkaar daarbij aan. Vaak is er geen gebrek aan informatie, maar wel aan uitwisseling en analyse daarvan. Eén van de concrete voorstellen in het rapport is de oprichting van een gezamenlijk bureau van de Speciaal Adviseur (SA) inzake de preventie van genocide en de SA voor R2P. De oprichting van dat bureau zal tot verbetering moeten leiden van zowel informatie-uitwisseling als analyse binnen de VN. Nederland heeft de eerste samenwerking gefinancierd die moet leiden tot de daadwerkelijke oprichting van een dergelijk bureau.

Voor operationalisering van R2P blijft draagvlak een aandachtspunt. Contact met landen die kritisch ten aanzien van het R2P-beginsel staan, is daarbij vooral van belang. Behalve aan overheden kent Nederland ook aan het maatschappelijk middenveld een belangrijke rol toe bij het helpen operationaliseren van R2P. Vanuit die optiek steunde Nederland in 2009 en 2010 het *Global Centre for the Responsibility to Protect* met een bedrag van $735.000.

In juli 2010 verscheen een advies van de Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV) 'Nederland en de *responsibility to protect*'. De regering heeft met waardering kennis genomen van dit advies en hier separaat op gereageerd.[8]

2.3 Een rechtvaardige en duurzame vrede

Transitional justice is kort gezegd de wijze waarop een land na een periode van conflict en ernstige mensenrechtenschendingen vorm geeft aan gerechtigheid, verzoening en duurzame vrede. Dit omvat individuele vervolgingen, waarheidscommissies, verzoeningsprojecten, herstelbetalingen en institutionele hervormingen van leger, rechterlijke macht en/of politie. In fragiele staten is van duurzame vrede (nog) geen sprake, de overheid is zwak, de economie instabiel, het idee van gerechtigheid zeer gepolitiseerd en de wil om het verleden onder de ogen te zien vaak niet of nauwelijks aanwezig. In deze context is *transitional justice* niet eenvoudige tot stand te brengen. Nederland stimuleert in haar beleid ten aanzien van de fragiele staten een geïntegreerde en holistische aanpak van de verschillende componenten van *transitional justice*, waarbij internationale instrumenten een belangrijke (katalyserende) rol kunnen spelen complementair aan de nationale processen.

[8] Tweede Kamer, vergaderjaar 2010-2011, Kamerstuk 32500-V, nr. 147.

Het belang van op maat gesneden *transitional justice*-beleid in Afghanistan
Ten aanzien van *transitional justice* in Afghanistan heeft Nederland tijdens het 'Kabul-proces' benadrukt dat duurzame vrede en een geloofwaardig juridisch systeem niet kunnen worden opgebouwd zonder gerechtigheid. Aandacht voor *transitional justice* zou dan ook integraal onderdeel moeten vormen van juridische hervormingen. Nederland ondersteunt de *Afghanistan Independent Human Rights Commission* (AIHRC). Deze Commissie documenteert het geweld dat is gepleegd tijdens de verschillende conflicten in het verleden. Dergelijke waarheidsvinding en erkenning van het aangedane leed zijn een belangrijk onderdeel van het verzoeningsproces.

De in september 2009 door Nederland, in samenwerking met het *International Centre for Transitional Justice* (ICTJ), georganiseerde internationale conferentie rondom het thema *transitional justice* had als doel het debat over dilemma's en implementatie van *transitional justice* binnen vredesopbouwprocessen te faciliteren en te stimuleren. De belangrijkste uitkomsten van de conferentie zijn verwerkt in de regeringsreactie op het AIV-advies: '*Transitional Justice*; gerechtigheid en vrede in overgangssituaties', dat in december 2009 naar de Kamer is verstuurd.[9] Op verzoek van de Kamer is de regeringsreactie recentelijk geactualiseerd en op 13 december 2010 aan de Kamer toegegaan.[10]

In november 2010 vond de door Nederland en Spanje georganiseerde conferentie '*Gender in peacekeeping and peacebuilding'* plaats in Amsterdam. Onder andere het ICTJ, FRIDE en het Instituut Clingendael waren bij deze conferentie betrokken. Een van de voornaamste inzichten was dat duurzame vrede en wederopbouw alleen kan worden bereikt wanneer de lokale bevolking dit draagt en uitvoert. Kennis over de onderscheidende perspectieven en rollen van mannen en vrouwen is hierbij onmisbaar.

Verzoening in Sri Lanka
Voor steun aan vredesopbouw, de bevordering van verzoening en co-existentie van de bevolkingsgroepen werkt de ambassade samen met de lokale *Neelan Tiruchelvam Trust* (NTT). Deze organisatie, vernoemd naar een bekende voorvechter van mensenrechten en parlementariër die in 1999 vermoord werd, heeft als doel: '*the establishment and protection of a just, equitable and peaceful society'.* De door Nederland gesteunde activiteiten van de NTT beogen de versterking van mensenrechten, onderling begrip en pluralisme in *post-conflict* Sri Lanka. Door trainingen, discussies en theater worden mensen geïnformeerd over het lot van de door de oorlog ontheemden en wordt verzoening en onderling begrip gekweekt, juist in die gebieden waar bilaterale partners moeilijk toegang hebben. Bijvoorbeeld door vrouwengroepen met een moslim- of tamilachtergrond die samenwerken bij het verkrijgen en versterken van vrouwenrechten.

<u>Het tegengaan van straffeloosheid</u>
Het tegengaan van straffeloosheid is en blijft een belangrijk onderdeel van het Nederlands mensenrechtenbeleid. Voor het herstel van vertrouwen in de samenleving is het belangrijk dat misdaden niet onbestraft blijven.

[9] Tweede Kamer, vergaderjaar 2009-2010, Kamerstuk 32123-V nr. 60.
[10] Tweede Kamer, vergaderjaar 2010-2011, Kamerstuk 32500-V nr. 125.

Nederland steunt het Internationaal Strafhof (*International Criminal Court*, ICC), als gastland en als statenpartij bij het Statuut van Rome. Nederland blijft zowel bilateraal als multilateraal het belang benadrukken van goede samenwerking van staten met ICC, in het bijzonder ten aanzien van aanhoudingsbevelen, alsmede tussen staten onderling. Op nationaal niveau spant Nederland zich bovendien in voor het opsporen en berechten van verdachten van internationale misdrijven. Dit is overeenkomstig het zogenaamde complementariteitbeginsel onder het Statuut van Rome. De opsporing en berechting van verdachten van internationale misdrijven is in de eerste plaats een verantwoordelijkheid op nationaal niveau. In dat verband blijft Nederland het werk van het EU-netwerk van contactpunten voor de berechting van genocide, misdrijven tegen de menselijkheid en oorlogsmisdrijven bevorderen.

Nederland heeft zich tijdens de herzieningsconferentie van het Statuut van Rome, die in zomer 2010 in Kampala plaatsvond, succesvol ingezet om consensus te bereiken over de rechtsmacht van het ICC ten aanzien van het misdrijf agressie. Het eindresultaat is een evenwichtig compromis dat een belangrijke stap voorwaarts betekent in de ontwikkeling van het ICC en het internationale strafrecht in het algemeen. Verder is tijdens de herzieningsconferentie geïnventariseerd wat de stand van zaken is van het rechtssysteem van het Statuut van Rome, bijna acht jaar na de inwerkingtreding.

Voor Nederland is het tegengaan van straffeloosheid een belangrijk punt in de betrekkingen met de opvolgerstaten van het voormalige Joegoslavië. Naar aanleiding van de rapportage van de Hoofdaanklager van het *International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia* (ICTY) van juni 2010 besloot de Raad de Stabilisatie- en Associatieovereenkomst met Servië voor goedkeuring aan de nationale parlementen te sturen. Hoofdaanklager Brammertz presenteerde op 6 december 2010 zijn halfjaarlijkse rapport. In zijn rapportage gaat de heer Brammertz onder andere in op de samenwerking van Servië, Bosnië-Herzegovina en Kroatië met het ICTY. Servië werkt volgens hem goed samen met het Tribunaal bij de lopende strafzaken. Hij is echter kritisch over de inspanningen van Servië om de twee resterende voortvluchtige verdachten, Mladić en Hadzić, te arresteren - ook al heeft het land een aantal aanbevelingen uit zijn vorige rapport opgevolgd.

Op 22 december 2010 besloot de Veiligheidsraad tot instelling van het Restmechanisme voor het ICTY in Den Haag alsmede voor het Rwanda-tribunaal in Arusha (Tanzania). Het Restmechanisme is de rechtsopvolger van beide tribunalen en zal twee vestigingen kennen. De vestiging voor het Joegoslavië-tribunaal komt in Den Haag, die voor het Rwanda-tribunaal in Arusha. Het mechanisme moet de werkzaamheden starten per 1 juli 2012 voor het Rwanda-tribunaal, respectievelijk 1 juli 2013 voor het Joegoslavië-tribunaal. De Nederlandse lobby voor vestiging van het restmechanisme voor het Joegoslavië-tribunaal, inclusief archieven, in Nederland is met dit besluit succesvol gebleken.

Het onderzoek door de aanklager van het Speciaal Tribunaal voor Libanon naar de aanslag op voormalig premier Rafiq Hariri was in 2010 volop gaande.[11] Nederland draagt de kosten van de huur en de externe beveiliging van het pand en is nauw betrokken bij het Speciaal

[11] Op 17 januari 2011 heeft de aanklager van het Speciaal Tribunaal voor Libanon de tenlastelegging uitgebracht in de zaak met betrekking tot de aanslag op Rafiq Hariri. Hij heeft de tenlastelegging neergelegd bij de onderzoeksrechter van het STL voor de zogenaamde bevestigingsprocedure (*pre-trial* fase). In de *pre-trial* fase, die naar verwachting zes tot tien weken duurt, beoordeelt de onderzoeksrechter of de aanklacht voldoende onderbouwd is om tot vervolging over te gaan.

Tribunaal voor Libanon. Zo vindt in Den Haag regulier interdepartementaal overleg plaats met het tribunaal, en is Nederland lid van het managementcomité in New York.

In de laatste zaak voor het *Special Court for Sierra Leone*, tegen de voormalig Liberiaans President Charles Taylor, rondde de verdediging in 2010 het werk grotendeels af. Deze zaak wordt in Nederland gevoerd. Naar verwachting, volgt de uitspraak in deze zaak in 2011. Nederland heeft in 2010 €1,6 miljoen bijgedragen om de ergste financiële nood te helpen lenigen van dit hof dat uitsluitend van vrijwillige bijdragen afhankelijk was. Nederland is daarnaast, door middel van deelname aan het managementcomité in New York, nauw betrokken bij het afrondingsproces van dit tribunaal.

Het Cambodja-tribunaal (*Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia*, ECCC) veroordeelde in 2010 Kaing Guek Eav, alias Duch, het voormalige hoofd van het martelcentrum S-21 onder het Khmer Rouge-regime, tot 35 jaar gevangenisstraf. Momenteel wordt het proces voorbereid tegen Khieu Samphan, Nuon Chea, Ieng Sary en Ieng Thirith, de nog levende kopstukken van het Khmer Rouge-bewind. In 2010 heeft Nederland €100.000 bijgedragen aan het werk van de Speciaal Expert van de SGVN bij de ECCC, wiens werkzaamheden onder meer toezicht op het anti-corruptiemechanisme binnen het ECCC en fondsenwerving behelzen.

Demobilisatie en hervormingen in de veiligheidssector

Binnen het fragiele staten beleid richt Nederland zich, naast conflict-preventie, onder meer op de hervorming van de veiligheidssector en bevordering van de rechtstaat. Zo hebben Nederland en Burundi in april 2009 in het kader van samenwerking op het gebied van Security Sector Development (SSD) een *Memorandum of Understanding* (MoU) ondertekend. Het MoU houdt verband met een SSD-programma met een duur van acht jaar dat is gericht op hervorming van leger en politie. Het programma richt zich naast verdere professionalisering en vergroting van de effectiviteit van leger en politie, met name op het bevorderen van menselijke veiligheid, respect voor mensenrechten en democratische controle op de veiligheidssector. Voor dit SSD-programma wordt aan de Nederlandse kant nauw samengewerkt met de ministeries van Defensie en BZK. Daarnaast ondersteunt Nederland *Disarmament, Demobilisation and Reintegration*-programma's (DDR) in Burundi, Rwanda, het oosten van Sri Lanka en Soedan. Ontwapening en demobilisatie verloopt over het algemeen naar behoren, maar resultaatgerichte economische re-integratie vergt in deze post-conflictlanden veelal extra aandacht en druk van Nederland.

2.4 Inzet op gebied van kleine wapens en wapenexportbeleid

Verbetering van nationale wetgeving en internationale afspraken inzake de verspreiding van kleine wapens blijven aandacht vereisen. De wijde verspreiding van kleine wapens wereldwijd is immers een belangrijke oorzaak van instabiliteit, criminaliteit en mensenrechtenschendingen. Bovendien kosten gewapend geweld en verminderde veiligheid niet alleen levens, maar hebben zij ook gevolgen voor economische groei, tasten het ondernemingsklimaat aan en verminderen de toegang tot belangrijke basisvoorzieningen.

Nederland participeert als lid van de *core group* actief in de initiatieven die in het kader van de *Geneva Declaration on Armed Violence and Development* worden ontwikkeld. Naast het verkrijgen van internationaal draagvlak voor de koppeling tussen gewapend geweld en het

behalen van ontwikkelingsdoelstellingen, zet Nederland zich actief in voor concrete resultaten van de *Geneva Declaration* in enkele focuslanden en om activiteiten zoveel mogelijk met het oog op nationaal *ownership* te laten plaatsvinden. Met name in Oeganda en Burundi is er door verbeterde nationale wetgeving en overheidscapaciteit met Nederlandse steun in 2010 meer aandacht voor *armed violence reduction* en specifieke ontwikkelingsaspecten die te maken hebben met de controle over de verspreiding van kleine en lichte wapens.

Nederlandse projectsteun op het gebied van kleine wapens
Nederland financiert vanuit het Stabiliteitsfonds diverse projecten op het gebied van kleine wapens. Deze zijn onder meer gericht op capaciteitsopbouw van toezichthoudende en uitvoerende instanties in de Grote Meren-regio en de Hoorn van Afrika. Op dit vlak is het *Regional Centre on Small Arms (*RECSA) de voornaamste organisatie die door Nederland wordt ondersteund. RECSA is door de twaalf staten die de *Nairobi Declaration* hebben ondertekend, gemandateerd om de in deze verklaring benoemde activiteiten op het gebied van nationale wet- en regelgeving, te coördineren en begeleiden. In samenwerking met *Saferworld*, eveneens een belangrijke regionale organisatie, is recentelijk een driejarig programma gestart. Dit programma richt zich op de ontwikkeling van wet- en regelgeving inzake het bezit, de productie en de handel in kleine wapens en de implementatie van beleid op dit gebied, de versterking van de capaciteit van overheden en maatschappelijke organisaties op dit gebied en het afstemmen van regionale, nationale en internationale acties en beleid op het gebied van kleine en lichte wapens.

Wapenexportbeleid
Nederland hanteert in het kader van de toepassing van het EU-Gemeenschappelijk Standpunt (GS) en het internationaal humanitair oorlogsrecht een specifiek toetsingscriterium voor wapenexporten. Adviesaanvragen over wapenexport worden altijd en per geval aan de criteria van het GS getoetst. Een negatieve toetsing van het criterium leidt consequent tot een negatief advies voor de vergunning. De toetsing van dit criterium wordt gedaan aan de hand van de aard, de eindgebruiker en het eindgebruik van het specifieke goed. Dit betekent dat in het geval van een voorgestelde exporttransactie naar landen waar door de VN, de RvE of de EU ernstige schendingen van mensenrechten of het humanitair oorlogsrecht is geconstateerd, een zorgvuldige analyse wordt gemaakt. Hierin wordt onderzocht of er een verband bestaat tussen de uit te voeren goederen, eindgebruiker en eindgebruik enerzijds en geconstateerde en mogelijk toekomstige mensenrechtenschendingen en/of schendingen van het humanitair oorlogsrecht anderzijds.

2.5 Crisisbeheersing in de praktijk

In algemene zin dragen militaire en civiele operaties in grote mate bij aan de bestrijding van mensenrechtenschendingen en de opbouw van een rechtssysteem, waarin mensenrechten gewaarborgd worden. Bij de besluitvorming over crisisbeheersingsoperaties en de Nederlandse deelname daaraan blijft het mensenrechtenaspect dan ook één van de vaste Nederlandse aandachtspunten. Dit geldt eveneens voor de voortgangsbesprekingen van de missies. Nederland besteedt hierbij specifieke aandacht aan de positie van vrouwen.

Nederland is actief betrokken bij de beleidsmatige discussies over de aandacht voor mensenrechten in de mandaten van missies en ondersteunt diverse missies met

mensenrechten- en genderexperts. Zo is een Nederlandse mensenrechtencoördinator actief bij de *European Union Monitoring Mission* (EUMM) in Georgië en is gevangenispersoneel getraind in mensenrechten binnen de door Nederland gesteunde *European Rule of Law Mission in Kosovo* (EULEX). Dit heeft concreet geleid tot een daling in het aantal klachten van gedetineerden. Ook houden drie van de in totaal 23 Nederlanders werkzaam bij de *EU Police Mission* (EUPOL) in Afghanistan zich exclusief bezig met mensenrechten. Hierbij gaat bijzondere aandacht uit naar vrouwenrechten.

Nederland maakt zich ook hard voor de implementatie van het *do no harm*-principe, dat misbruik van geweld door soldaten of onbedoelde negatieve effecten van vredesmissies beoogt te voorkomen. Bovendien tasten mensenrechtenschendingen de geloofwaardigheid van de missie aan, die essentieel is voor het verkrijgen en behouden van lokale betrokkenheid. Met betrekking tot de houding van militairen in het veld steunt Nederland het Amerikaanse *Africa Contingency Operations Training and Assistance*-programma (ACOTA). In deze training van troepen van Afrikaanse landen die deelnemen aan vredesmissies van de VN of de Afrikaanse Unie (AU) wordt ruimschoots aandacht besteed aan mensenrechten.

ISAF Afghanistan

Op 1 augustus 2010 is een einde gekomen aan de Nederlandse ISAF-missie in Uruzgan. Binnen de 3D-benadering (*Diplomacy, Development and Defence*) heeft Nederland zich in Uruzgan ingezet voor de verbetering van de mensenrechtensituatie. Dit vond onder meer plaats door middel van activiteiten op het gebied van *rule of law*, zoals de bouw van een detentiecentrum. Met Nederlandse steun werd daarnaast in Uruzgan het bewustzijn van mensenrechten verhoogd, bijvoorbeeld door een radioprogramma voor Uruzgani's over mensenrechten. Verder heeft de 3D-inzet in Uruzgan geleid tot de oprichting van vrouwenshura's (consultatiemechanisme) in Deh Rawood en Tarin Kowt. Vanwege de achtergestelde positie van vrouwen en meisjes in Uruzgan is gedurende de vierjarige missie tevens veel aandacht besteed aan de facilitatie van onderwijs aan deze groep. Ook heeft Nederland, naar aanleiding van het NAVO-rapport *Operational Effectiveness and UN Resolution 1325 – Practices and Lessons in Afghanistan,* een genderadviseur aangesteld bij ISAF. Tijdens de overdracht van de Nederlandse verantwoordelijkheden is veel tijd gestoken in het delen van onze kennis over en ervaring in Uruzgan, ook op het gebied van mensenrechten, met de opvolgers van het *Combined Team Uruzgan* (CTU). De Nederlandse inzet op het gebied van mensenrechten in Uruzgan zal in de Eindevaluatie ISAF 2006-2010 aan de orde komen. Deze evaluatie zal in de zomer van 2011 aan de Tweede Kamer worden gestuurd.

GVDB-missies

In 2011 zal opvolging moeten worden gegeven aan de geleerde lessen die getrokken zijn uit de eerste evaluatie van de rol van mensenrechten in de verschillende Gemeenschappelijk Veiligheids- en Defensiebeleid-operaties (GVDB). Deze evaluatie is mede op aandringen van Nederland tot stand gekomen. In lijn met de gedane aanbevelingen zal het onderwerp in 2011 regelmatig terugkeren in de GVDB-overlegstructuren en in de EU-Raadswerkgroep voor mensenrechten COHOM. Nederland zal zich in deze discussie actief opstellen.

VN Peace Building Commission

Het *Peacebuilding Fund* (PBF) wordt met name ingezet voor ondersteuning van programma's op het gebied van vredesopbouw, die tevens een verbinding tussen humanitaire hulp en langdurige ontwikkelingssamenwerkingsprogramma's tot stand kunnen brengen. Nederland is, samen met onder meer het Verenigd Koninkrijk en Zweden, een van de grootste donoren van dit fonds.

In dit kader financiert het PBF meerdere programma's die specifiek zijn gericht op de bevordering van mensenrechten. In algemene zin komen mensenrechten regelmatig aan de orde in de discussies in PBC-verband. In 2010 zijn mensenrechten expliciet aan de orde gesteld in de landenspecifieke configuratie voor Burundi. Nederland is pleitbezorger geweest voor opname van de zorg over de mensenrechtensituatie in Burundi in het statement van de voorzitter van deze configuratie in de Veiligheidsraadsdiscussie en in de politieke VN-missie, BINUB. Nederland was tot eind 2010 lid van de PBC-*Organisational Committee*. Volgens een onder donoren overeengekomen rotatieschema zal Nederland vanaf 2012 weer lid kunnen zijn.

2.6 Vrouwen, vrede en veiligheid

Tien jaar geleden werd voor het eerst officieel erkend dat de positie van vrouwen in conflictsituaties en de inzet van geweld tegen vrouwen als oorlogswapen veiligheidskwesties zijn. Dit resulteerde in de unanieme aanname van de Veiligheidsraad resolutie 1325 over de rol van vrouwen in vrede en veiligheidsprocessen in 2000. Deze resolutie roept alle VN-lidstaten op tot het hanteren van een genderperspectief in vredesmissies en (post-)conflictprocessen en pleit voor het beschermen van mensenrechten van meisjes en vrouwen in deze context.

Bilaterale activiteiten inzake vrouwen, vrede en veiligheid

Op 4 december 2007 is een breed gedragen Nederlands Nationaal Actieplan (NAP) voor de uitvoering van Veiligheidsraadresolutie 1325 aangenomen. Nederland heeft zich met de uitvoering van het actieplan zowel internationaal als op landenniveau geprofileerd. In het bijzonder vanwege onze geïntegreerde benadering rond vrouwen, vrede en veiligheid en onze interdepartementale samenwerking in partnerschap met het maatschappelijk middenveld. Deze benadering wordt bijvoorbeeld toegepast in Afghanistan door het bevorderen van politieke participatie van vrouwen. Zo vond op 28 januari 2010 in London een internationale conferentie over de toekomst van Afghanistan plaats onder auspiciën van de VN en met deelname van ruim 70 landen en organisaties. Aanvankelijk was geen enkele Afghaanse vrouw voor de conferentie uitgenodigd. Als gevolg van een succesvolle lobby door Nederland, maatschappelijke organisaties, de VS en UNIFEM is er voor gezorgd dat het thema vrouwenrechten in de wederopbouw van Afghanistan op de agenda kwam. Samen werd gepleit voor de boodschap dat vrouwen standaard bij politieke processen betrokken moeten worden en vertegenwoordigd moeten zijn in de regering.

Ook blijft Nederland zich op verscheidene fronten inzetten voor SRGR in fragiele gebieden. Seksueel geweld als oorlogswapen speelt een belangrijke rol. In de ondersteuning aan de Congolese veiligheidssector, integreert Nederland bestrijdingscomponenten van seksueel geweld. Zo ondersteunt Nederland een innovatief project waarbij mobiele cinema's worden ingezet om de Congolese militairen van het regeringsleger te onderwijzen over seksueel

geweld. Hierbij wordt materiaal gebruikt van de documentaire '*Weapon of W*ar', winnaar van het Gouden Kalf 2010. De ambassade in de DRC financiert in de provincie Manama het programma '*Gender and Justice´* dat zich bij het bestrijden van straffeloosheid zowel op traditionele gemeenschapsleiders als op de hoogste rechtbank richt. Het programma voorziet hierbij onder andere in het opzetten van vijf klinieken die *pro bono* rechtshulp aanbieden en het creëren van mobiele rechtbanken om de toegang daartoe in rurale gebieden te vergroten. Binnen het Nederlandse programma voor het hervormen van de Burundese veiligheidssector hebben zowel het leger als de politie gender vastgesteld als een strategische prioriteit voor de periode tot en met 2013. In dit kader werden met Nederlandse steun *sensibilisation workshops* georganiseerd, een vrouwennetwerk binnen de Burundese politie gesteund en expertise geleverd voor het verder uitwerken van het genderbeleid in de veiligheidssector.

De totale uitgaven in 2010 voor vrouwen, vrede en veiligheid van alle NAP-ondertekenaars samen bedroegen bijna €23 miljoen, waarvan ongeveer €15 miljoen door het ministerie van Buitenlandse Zaken. Zowel vrede- en veiligheidsinstrumenten (Stabiliteits- en Wederopbouwfonds), het MDG3-fonds en gedelegeerde financiële middelen op posten worden hiertoe ingezet. De in november 2010 verschenen publicatie *´The Dutch Do's on Women, Peace & Security – Diplomacy, Defence & Development in Partnership´* van de ministeries van Defensie en Buitenlandse Zaken beschrijft in meer detail de resultaten van de Nederlandse geïntegreerde benadering omtrent vrouwen, vrede en veiligheid in Afghanistan, Burundi, de DRC en Soedan.

<u>Multilaterale inzet inzake vrouwen, vrede en veiligheid</u>

Nederland heeft in 2010 bijgedragen aan de EU-taakgroep voor vrouwen, vrede en veiligheid, onder andere door het aanleveren van gegevens ten behoeve van het opstellen van EU-indicatoren voor de uitvoering van Veiligheidsraadresoluties 1325 en 1820 over conflictgerelateerd seksueel geweld. Ook nam Nederland actief deel aan een leerproces over het toepassen van een gender- en mensenrechtenbenadering in GVDB-missies. Verder heeft Nederland in het kader van de tiende verjaardag van resolutie 1325 zowel in NAVO- als VN- en OESO-verband opgedane ervaring en kennis gedeeld ten behoeve van internationale acties in vredes- en wederopbouwprocessen. Tijdens het Spaans/Nederlandse seminar *´Gender in Peacekeeping & Peacebuilding´*, dat plaatsvond op 17 november 2010, hebben beide landen zich, onder meer op basis van ervaringen van partners uit het netwerk Vrede, Veiligheid & Ontwikkeling en door FRIDE, gecommitteerd aan het creëren van civiele en militaire gendercapaciteit ten behoeve van vredesoperaties en missies.

3. Ondeelbaarheid van mensenrechten

Economische, sociale en culturele rechten (ESC-rechten) zijn mensenrechten die de minimumvoorwaarden voor een menswaardig bestaan garanderen. Tot de ESC-rechten behoren onder andere het recht op arbeid, het recht op voeding, het recht op adequate huisvesting en het recht op gezondheidszorg. Concrete aandacht voor sociaal-economische rechten kan steun voor de politieke en burgerlijke rechten doen toenemen. Dit valt vooral ook te bezien in het kader van het behalen van de Milleniumdoelen.

3.1 Mensenrechten en de Millenniumdoelen

De link tussen mensenrechten en de *Millenium Development Goals* (MDG´s) is een belangrijk onderdeel van de mensenrechtenstrategie, waarbij het doel is de synergie tussen beide velden concreet uit te werken. Een belangrijke aanzet hiertoe werd in 2009 gedaan tijdens een door Nederland georganiseerd seminar 'Mensenrechten en MDG´s'. De voornaamste conclusie hiervan was dat bij de *MDG Review* in 2010 mensenrechten een expliciete plaats zouden moeten krijgen, vooral de non-discriminatieverplichting. Over operationalisering van deze conclusie en inzet bij de MDG-top werd verder gesproken tijdens een bijeenkomst in mei 2010 te Geneve. Deze bijeenkomst, waar ook NGO's en VN-organisaties vertegenwoordigd waren, werd georganiseerd door Nederland en voorgezeten door de VN-Hoge Commissaris voor de Rechten van de Mens Pillay. Twee thema's werden specifiek uitgelicht: het verband tussen mensenrechten en moedersterfte en de link tussen MDG 1 en sociale zekerheid. De bijeenkomst gaf een goede aanzet voor de pittige onderhandelingen over de MDG-top in New York[12] die kort daarna de laatste fase ingingen.

De Millenniumdoelen
1. Halveer het percentage van mensen dat van minder dan $1 per dag leeft, evenals het percentage van mensen dat honger lijdt
2. Basisonderwijs voor alle kinderen
3. Meer gelijkwaardigheid tussen mannen en vrouwen
4. Minder kindersterfte
5. Verbetering van de gezondheid van moeders
6. Bestrijding van HIV/Aids, malaria en andere dodelijke ziektes
7. Bescherming van het milieu, iedereen schoon drinkwater en minder mensen in sloppenwijken
8. Globaal partnerschap voor ontwikkeling: toegang tot betaalbare medicijnen, een eerlijk handelssysteem, minder schulden voor ontwikkelingslanden

De kracht van de MDG's ligt in het politieke karakter en de meetbare doelen, maar tegelijkertijd ontbreekt een expliciete aansprakelijkheid. Expliciete aandacht voor mensenrechten is één van de prioriteiten waar Nederland op heeft ingezet tijdens de onderhandelingen over het slotdocument van de MDG-top. Naast het non-discriminatiebeginsel is wat Nederland betreft het principe van verantwoording afleggen aan de eigen burgers een leidend principe bij het nastreven van de MDG's.

[12] Tweede Kamer, vergaderjaar 2010-2011, Kamerstuk 26150 nr. 95.

Na maandenlange onderhandelingen kwam er op de valreep toch een slotdocument met een actie-agenda. Beide documenten waren minder concreet dan Nederland had gehoopt. Het slotdocument herbevestigt de belofte van lidstaten om de MDG's te bereiken, maar bevat helaas weinig nieuwe elementen. Het resultaat is een actieplan dat vele goede intenties uitspreekt, maar weinig concrete handvatten biedt voor daadwerkelijke implementatie.

3.2 Aandacht voor ESC-rechten

Economische, sociale en culturele (ESC) rechten spelen een belangrijke rol in praktische ondersteuning bij de verwezenlijking van armoedebestrijding, door de bevolking een stem en de middelen te geven om hun rechten op te eisen ten aanzien van bijvoorbeeld toegang tot onderwijs, veilig drinkwater, huisvesting of gezondheidszorg. Om deze redenen hoorde Nederland in 2009 bij de eerste ondertekenaars van het facultatief protocol bij het *International Convenant on Economic, Social and Cultural Rights* (ICESCR).

Het recht op water is een thema dat door Nederland in diverse fora actief wordt gevolgd. Nederland vindt het recht op schoon drinkwater en sanitatie belangrijk en heeft dit recht in 2008 als mensenrecht erkend. Nederland kon echter niet meegaan in de resolutie over dit onderwerp zoals deze in de 64^{e} sessie van de AVVN door Bolivia was ingediend. In een stemverklaring heeft Nederland aangegeven zich te onthouden, vanwege de wijze waarop het recht in de resolutie was geformuleerd. Zo miste in de resolutie de nadruk op de verplichtingen van de eigen overheid tegenover haar bevolking, het kenmerk van een mensenrecht. De resolutie die in september 2010 in de VN-Mensenrechtenraad werd ingediend, was aanzienlijk meer in balans en werd door Nederland van harte gesteund. Ook de Nederlandse jongerenvertegenwoordiger bij de VN had het recht op water als onderwerp voor haar toespraak. In 2010 werden verder in de slotverklaring van de MDG-top passages opgenomen waarin aandacht wordt gevraagd voor schoon drinkwater en sanitatie. Daarnaast vond er onder andere op 22 september en marge van de top een *side event* over water en sanitatie plaats, georganiseerd door Japan, Liberia, Tajikistan en de VS samen met UNICEF. De Prins van Oranje nam hieraan deel in zijn functie als *UNSG's Special Advisor for Water and Sanitation.*

Daarnaast werd ook in 2010 binnen de VN-Mensenrechtenraad ruime aandacht besteed aan ESC-rechten. De Nederlandse inzet op onder andere de resoluties inzake moedersterfte, het recht op voedsel, de relatie tussen mensenrechten en de MDG's en de relatie tussen mensenrechten en klimaatverandering wordt verder toegelicht in paragraaf 4.2.1.

Nederland steunt verder de ontwikkeling van een *social protection floor*, door ILO, WHO en de Wereldbank, om universele toegang tot sociale bescherming te bevorderen, in lijn met het recht op sociale zekerheid zoals opgenomen in het ICESCR. De ontwikkeling van een s*ocial protection floor* levert bovendien een bijdrage aan de realisatie van MDG 1.

3.3 Maatschappelijk verantwoord ondernemen

Als gevolg van de globalisering is er steeds meer bewustwording van de soms schrijnende arbeidsomstandigheden in andere landen. Er is toenemende druk op het bedrijfsleven om mensenrechten in acht te nemen. Ook in 2010 heeft Nederland zich internationaal sterk gemaakt voor vergroting van het draagvlak voor de relatie tussen MVO en mensenrechten.

In het regeerakkoord 'Vrijheid en verantwoordelijkheid' uit september 2010 is aangegeven dat het van belang is dat ondernemingen aandacht tonen voor mensen, milieu en maatschappij. Het gaat hierbij om de belangen van alle betrokkenen, met inbegrip van de aandeelhouders, en om continuïteit en duurzaamheid, ten aanzien van de omgeving, de klant en het product. Dit is niet alleen relevant met betrekking tot de bedrijfsvoering van de Nederlandse vestiging van het bedrijf, maar ook voor de (internationale) keten van leveranciers en afnemers waarin het bedrijf actief is.

Steun aan VN-Speciaal Vertegenwoordiger

De financiële en politieke steun aan het mandaat van VN-Speciaal Vertegenwoordiger inzake mensenrechten en bedrijfsleven, John Ruggie, is in 2010 voortgezet. In zijn *'protect, respect and remedy'*-raamwerk stelt Ruggie naast de plicht van staten om mensenrechten te beschermen, de verantwoordelijkheid van bedrijven om mensenrechten te respecteren. Dit houdt in dat bedrijven de risico's op mensenrechtenschendingen in de handelsketen zouden moeten onderzoeken en het bedrijfsproces zo zouden moeten inrichten dat deze risico's verminderen. Indien schendingen zich toch voordoen stelt Ruggie dat bedrijven de verantwoordelijkheid hebben om maatregelen te nemen. Medio november 2010 verschenen Ruggies *'Guiding Principles*'. Deze operationalisering van zijn raamwerk omvat 29 aanbevelingen aan staten en bedrijven waarover in 2011, zowel binnen de VN (zoals de Mensenrechtenraad) als daarbuiten, consultaties zullen plaatsvinden. De *Guiding Principles* bieden handvatten voor staten en bedrijven om mensenrechten in hun MVO-beleid te integreren. De regering leverde verder in 2010 een financiële bijdrage aan de conferentie van het *World Legal Forum* die plaatsvond op 6 en 7 december. John Ruggie was de *key note speaker* op deze conferentie, getiteld *´Business and Community in Dialogue: Connecting Corporate Responsibility and Global Governance´*.

De verantwoordelijkheid van bedrijven om mensenrechten te respecteren

In 2010 is een project gefinancierd van het *Institute for Business and Human Rights* naar de uitwerking van het *due diligence*-aspect van het Ruggie-raamwerk. Het project bestond uit interviews met een twintigtal gerenommeerde bedrijven en een rondetafelconferentie in Kopenhagen waarvan een rapport is opgesteld over ervaringen en *best practices*. Het rapport, getiteld *´The State of Play of Human Rights Due Diligence´*, werd gepresenteerd in het kader van de 10-jarige viering van het VN-*Global Compact Network* in New York, waarbij onder andere John Ruggie zelf aanwezig was. De projectsamenwerking was voor de regering een nuttig instrument om Nederland internationaal zichtbaar op de kaart te zetten ten aanzien van mensenrechten en bedrijfsleven en heeft uitgedragen dat het VN-raamwerk van Ruggie in de praktijk uitvoerbaar is.

De OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen maken duidelijk wat de overheid van bedrijven verwacht op het gebied van maatschappelijke kwesties zoals milieu, arbeidsrechten, mensenrechten en corruptie. In 2010 is verder gewerkt aan de update van deze OESO-richtlijnen. De Nederlandse inzet voor de herziening van de OESO-richtlijnen is dat deze in lijn worden gebracht met het werk van VN-SV Ruggie, met meer aandacht voor mensenrechten en de noodzaak om risico's op mensenrechtenschendingen te onderzoeken en maatregelen te nemen indien die zich toch voordoen. Momenteel wordt het respecteren van mensenrechten door ondernemingen met name gekoppeld aan werknemers. De

regering pleit ervoor om het bereik van de richtlijnen breder te maken zodat zij in beginsel alle mensenrechten van direct of indirect bij de onderneming betrokken personen kunnen betreffen. De inzet is om een apart hoofdstuk over mensenrechten op te nemen. Ook bij de update van de zogenaamde *Sustainability and Risk Management Framework* van de *International Finance Corporation* (IFC) is de Nederlandse inzet om deze in lijn te brengen met het Ruggie-raamwerk.

MVO-paspoort

MVO is een inherent onderdeel van internationaal ondernemen. Om posten te ondersteunen en de informatie over MVO te stroomlijnen heeft de regering een brochure in de vorm van een paspoort laten ontwikkelen over MVO en mensenrechten en de OESO-richtlijnen. Het paspoort is begin 2010 naar alle posten gestuurd en bevat basisinformatie over het Nederlandse MVO-beleid en internationale MVO-initiatieven.

Pilot beleidsintensivering MVO en mensenrechten

Op basis van het MVO-paspoort dat naar alle posten is gestuurd met informatie over mensenrechten en MVO, is eind 2009 een pilot gestart om de samenwerking met bedrijven ten aanzien van MVO-activiteiten die gericht zijn op de verbetering van mensenrechten te intensiveren. De acht ambassades die zijn geselecteerd voor de pilot zijn Abu Dhabi, Ankara/Istanbul, Bogota, Brasilia, Moskou, New Delhi, Peking en Pretoria. Bij het maken van de selectie is rekening gehouden met de geografische spreiding en de intensiteit van de handelsbetrekkingen met deze landen. Op een later tijdstip zal deze pilot worden geëvalueerd. Onderstaand een overzicht van enkele activiteiten.

In de Verenigde Aarabische Emiraten ligt de focus op MVO en arbeidsrecht, inclusief het onderwerp ‘arbeidsmigranten’. Dit thema leeft in de Emiraten en is goed bespreekbaar. Een voorbeeld van betrokkenheid van de ambassade bij dit thema is de deelname aan een door de regering geïnitieerde conferentie over MVO en het initiatief tot het organiseren van een conferentie over rechten van arbeidsmigranten in 2011. Ook zal in samenwerking met de Noorse ambassade in februari 2011 een conferentie worden georganiseerd over MVO in brede zin, het uitwisselen van *good practices* van bedrijven en het stimuleren van gezamenlijke initiatieven op MVO-vlak.

In Brazilië is voornamelijk aandacht besteed aan het bevorderen van gendergelijkheid op de werkvloer. Verschillende initiatieven van het bedrijfsleven, de overheid en NGO’s spelen hier op in. De ambassade in Bogotá heeft zich gericht op deelname aan het interinstitutionele overleg voor implementatie van de *Voluntary Principles* in de energie- en mijnbouwsector. De ambassade heeft tevens een faciliterende en bemiddelende rol gespeeld om verschillende partijen bij elkaar te brengen voor een dialoog ter verbetering van de MVO-standaarden van Colombiaans steenkool, dat naar schatting ongeveer 40% van de Nederlandse steenkoolimport uitmaakt. Het Consulaat-Generaal (CG) in Istanbul organiseerde op 15 oktober 2010 een seminar over MVO. Op basis van het Nederlandse MVO-paspoort werd hiervoor door het CG een MVO-brochure uitgebracht in het Engels en Turks gericht op Nederlandse bedrijven en hun Turkse partners, getiteld '*CSR as a Business Necessity*'. In Rusland is gestart met een samenwerkingsproject tussen het Nederlandse Normalisatie-Instituut (NEN) en het Russische ´*Technical Committee 471 on Social Responsibility*´ (TC 471). TC 471 vertegenwoordigt Rusland bij de onderhandelingen over ISO

26.000. Het project is gericht op de implementatie van de ISO 26.000 richtlijn in Rusland en kennisoverdracht over de manier waarop in Nederland met MVO-bewustwording en ISO 26.000 wordt omgegaan.

Daarnaast vond in China een succesvolle bedrijvenseminar plaats op de Expo in Shanghai met als thema MVO in de toeleveringsketen van Nederlandse bedrijven en Chinese partners. Het seminar vormde onderdeel van de MVO-dialoog met het Chinese Ministerie van Handel. In de toespraak gaf de vertegenwoordiger van de Chinese overheid de ambitie aan om de samenwerking met Nederland op MVO-gebied verder invulling te geven. Andere sprekers waren onder andere TNT, Rabobank, het *Global Reporting Initiative* (GRI) en MVO Nederland. Door middel van interactieve workshops werden bedrijven gestimuleerd actief over MVO te discussiëren.

4. Mensenrechten in multilateraal verband

De minister-president noemde in zijn toespraak tijdens de 65e sessie van de AVVN mensenrechten als de eerste kerntaak van de VN. Wat betreft normstelling is veel bereikt op het gebied van mensenrechten. Tegelijk gaf de minister-president aan dat deze normen nog onvoldoende worden afgedwongen en dat het voor Nederland onacceptabel is dat sommige regimes mensenrechten op structurele wijze blijven schenden. Nederland blijft zich daarom inzetten voor een verdere versterking van de slagkracht van het internationale mensenrechteninstrumentarium. In 2010 is in dit kader bijzondere aandacht uitgegaan naar de strategische revisie van het EU-mensenrechtenbeleid onder HV Ashton en de voorbereidingen voor de revisie van de VN-Mensenrechtenraad die in 2011 zal plaatsvinden.

4.1 Europese Unie

In 2010 heeft Nederland actief bijgedragen aan het waarborgen en integreren van mensenrechten in alle handelingen die de EU verricht, zowel intern als extern. De gezamenlijke waarden van de lidstaten van de EU vormen hiervoor de grondslag.

Intern EU-mensenrechtenbeleid

Met de inwerkingtreding van het Verdrag van Lissabon heeft het Handvest van de Grondrechten van de EU dezelfde juridische waarde als de EU-verdragen gekregen. Het Handvest is niet alleen bindend voor de EU-instellingen, maar ook voor de lidstaten wanneer zij EU-recht toepassen. De Europese Commissie heeft in 2010 een strategie uitgebracht voor een doeltreffende toepassing van het Handvest voor de grondrechten door de EU. De Europese Commissie wil systematisch controleren of haar wetgevingsvoorstellen en besluiten verenigbaar zijn met het Handvest en meent dat in alle fasen van de procedure een grondrechtencultuur moet heersen. Om die reden start de Europese Commissie een inter-institutionele dialoog met de Raad van Ministers en het Europees Parlement, waardoor tijdens het wetgevingsproces wordt samengewerkt met de medewetgevers binnen de EU. Ook wordt in de strategie aandacht geschonken aan toezicht op de toepassing van het Handvest via een jaarlijks verslag en aan het informeren van burgers over grondrechten. Het uitbrengen van de strategie hangt samen met een aantal ontwikkelingen op het terrein van de grondrechten binnen de EU, zoals de aanstaande toetreding van de EU tot het EVRM en de prioritisering van de bevordering van mensenrechten in de EU in het Stockholm-programma. Hierbij wordt ook het Europees Bureau voor de Grondrechten (*Fundamental Rights Agency*, FRA) betrokken.

In het Verdrag van Lissabon is vastgelegd dat de EU zal toetreden tot het EVRM. De toetreding van de EU tot het EVRM zal bijdragen aan een nog betere verankering van de grondrechten binnen de Unie en een samenhangend systeem voor de bescherming van grondrechten, omdat het EHRM in Straatsburg zal kunnen toetsen of handelingen van de EU-instellingen in overeenstemming zijn met het EVRM. De toetreding tot het EVRM werd aan de zijde van de RvE mogelijk door de inwerkingtreding van protocol 14 bij het EVRM in februari 2010. In juli 2010 zijn de onderhandelingen tussen de EU en een speciaal comité van de RvE over de toetreding van start gegaan met het streven om deze medio 2011 af te ronden. Het uiteindelijk bereikte akkoord moet worden goedgekeurd door alle 47 staten die partij zijn bij het EVRM en door de EU. Aan EU-zijde moet het besluit tot sluiting door de

Raad van Ministers met unanimiteit worden aangenomen, na goedkeuring door het Europees Parlement. Tot slot moeten de EU-lidstaten het besluit tot sluiting in overeenstemming met hun grondwettelijke bepalingen hebben goedgekeurd voordat het in werking kan treden.

In 2010 is het actieplan ter implementatie van het Stockholm-programma aangenomen, waarin de beleidslijnen en doelstellingen uit het Stockholm Programma door de Commissie zijn vertaald naar concrete voorstellen en initiatieven. Volgens dit actieplan moet de ruimte van vrijheid, veiligheid en recht een ruimte zijn waarin de in het Handvest verankerde grondrechten effectief worden nageleefd.

Extern EU-mensenrechtenbeleid

De inzet van Nederland blijft erop gericht om van het Nederlandse mensenrechtenbeleid EU-beleid te maken. Ook zet Nederland zich actief in om het mensenrechtenbeleid te integreren in het bredere externe beleid van de EU, zodat het onderdeel uitmaakt van het handels- en ontwikkelingssamenwerkingbeleid (OS) en de politieke dialogen met derde landen.

Ook in 2010 nam Nederland vaak het voortouw in de EU-Raadswerkgroep voor mensenrechten COHOM. Hierbij werd onder meer het Nederlandse standpunt uitgedragen inzake de EU-inzet in de derde commissie van de AVVN, de VN-Mensenrechtenraad en de circa 40 specifieke mensenrechtendialogen die de EU met derde landen voert. Nederland nam verder actief deel aan de taakgroepen die binnen COHOM zijn opgericht om toe te zien op implementatie van de EU-richtsnoeren over geweld tegen vrouwen, doodstraf, marteling, mensenrechtenverdedigers, kinderrechten, kinderen en gewapend conflict en seksuele geaardheid.

Nederland publiceerde eerder, in 2008, het handboek Nationale Mensenrechten Protectiemechanismen (*National Human Rights Protection Systems*, NHRPS), waarin praktische handvatten worden geboden aan ambassademedewerkers voor interventies gericht op de mensenrechteninfrastructuur. Na een succesvolle brede verspreiding van het handboek onder ambassades van alle EU-lidstaten in 2009, werd in 2010 opnieuw in Europees verband aandacht aan dit document besteed dat inmiddels in het Engels en het Frans beschikbaar is. Zo werd het handboek opnieuw verspreid in COHOM en diende het als achtergronddocument voor de informele bijeenkomst van COHOM die in het kader stond van de strategische revisie van het EU-mensenrechtenbeleid. Daarnaast is een grote interesse gebleken voor het handboek onder NGO's. En binnen het ministerie van Buitenlandse Zaken, bijvoorbeeld tijdens de interne cursus mensenrechten, is in 2010 aandacht besteed aan het handboek NHRPS. In 2011 zal worden overwogen een evaluatie van werken met het handboek in te zetten, om te kijken hoe het nog effectiever gebruikt kan worden.

In oktober 2010 is onder Belgisch voorzitterschap gesproken over het bevorderen van de effectiviteit, impact en coherentie van het Europees mensenrechtenbeleid. Deze discussie vond onder andere plaats in het licht van de brief die de Duitse en Deense ministers van Buitenlandse Zaken in juni 2010 aan HV Ashton richtten met de oproep om mensenrechten weer in het centrum van het Europees buitenlands beleid te plaatsen. In de context van de veranderende internationale arena, met de komst van nieuwe wereldmachten en de interne

ontwikkelingen in het kader van het Verdrag van Lissabon, stelden de ministers dat de EU diende te analyseren op welke wijze haar doelen op het gebied van mensenrechten en democratisering op een effectieve en geloofwaardige manier kunnen worden bereikt.

De strategische *review* van het Europees mensenrechtenbeleid vond gedeeltelijk plaats in aanwezigheid van de voorzitter van de Subcommissie Mensenrechten van het Europees Parlement en vertegenwoordigers van diverse internationale mensenrechtenorganisaties. Specifieke aandacht ging uit naar het rationaliseren van de veelzijdigheid aan mensenrechteninstrumenten, zoals richtlijnen, toolkits en actieplannen op landenniveau, de interactie tussen mensenrechten en andere beleidsterreinen, waaronder handel en ontwikkelingssamenwerking en het vergroten van de consistentie tussen het interne en externe EU-mensenrechtenbeleid. De aanbevelingen van de review zijn inmiddels als '*food for thought*' overgebracht aan HV Ashton, die in 2011 een Europese mensenrechtenstrategie zal presenteren.

De discussie rondom de consistentie tussen het interne en externe EU-mensenrechtenbeleid volgde op een eerdere discussie met de voorzitters van het Europees Bureau voor de Grondrechten en de EU-Raadswerkgoep voor fundamentele rechten die in september 2010 in COHOM plaatsvond en waarin Nederland actief deelnam. Nederland zette zich eveneens sterk in binnen het Europees Bureau voor de Grondrechten. Zo neemt het met enkele andere EU-lidstaten deel aan een onderzoeksproject over de wijze waarop ook lokale overheden internationale mensenrechten kunnen implementeren, het zogenaamde *joined-up*-onderzoeksprogramma.

Tot slot zette Nederland in 2010 sterk in op de implementatie van de in 2009 aangenomen EU-Raadsconclusies over democratiseringssteun in het EU-buitenlands beleid. De Nederlandse visie is dat democratie en mensenrechten elkaar wederzijds versterken en daarom gezamenlijk moeten worden verdedigd. Als resultaat van de inspanningen van Nederland en een groep gelijkgezinde lidstaten werd eind 2010 overeenstemming bereikt over een lijst van pilotlanden voor de uitvoering van het aan de raadsconclusies gerelateerde actieplan. Een specifieke verbetering is verder het besluit van de Europese Commissie dat bij beslissingen over de prioriteiten voor de EU-verkiezingswaarnemingsmissies, het criterium of er sprake is van een voortdurende toewijding van de EU op het gebied van democratiseringsprocessen in een bepaald land wordt meegewogen.

<u>Mensenrechten in het Algemeen Preferentieel Stelsel (Plus)</u>
Onder het Algemeen Preferentieel Stelsel Plus (APS+) maken 15 ontwikkelingslanden met kwetsbare economieën aanspraak op extra handelspreferenties van de EU. Voorwaarde is de ratificatie en effectieve naleving van de verplichtingen van 27 verdragen die betrekking hebben op mensenrechten, arbeidsrechten, goed bestuur en milieu. Onderzoek van de ILO wijst uit dat de meeste aanvragers van APS+ wijzigingen in hun rechtssysteem hebben doorgevoerd om te voldoen aan deze verplichtingen.

In 2008 stelde de Europese Commissie een onderzoek in naar onder andere Sri Lanka. Uit het Commissierapport over het onderzoek naar de effectieve implementatie door Sri Lanka van drie VN-conventies is gebleken dat Sri Lanka de verdragen inzake burger- en politieke rechten (ICCPR), marteling (*Convention Against Torture*, CAT) en kinderrechten (*Convention*

on the Rights of the Child, CRC) niet effectief heeft geïmplementeerd. Op basis van deze vaststelling zijn de APS+ preferenties voor Sri Lanka per 15 augustus 2010 opgeschort. Nederland steunde het opschorten van APS+ voor Sri Lanka. Ook de preferenties van het (standaard) APS kunnen worden ingetrokken wanneer uit onderzoek blijkt dat er sprake is van ernstige en systematische schendingen van mensenrechten en arbeidsrechten. In het geval van Birma en Wit-Rusland zijn op basis hiervan eerder al preferenties ingetrokken.

EU-uitbreiding

Aan het lidmaatschap van de EU zijn door de Europese Raad in juni 1993 in Kopenhagen een aantal voorwaarden verbonden. De naleving van de mensenrechten en het respect voor en de bescherming van minderheden maken onderdeel uit van deze zogenaamde Kopenhagen-criteria. Op aansporing van Nederland is een verwijzing naar deze criteria in het Verdrag van Lissabon verankerd.

De bestendiging van de rechtsstaat vormt een essentieel onderdeel van het toenaderingsproces van de kandidaat-lidstaten. De EU stelt vanuit het instrument voor pre-accessie-steun hiervoor terecht ondersteuning beschikbaar. Nederland volgt de ontwikkelingen in de toetredingslanden ten aanzien van duurzame hervormingen in de justitiële keten nauwgezet. Dit is vooral relevant in het geval van Kroatië, dat zich in de laatste fase van de toetredingsonderhandelingen bevindt. Daarnaast zijn voor de landen op de Westelijke Balkan en Turkije de naleving van de vrijheid van meningsuiting, persvrijheid en vrijheid van godsdienst en levensbeschouwing punten van aandacht. Ook vraagt Nederland aandacht voor de rechten van minderheden, vrouwen, kinderen, journalisten, mensenrechtenverdedigers en de LGBT-gemeenschap.[13]

Het perspectief op toetreding tot de EU kan niet gepaard gaan met straffeloosheid. Nederland bleef in 2010 het belang van volledige samenwerking met het Joegoslavië-tribunaal (ICTY) onderstrepen, waarbij de aandacht met name uitging naar Kroatië en Servië. Nederland zette in de onderhandelingen met Kroatië met succes in op de formulering van een sluitingsijkpunt conform de vereisten in onderhandelingshoofdstuk 23. In oktober 2010 besloot de Raad Algemene Zaken de Servische lidmaatschapsaanvraag naar de Commissie door te geleiden met het verzoek een advies ter zake uit te brengen. Daarbij werd op aandringen van Nederland bevestigd dat Servië alleen nieuwe stappen in het toenaderingsproces tot de EU kan zetten, als de Raad unaniem van oordeel is dat sprake is van volledige samenwerking met het ICTY.

Relatie tussen de EU en de oostelijke buren van de EU

Mensenrechten en democratisering zijn in het kader van het in mei 2009 gelanceerde Oostelijk Partnerschap belangrijke voorwaarden voor verdere politieke en economische intensivering van de relaties van de oostelijke buren met de EU (Armenië, Azerbeidzjan, Georgië, Oekraïne, Moldavië en Wit-Rusland). In de diverse samenwerkingsraden en de specifieke mensenrechten- en justitiedialogen met de landen van het Oostelijk Partnerschap heeft de EU stelselmatig mensenrechtenvraagstukken aangekaart. In mei 2011 is een top van regeringsleiders van het Oostelijk Partnerschap voorzien. Ook in de bilaterale contacten van Nederland met deze landen worden via de Nederlandse SV voor het Oostelijk Partnerschap mensenrechten consequent aan de orde gesteld.

[13] Zie ook Kamerbrief 'Uitbreiding van de Europese Unie', Tweede Kamer, vergaderjaar 2010-2011, Kamerstuk 23987, nr. 112.

Ten aanzien van Wit-Rusland blijven zorgen bestaan over de situatie op het gebied van democratisering en mensenrechten. De EU heeft zich hier herhaaldelijk publiekelijk over uitgesproken alsook in de contacten met de Wit-Russische autoriteiten, zoals recentelijk tijdens het bezoek van Commissaris Füle aan Wit-Rusland. De sancties tegen hoogwaardigheidsbekleders uit Wit-Rusland wegens de slechte interne mensenrechtensituatie zijn in oktober 2010 met een periode van 12 maanden verlengd.

Ook in de relatie met Rusland zijn mensenrechten wederom besproken, zowel tijdens de halfjaarlijkse EU-Rusland-mensenrechtendialoog als tijdens de toppen tussen de EU en Rusland in juni en december 2010. De EU stelde hierin onder andere de onveilige situatie van journalisten en mensenrechtenverdedigers aan de orde. Daarnaast had de agenda van de tweede mensenrechtendialoog in 2010 een speciale focus op vrouwenrechten.

Relatie tussen de EU en Latijns-Amerika

Mensenrechten zijn een integraal onderdeel van de relaties van de EU met de Latijns-Amerikaanse en Caraïbische (LAC) regio. De mensenrechtenclausule is een essentieel element in de akkoorden met Latijns-Amerikaanse landen en in de onderhandeling over nog te sluiten verdragen. In 2010 vonden mensenrechtendialogen plaats met onder andere Chili, Colombia en Mexico. Ook tijdens de zesde EU-LAC-Top in 2010 in Madrid werd het belang van de bescherming en naleving van mensenrechten opnieuw onderstreept. In de politieke dialoog met Cuba is de mensenrechtensituatie nadrukkelijk aan de orde gesteld. Bij de evaluatie van het gemeenschappelijk standpunt van de EU betreffende Cuba speelde de mensenrechtensituatie eveneens een prominente rol. Positieve ontwikkelingen ten aanzien van de vrijlating van politieke gevangenen vormden aanleiding om de Hoge Vertegenwoordiger voor Buitenlandse Zaken en Veiligheidsbeleid ruimte te geven voor verkenningen over de toekomstige EU-Cuba-relatie.

Relatie tussen de EU en Azië

In de relatie tussen de EU en haar Aziatische partners nemen mensenrechten zowel in de politieke dialoog als in de contractuele betrekkingen steeds vaker een vaste plaats in. Zo is met Indonesië, vooruitlopend op de inwerkingtreding van de in november 2009 getekende partnerschaps- en samenwerkingsovereenkomst, een mensenrechtendialoog opgestart. Tijdens de EU-Vietnam-mensenrechtendialoog in juli 2010 uitte de EU opnieuw haar zorgen over de verslechtering van de situatie met betrekking tot politieke vrijheden en burgerrechten in Vietnam, getuige de rechtszaken tegen vreedzame politieke activisten. Daarnaast werden ook in 2010 de sancties tegen Birma gehandhaafd met het oog op de voortdurende mensenrechtenschendingen door het regime.

Met de landen in de ASEAN-regio kan pas een vrijhandelsakkoord worden gesloten als er een partnerschaps- en samenwerkingsakkoord is ondertekend. In 2010 heeft de EU met Vietnam en de Filippijnen dergelijke partnerschaps- en samenwerkingsakkoorden uitonderhandeld.

Vanaf 2010 is, in het kader van de discussie over strategische partners in de EU, ook China onder de loep gelegd. De EU zal proberen verschillende beleidsinstrumenten effectiever in te zetten, onder meer om vooruitgang op het gebied van mensenrechten te bevorderen.

Ook tijdens de topbijeenkomst met India op 10 december 2010 werd over de mensenrechtensituatie in India gesproken.

Relatie tussen de EU en de zuidelijke buren van de EU

Met de zuidelijke buurlanden van de EU wordt de mensenrechtendialoog in eerste instantie gevoerd binnen de politieke subcomités die onderdeel vormen van de associatieakkoorden met deze landen. Bovendien zijn mensenrechten een integraal onderdeel van de actieplannen in het kader van het Europees Nabuurschapsbeleid (ENP). De Nederlandse inzet is erop gericht de mensenrechtendialoog open en over het volle spectrum van de mensenrechten te voeren, waarbij ook individuele gevallen aan de orde komen. Het afgelopen jaar zijn onder andere onderhandelingen gevoerd over de actieplannen van de EU met Marokko, Jordanië en Tunesië. Deze bevatten alle mensenrechtenparagrafen. Met Israël is een formele politieke dialoog in het kader van het associatieakkoord gevoerd, waarbij mensenrechten ook nadrukkelijk aan de orde kwamen. Daarnaast kwam in 2010 de informele EU-Israël-werkgroep mensenrechten bijeen. Nederland zet zich ervoor in dat deze werkgroep wordt omgezet in een volwaardig mensenrechtencomité als onderdeel van het associatieakkoord met Israël. Tot slot maakt Nederland zich er ook in het kader van de Unie voor de Mediterrane Regio (UMR) hard voor dat in de politieke samenwerking het belang van de naleving van mensenrechten wordt onderstreept.

Relatie tussen de EU en Afrika

In Sub-Sahara-Afrika is de politieke Artikel 8-dialoog uit het Verdrag van Cotonou het forum waarbinnen de mensenrechtendialoog kan plaatsvinden. Mede op aandringen van Nederland heeft er in 2010 een aparte mensenrechtendialoog plaatsgevonden met Burundi, Ethiopië en Rwanda. Daarnaast is tijdens de revisie van het Verdrag van Cotonou op aandringen van Nederland een verwijzing naar kinderarbeid opgenomen in artikel 8. Wanneer er sprake is van stelselmatige schending van mensenrechtenwaarden, kunnen in het kader van het Verdrag van Cotonou maatregelen getroffen worden door middel van de zogeheten Artikel 96-procedure. Hiermee kan hulp (gedeeltelijk) worden opgeschort wegens schending van de basisbeginselen van het Verdrag van Cotonou (democratie, mensenrechten en rechtstaat). In 2010 gebeurde dit met Fiji, Guinee, Madagaskar, Niger en Zimbabwe. Tot slot heeft Nederland tijdens de derde EU-Afrika-top op 29 november 2010 het belang van het naleven van de mensenrechten onderstreept. In het bijzonder is daarbij gewezen op belang van samenwerking met het ICC in het tegengaan van straffeloosheid.

4.2 Verenigde Naties

Het VN-systeem biedt verschillende fora voor normstelling op het gebied van de rechten van de mens en toezichthouding op de naleving van mensenrechtenverplichtingen. Nederland heeft in 2010 wederom het belang van het integreren van mensenrechten in het werk van verschillende onderdelen van het VN-systeem benadrukt.

Minister Verhagen benadrukte tijdens het *High Level Segment* van de VN-Mensenrechtenraad het belang van de onafhankelijke rol van de VN-Hoge Commissaris voor de Rechten van de Mens en ons land droeg daarom in 2010 €8,3 miljoen bij aan de algemene middelen van Pillays kantoor.

Hieronder wordt specifiek ingegaan op de zittingen van de meest in het oog springende VN-fora op gebied van mensenrechten: de VN-Mensenrechtenraad en de Derde Commissie van de AVVN, die mede dankzij de inspanningen van de EU en de VS ook in 2010 hun meerwaarde hebben bewezen.

4.2.1 VN-Mensenrechtenraad

De Raad is in 2010 bijeengekomen in drie reguliere en drie speciale zittingen. Die laatste betroffen het '*Freedom Flotilla*-incident' voor de kust van Israël, de acute mensenrechtensituaties na de aardbeving in Haïti en de nasleep van de verkiezingen in Ivoorkust.

In juni 2010, na de 14e reguliere zitting, kwam een voorlopig einde aan een buitengewoon actief Nederlands lidmaatschap.[14] Niettemin heeft ons land zich in Genève ook in de tweede helft van 2010 actief opgesteld. Dat gebeurde vooral in EU-kader, en soms ook op nationale titel. Zo is Nederland de drijvende kracht geweest achter de organisatie van een *side event* over mensenrechten en seksuele oriëntatie. Dit evenement kon rekenen op actieve medewerking van SGVN Ban Ki-moon, VN-Hoge Commissaris voor de Rechten van de Mens Pillay en emeritus-aartsbischop Tutu.

Nederland heeft in 2010 constructief bijgedragen aan het functioneren van de VN-Mensenrechtenraad in algemene zin. Minister van Buitenlandse Zaken Verhagen heeft in zijn rede voor het jaarlijkse *High Level Segment* in maart benadrukt dat de raad een duidelijk inhoudelijk profiel moet hebben, zich moet richten op zijn kerntaak – het beschermen en bevorderen van mensenrechten – en nadruk moet leggen op implementatie in de praktijk. Hiervoor zouden de leden van de raad wat de minister betreft bereid moeten zijn om een eerlijke en open discussie aan te gaan. De minister onderstreepte dat leden van de VN-Mensenrechtenraad bovenal ook zelf de mensenrechten in hun eigen land dienen te respecteren. Verder benadrukte de minister het belang van een betekenisvolle participatie van NGO's. Bovenstaande lijnen vormden de basis voor de interventies van Nederland in de eerste besprekingen voor de review van de VN-Mensenrechtenraad, die in 2011 plaats zal vinden.

De VS heeft in 2010 op positieve wijze zijn stempel op de zittingen van de VN-Mensenrechtenraad gedrukt, onder meer door succesvol te pleiten voor een SR inzake de vrijheid van vereniging en vergadering. Nederland droeg daaraan in het bijzonder bij door namens de EU te onderhandelen voor de hiervoor aangenomen Amerikaanse resolutie. Ook de inspanningen van een aantal andere landen viel in positieve zin op. Opmerkelijk was dat er binnen de Afrikaanse Groep steun voor de verlenging van het mandaat voor Soedan bleek te bestaan. De Afrikaanse Groep maakte in december een speciale zitting inzake Ivoorkust mogelijk, inclusief een resolutie waarin de mensenrechtensituatie in dat land werd veroordeeld. De groep verliet hiermee zijn traditionele positie dat landeninitiatieven zonder medewerking van het desbetreffende land geen zin hebben. Ten slotte viel het engagement van de Malediven op. Omdat de huidige President van dit land zelf een politieke gevangene is geweest, verdedigen de Malediven met verve het belang van burger- en politieke rechten.

[14] Tweede Kamer, vergaderjaar 2009-2010, Kamerstuk 26150 nr. 87.

Ondanks bovenstaande positieve ontwikkelingen, blijven Nederland en gelijkgezinde landen in de VN-Mensenrechtenraad in een minderheidspositie.[15] Een aantal landen blijkt nog steeds in staat negatieve blokvorming in stand te houden. Oplettendheid en extra inspanningen door onder meer de EU blijft daarom van belang.

Landenspecifieke mensenrechtensituaties

Begin 2010 werd, vooral op aandringen van Brazilië, een speciale zitting gehouden over de mensenrechtensituatie in Haïti, die was ontstaan na de aardbeving op 12 januari 2010.

Er was in 2010 veel aandacht voor Afrika. Het jaar werd afgesloten met een speciale zitting over de mensenrechtensituatie in Ivoorkust. De Raad nam ook een landenresolutie over Guinee aan, waarmee het bloedbad in Conakry van september 2009 werd veroordeeld en waarin het land werd opgeroepen om de aanbevelingen van de onderzoekscommissie van de SGVN op te volgen. Onder meer op initiatief van Nederland heeft de EU in de Raad haar verontrusting uitgesproken over het etnisch geweld in Nigeria en de mensenrechtensituatie in Burundi. Een nieuw mandaat voor de DRC bleek niet haalbaar, maar door het uitoefenen van veel druk achter de schermen heeft de Raad wel een coördinatiemechanisme voor de DRC kunnen instellen. Verder zijn de mandaten van de Onafhankelijke Deskundigen voor Soedan en Somalië verlengd. Dit jaar was er voor de verlenging van het Soedan-mandaat een grotere meerderheid te vinden dan in 2009. Dit lijkt deels te danken aan de *outreach*-activiteiten van de EU en de VS.

In 2010 besteedde de Raad opnieuw veel aandacht aan de mensenrechtensituatie in Israël en de Palestijnse Gebieden. Aan de follow-up van de *fact-finding mission* inzake het incident rond de zogenaamde '*Freedom Flotilla*' (missie Hudson-Phillips) werd een speciale zitting gewijd. Het bleek in 2010 wederom niet haalbaar om de VN-Mensenrechtenraad een landenresolutie over Iran te laten aannemen.

Ook de mensenrechtensituatie in Azië werd door de Raad onder de loep genomen. De EU veroordeelde het recente toegenomen geweld tegen de Ahmadiyyah-gemeenschap in Pakistan. Nederland en de EU stelden verder de mensenrechtensituatie in Sri Lanka aan de orde. Over Birma nam de Raad een door de EU ingediende landenresolutie aan, waarmee het mandaat van de SR werd verlengd. Mede op initiatief van Nederland sprak de EU haar ernstige zorgen uit over de onrusten in Thailand, de mensenrechtensituatie in China in het algemeen en het gebrek aan transparantie met betrekking tot de mensenrechtensituatie in de autonome Oeigoerse regio Xinjiang in het bijzonder. De belangrijkste focus van de door de EU en Japan ingediende resolutie inzake Noord-Korea was de verlenging met een jaar van het mandaat van de SR.

Nederland heeft, zoals gebruikelijk, actief bijgedragen aan de UPR-landenexamens. Nederland onderging het landenexamen in 2008 en heeft destijds op eigen initiatief toegezegd naast de verplichte vierjaarlijkse rapportage een tussentijdse rapportage voor te bereiden; deze bood Nederland in juni 2010 aan. De UPR bleek ook in 2010 een zeer waardevol instrument dat leidde tot veel constructieve debatten.

[15] De Mensenrechtenraad bestaat uit 47 lidstaten (13 Afrikaanse, 13 Aziatische, zes Oost-Europese, acht Latijns-Amerikaanse en zeven Westerse) die over een periode van drie jaar worden verkozen. Zie voor een actueel overzicht van het lidmaatschap: www.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/membership.htm.

Staten onder Universal Periodic Review in 2010		
Sessie 7 **8 - 19 februari 2010**	**Sessie 8** **3 - 14 mei 2010**	**Sessie 9** **1 - 12 november 2010**
Angola	Armenië	Andorra
Bolivia	Grenada	Bulgarije
Bosnië en Herzegovina	Guinee	Honduras
Egypte	Guinee - Bissau	Jamaica
Fiji	Guyana	Kroatië
Gambia	Haïti	Libanon
Iran	Kenia	Liberia
Irak	Kirgizië	Libië
Italië	Kiribati	Malawi
Kazachstan	Koeweit	Marshalleilanden
Madagaskar	Laos	Mauritanië
Nicaragua	Lesotho	Micronesië
Qatar	Spanje	Mongolië
San Marino	Turkije	Panama
Slovenië	Zweden	VS

Aandacht voor specifieke mensenrechtenthema's

Voor het eerst bestond consensus in de Raad over de verlenging van het mandaat van de SR voor de vrijheid van geloof en levensbeschouwing. Op aandringen van de OIC is de SR daarbij verzocht om bij haar werk ook aandacht te besteden aan aspecten die door de landen van de OIC werden aangekaart, zoals de bescherming van gebedsplaatsen, stigmatisering en profilering, de artikelen 19 en 20 van het ICCPR over burger- en politieke rechten en de rol van de pers.

Ondanks deze positieve ontwikkeling, diende Pakistan namens de landen van de OIC wederom een resolutie in over het concept 'godsdienstlastering'. Omdat dit concept fundamenteel in strijd is met het mensenrechtenacquis, weigerde de EU wederom om over de tekst te onderhandelen. De lobby van de EU en gelijkgezinde landen tegen de resolutie leverde enig succes op: ze werd weliswaar aangenomen, maar ontving minder steun dan vorig jaar. Eveneens op voorstel van Pakistan heeft de voorzitter van de Raad, naar aanleiding van de plannen van een aantal Amerikanen om de Koran te verbranden, een verklaring voorgelezen over 'religieuze onverdraagzaamheid'. De EU heeft hier duidelijke kanttekeningen bij geplaatst, bijvoorbeeld ten aanzien van het veroordelen van 'heiligschennis', en aangegeven dat deze verklaring niet thuishoort in de VN-Mensenrechtenraad en dat zij geen officiële status heeft.

In zijn toespraak voor de VN-Mensenrechtenraad vroeg minister Verhagen aandacht voor discriminatie op basis van afkomst of werk, en voor discriminatie op basis van seksuele oriëntatie. Colombia las in juni 2010 in de Raad, mede namens Nederland, een verklaring voor waarin het belang van structurele aandacht voor discriminatie op grond van seksuele oriëntatie werd onderstreept. Daarnaast presenteerde de SR inzake gezondheid in juni zijn rapport, waarbij bijzondere aandacht uitging naar de decriminalisering van seks tussen

mensen van hetzelfde geslacht. Nederland heeft expliciete belangstelling getoond voor het rapport.

Nederland heeft actieve steun verleend aan de door Canada ingediende resolutie over preventie van geweld tegen vrouwen, onder meer door namens de EU de onderhandelingen te voeren. Op voorspraak van Colombia en Mexico, heeft de Raad een mechanisme ingesteld dat zich buigt over de gelijkheid van vrouwen voor de wet. Door bezwaren van de Afrikaanse groep bleek het instellen van een onafhankelijk expert niet mogelijk; wel werd een werkgroep opgericht.

De VN-Mensenrechtenraad besteedde dit jaar de nodige aandacht aan de rechten van het kind, onder meer door een Kinderrechtenpanel en de interactieve dialoog met de SV inzake geweld tegen kinderen, Marta Santos Pais. Centraal thema was de bestrijding van seksueel geweld tegen kinderen. De jaarlijkse, onder meer door de EU ingediende Kinderrechtenresolutie kwam moeizaam tot stand, onder andere door het door Egypte aandringen op een verwijzing naar de primaire en exclusief positieve rol van de familie bij de preventie van seksueel geweld.

Positief is verder dat de uitgangspunten van de resoluties over terrorismebestrijding, marteling en mensenrechtenverdedigers – ondanks pogingen van onder meer de OIC-landen deze af te zwakken – overeind gebleven zijn. De resolutie over marteling richtte zich in 2010 op de rol en verantwoordelijkheid van de rechterlijke macht. De EU heeft waardering uitsproken voor het gezamenlijk rapport, van vier speciale procedures, inzake geheime detentie in de context van terrorismebestrijding.

Nederland maakte gebruik van de Interactieve Dialoog met de SR voor mensenrechten en ondernemingen, om aandacht te vestigen op het recente Nederlandse rapport over de wettelijke aansprakelijkheid van Nederlandse ondernemingen voor mensenrechtenschendingen begaan door hun dochterondernemingen in het buitenland, getiteld ‘De juridische verantwoordelijkheid van Nederlandse moederbedrijven voor de betrokkenheid van dochters bij schendingen van fundamentele, internationale erkende rechten’.

Op het gebied van sociaal-economische rechten organiseerde Nederland een succesvol *side event* over mensenrechten en MDG’s. Er werd een resolutie aangenomen over het recht op ontwikkeling, waarbij de EU in een stemverklaring heeft benadrukt tegen een internationaal juridisch bindend instrument te zijn. Ook werd een resolutie inzake moedersterfte aangenomen. Duitsland diende met Finland een resolutie in over het recht op huisvesting, die zich toespitste op de context van grootschalige evenementen die er vaak toe leiden dat bewoners plaats moeten maken voor stadions en andere faciliteiten. Duitsland diende daarnaast met Spanje een resolutie in over het recht op water en de rol van de particuliere sector bij de verwezenlijking ervan. Cuba diende een resolutie in betreffende het recht op voedsel. Nederland heeft besloten deze resolutie niet te co-sponsoren vanwege het bezwaar dat de tekst onvoldoende verband hield met mensenrechten en in onvoldoende mate inging op de nationale verantwoordelijkheid. De tweede Cubaanse resolutie betrof een voorstel om het *World Social Forum* te wijden aan klimaatverandering en mensenrechten. De EU heeft

daarbij met succes ingezet op een grotere betrokkenheid vanuit het maatschappelijk middenveld, vooral door vertegenwoordigers van kwetsbare groepen.

4.2.2 Derde commissie AVVN

De zitting van de Derde Commissie van de 65e AVVN vond plaats van 4 oktober tot en met 23 november 2010 in New York. De G77 en de Afrikaanse Groep lieten dit jaar een opvallende assertiviteit zien. Met name Zuid-Afrika toonde zich op momenten een moeizame onderhandelingspartner. Landen als Egypte en Pakistan stelden zich dit jaar daarentegen juist iets constructiever op.

Landenspecifieke kwesties

De drie landenresoluties in de Derde Commissie inzake Birma, Noord-Korea en Iran werden dit jaar relatief eenvoudig aangenomen. Opvallend was vooral dat laatstgenoemde tegen alle verwachtingen in met een beter resultaat werd aangenomen dan in 2009. Tevens werd een stemming over een *no action motion* voor de Iran-resolutie, die een paar jaar geleden nog spannend was, nu met 40 stemmen verschil gewonnen. Verwachte spanningen rond de landenresoluties bleef grotendeels uit, wat duidt op een minder scherpe Noord-Zuid-tegenstelling in de debatten. Verder speelde ook in de Derde Commissie een aantal resoluties die verband houden met het Israëlisch-Palestijnse conflict.

Stemuitslagen landenresoluties Derde Commissie 2010 (tussen haakjes de uitslagen van 2009)			
	Voor	**Tegen**	**Onthouding**
Noord-Korea	100 (97)	18 (16)	60 (65)
Birma	96 (92)	28 (26)	60 (65)
Iran	80 (74)	44 (48)	57 (59)

Thematische kwesties

Alle door Nederland en de EU tijdens de Derde Commissie ingediende of gesteunde thematische initiatieven waren succesvol. Nederland en Frankrijk dienden wederom met succes een resolutie over geweld tegen vrouwen in. Deze resolutie, die lidstaten en de VN-instellingen oproept om geweld tegen vrouwen uit te bannen, wordt traditioneel met consensus aangenomen; een duidelijk signaal dat alle 192 landen van de VN het belang van de problematiek onderkennen.

Op het gebied van religie werd de door de EU ingediende resolutie over de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging net als in 2009 met consensus aangenomen. Daar staat tegenover dat dit jaar wederom een door Marokko namens de landen van de OIC ingediende resolutie over 'godsdienstlastering' is aangenomen. Een positieve ontwikkeling is dat de steun voor deze resolutie onder VN-lidstaten verder is afgenomen.

Dit jaar werden twee resoluties ingediend over het belang van interculturele dialoog. Enerzijds was er de jaarlijkse door Pakistan en de Filippijnen ingediende resolutie over interreligieuze en interculturele dialoog en anderzijds een eenmalige, door Jordanië ingediende resolutie waarmee een wereldwijde 'Week van Interreligieuze Harmonie' in het leven werd geroepen. Een aantal EU-landen, waaronder Nederland, heeft pas in kunnen stemmen met consensus op deze resoluties nadat was afgesproken dat de EU in zeer

duidelijke stemverklaringen afstand zou nemen van onder meer de referenties die zo geïnterpreteerd konden worden dat zij niet volledig recht zouden doen aan de scheiding tussen kerk en staat.

Nederland stemde, evenals 12 EU-partners en een aantal andere VN-lidstaten, tegen de door de G77 ingediende resolutie over racismebestrijding in het kader van de daarover gemaakte afspraken tijdens de zogenaamde Durban-conferenties. De belangrijkste reden daarvoor was dat tijdens die conferenties disproportionele en eenzijdige aandacht is besteed aan het Israëlisch-Palestijnse conflict. Nederland lichtte in een stemverklaring toe dat het ondanks deze tegenstem zowel nationaal als internationaal zeer actief blijft in het bestrijden van discriminatie, ook op basis van ras.

De landen van de OIC en de Afrikaanse Groep zijn er aanvankelijk in geslaagd om een expliciete referentie naar seksuele oriëntatie in de resolutie over buitengerechtelijke executies te verwijderen. Door doortastend optreden van de VS – in nauwe samenwerking met de EU – wordt in de definitieve versie toch melding gemaakt van personen die vanwege hun seksuele oriëntatie een verhoogd risico lopen op buitengerechtelijke executies. Ook Nederland heeft hiervoor actief gelobbyd.

De tweejaarlijkse doodstrafresolutie kreeg iets meer steun dan in 2008. De resolutie roept landen op tot het instellen van een moratorium met als doel wereldwijde afschaffing van de doodstraf. Belangrijk nieuw element van deze resolutie is de roep om betere gegevensverzameling, zodat nationale en internationale debatten over de doodstraf op basis van de juiste gegevens kunnen worden gevoerd.

Teleurstellend, ten slotte, was dat de door de G77 ingediende resolutie over het recht op ontwikkeling insisteert op de uitwerking van een juridisch bindend instrument voor de implementatie van het recht op ontwikkeling, waar voorgaande resoluties dit tot nu toe slechts als een mogelijke optie noemden. De resolutie belast hiermee het onderhandelingsproces over de uitwerking van het recht op ontwikkeling in de VN-Mensenrechtenraad.

4.2.3 VN-verdragscomités

Ook de VN-verdragscomités en de speciale procedures verdienen bijzondere vermelding. Zij speelden in 2010 opnieuw een belangrijke rol bij internationale normstelling en toezichthouding. De meeste VN-mensenrechtenverdragen, als ook een deel van de gespecialiseerde mensenrechtenverdragen in het kader van de RvE kennen verdragscomités. Deze comités vervullen een belangrijke rol bij het toezicht op de handhaving van internationale normen. Afhankelijk van het reglement van het betreffende VN-comité in Genève wordt eens in de drie tot vier jaar over de implementatie van het verdrag door een land gerapporteerd. Daarop volgt een mondelinge sessie in Genève.

In 2010 vond behandeling plaats van de Nederlandse rapportages voor de VN-comités inzake vrouwenrechten (CEDAW), rassendiscriminatie (CERD) en economische, sociale en culturele rechten (ESC). De Tweede Kamer is over de aanbevelingen die hieruit voortkwamen geïnformeerd door de meest betrokken ministers. Daarnaast werd in 2010 professor Cees Flinterman (van 2002 tot 2010 lid van het CEDAW-comité) met Nederlandse steun verkozen

tot lid van het Mensenrechtencomité dat zich bezighoudt met normstelling inzake en toezicht op de naleving van het ICCPR.

Een belangrijke aanbeveling van verscheidene VN-verdragscomités is te komen tot de oprichting van een nationaal en onafhankelijk instituut voor de mensenrechten. In Nederland krijgt dit zijn beslag in de vorm van het College voor de Rechten van de Mens. De minister van BZK is eerstverantwoordelijk voor de wet en zijn collega van Veiligheid en Justitie is verantwoordelijk voor het beheer van de organisatie. Dit College wordt een onafhankelijk instituut en het wetsvoorstel is in lijn met de VN *Paris Principles*. Na een positief advies van de VN te hebben ontvangen, is het wetsvoorstel College voor de Rechten van de Mens ingediend bij de Tweede Kamer en zal het plenair behandeld worden. Het is de bedoeling dat eind 2011 alles gereed is voor de opening van het College.

4.3 Raad van Europa

In 2010 werd het 60-jarig bestaan gevierd van het belangrijkste verdrag van de RvE, het EVRM. Nederland heeft op diverse wijzen aandacht besteed aan dit jubileum, onder meer door ondersteuning aan verschillende seminars over het EVRM. Daarnaast konden studenten van Nederlandse hogescholen en universiteiten subsidie krijgen voor een studiebezoek aan de RvE.

Concentratie op kerntaken en een solide financiële basis

De RvE speelt een unieke rol bij het realiseren van de prioriteiten van het Nederlandse mensenrechtenbeleid in Europa. Als enige politieke organisatie in Europa op het gebied van mensenrechten waar het hele Europese continent, met uitzondering van Wit-Rusland, lid van is, speelt de RvE een centrale rol bij pan-Europese waarborging van de rechten van de mens. De RvE moet, om zijn essentiële functie in de Europese mensenrechtenarchitectuur goed te kunnen uitvoeren, een slagvaardige organisatie zijn, zowel qua activiteiten als qua middelen.

Nederland heeft zich in 2010 net als in voorgaande jaren ingezet voor een sterkere focus door de RvE op de kernactiviteiten mensenrechten, democratie (waaronder '*good governance*') en rechtsstaat. Deze betere focus is nodig om de kerninstellingen van de RvE als het EHRM, de Mensenrechtencommissaris, het Comité tegen Foltering (CPT), het Comité tegen Racisme en Intolerantie (ECRI), maar ook de Venetiëcommissie, die de RvE en de lidstaten adviseert over constitutionele zaken, ook in de toekomst effectief en efficiënt te kunnen laten functioneren. Het CPT heeft aangekondigd in 2011 het Koninkrijk weer te bezoeken.

Nederland heeft in het kader van de budgetonderhandelingen voor 2010 aangegeven te kunnen instemmen met een reële toename van het budget en niet akkoord te kunnen gaan met het voorstel om het huidige principe van reële nulgroei om te zetten in nominale nulgroei. Een dergelijke koers zou een goede taakuitoefening door de RvE en met name die van het EHRM in het geding brengen.

Buiten het reguliere budget om draagt Nederland bij aan een aantal mensenrechtenactiviteiten van de RvE. Zo werd in 2010 ruim €330.000 besteed aan ondersteuning van het Constitutioneel Hof in Servië, RvE-projecten op het gebied van

discriminatiebestrijding en het detacheren van een expert op het gebied van LGBT-rechten. Daarnaast financierde Nederland in 2010 twee medewerkers bij de griffie van het Hof en twee medewerkers van het Secretariaat van de RvE. Vanaf januari 2011 detacheert Nederland mede op verzoek van de Eerste Kamer voor de periode van een jaar een extra medewerker bij het bureau van de Mensenrechtencommissaris.

Europees Hof voor de Rechten van de Mens

Nederland heeft zich ook in 2010 ingezet voor de nodige hervormingen binnen het EHRM om de werklast van dit hof te verminderen. Het EHRM lijdt al jaren onder een explosief toenemende werkdruk, waar op korte termijn een oplossing voor moet worden gevonden, wil het hof ook in de toekomst zijn werk naar behoren kunnen blijven doen. Op 18 en 19 februari 2010 heeft het toenmalige Zwitserse voorzitterschap van de RvE in Interlaken een ministeriële conferentie georganiseerd om de precaire situatie van het hof en van de mensenrechtenbescherming binnen de RvE te bespreken. De conferentie was het startschot voor nadere maatregelen – in aanvulling op protocol nr. 14 bij het EVRM – gericht op het verminderen van de enorme werklast van het EHRM.

Mede dankzij inspanningen van Nederland heeft Rusland, lange tijd het enige land dat de inwerkingtreding van protocol nr. 14 blokkeerde, direct voorafgaand aan de conferentie in Interlaken het protocol geratificeerd, waardoor het per 1 juni eindelijk in werking kon treden.

In tegenstelling tot voorgaande jaren kreeg Nederland in 2010 ook te maken met veroordelende EHRM-uitspraken. Met de uitspraak in de SANOMA-zaak werd Nederland door het hof veroordeeld wegens schending van het journalistiek brongeheim. In de zaak A. oordeelde het hof dat de uitzetting van een ongewenst verklaarde vreemdeling die in verband werd gebracht met terrorisme naar Libië in strijd was met artikel 3 van het EVRM (zie paragraaf 2.1). Ook in 2010 constateerde de Nederlandse regering een groei in de aan de regering gecommuniceerde klachten, voor een groot deel bestaand uit klachten op vreemdelingenrechtelijk terrein.

Het Noorse initiatief *Human Rights Trust Fund,* waaraan Nederland ook in 2010 €250.000 bijdroeg, richt zich onder meer op de Nationale Ombudsman in Georgië en de implementatie van uitspraken van het EHRM over Tsjetsjenië. In 2010 werd dit geld tevens ingezet om een programma te financieren, met als doel de aanvoer van zaken bij het EHRM te verminderen dankzij verbeterde toepassing van het EVRM op nationaal niveau.

Europees Sociaal Handvest (ESH)

Het monitoren van de naleving door Nederland van het ESH zorgde in juli 2010 voor het aannemen van een resolutie door het Comité van Ministers van de RvE.[16] Aanleiding was het oordeel van het Europees Comité inzake Sociale Rechten over een klacht van de organisatie *Defence for Children International* betreffende het recht op onderdak van illegaal in Nederland verblijvende minderjarigen. In de resolutie wordt de Nederlandse regering verzocht om uiteen te zetten welke maatregelen de regering treft om dakloosheid van illegaal in Nederland verblijvende kinderen te voorkomen

Bescherming van specifieke groepen

[16] Tweede Kamer, vergaderjaar 2009-2010, bijlage bij Kamerstuk 19637, nr. 1356.

Een van de kernactiviteiten van de RvE is normontwikkeling en monitoring op het gebied van specifieke kwetsbare groepen zoals vrouwen, kinderen en seksuele en etnische minderheden. Een recente stap van Nederland om de meerwaarde van de Raad inzake deze onderwerpen te optimaliseren is de actieve bijdrage aan het initiatief voor een RvE-conventie inzake geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld. De LGBT-richtlijn is in 2010 door het Comité van Ministers aangenomen. In de context van het kinderrechtenprogramma van de RvE voor 2009-2011, *'Building a Europe for and with Children',* zet Nederland zich in voor sterkere samenhang tussen jeugd-, familie- en kinderbeleid binnen de RvE, net als de samenhang met het EU-kinderrechtenbeleid. Tot slot heeft Nederland in 2010 regelmatig aandacht gevraagd voor de situatie van de Roma, onder ander via steun aan de *Strasbourg Declaration*, die unaniem is aangenomen binnen de RvE.

4.4 OVSE

Op 1 en 2 december 2010 vond in Astana een topconferentie plaats met deelname van staatshoofden en regeringsleiders van de 56 OVSE-staten. De top stond in het teken van besprekingen over verklaring en een actieplan betreffende een veiligheidsgemeenschap in het kader van de OVSE. Mensenrechten, democratie en rechtsstaat maakten een belangrijk onderdeel uit van de discussies. Ook heeft de top, mede door actieve inzet van Nederland, opnieuw het belang van de OVSE-instellingen, het *Office for Democratic Institutions and Human Rights* (ODIHR), de Vertegenwoordiger voor Vrijheid van Media (RFoM) en de Hoge Commissaris voor Nationale Minderheden (HCNM), bevestigd. Daarnaast heeft Nederland zich met succes ingespannen voor de toelating van NGO's tot de top en de daaraan voorafgaande *Review Conference*.

De OVSE-top slaagde er niet in een akkoord te bereiken over bovengenoemd actieplan. Daardoor konden er geen concrete doelstellingen en afspraken worden gemaakt over verbetering van de implementatie van het OVSE-acquis op het gebied van de menselijke dimensie. Nederland streeft ernaar om dit in 2011 alsnog mogelijk te maken.

Naast de OVSE-top hebben in 2010 diverse bijeenkomsten over de menselijke dimensie van de OVSE plaatsgevonden. Nederland heeft daarbij opnieuw aandacht gevraagd voor godsdienst- en mediavrijheid, en voor een evenwichtige benadering van tolerantie en non-discriminatievraagstukken. Daarnaast heeft Nederland steun verleend aan *side events* van diverse NGO's, waarin aandacht werd gevraagd voor het belang van het opnemen van non-discriminatie op basis van seksuele geaardheid in het OVSE-acquis.

Ook in 2010 heeft Nederland het werk van de drie OVSE-instellingen zowel politiek als financieel ondersteund. In het geval van ODIHR heeft Nederland daarnaast tientallen waarnemers laten deelnemen aan waarnemingsmissies bij verkiezingen in Oost-Europa, de Kaukasus en Centraal-Azië. Specifiek voor de HCNM heeft Nederland een financiële bijdrage aan het kantoor geleverd. Nederland vroeg het afgelopen jaar wederom politieke aandacht voor individuele mensenrechtenverdedigers tijdens OVSE-bijeenkomsten.

5. Praktische ondersteuning van mensenrechtenactiviteiten

In de voorgaande hoofdstukken is uitgebreid beschreven op welke wijze Nederland zich in de internationale politieke arena inzet voor het scheppen van de wettelijke kaders voor de wereldwijde bevordering en bescherming van mensenrechten. De zichtbaarheid van deze inzet in het veld is soms moeilijk te bepalen en bovendien vaak een kwestie van de lange adem. Daarnaast vormt de universele naleving van de internationaal overeengekomen afspraken op het gebied van mensenrechten nog altijd een uitdaging. Om ook op de korte termijn een tastbaar verschil te kunnen maken in het persoonlijk leven van individuen ondersteunt Nederland via diverse kanalen initiatieven die zich, veelal op een lokaal niveau, richten op een verbetering van de mensenrechtensituatie. Dit is van groot belang omdat een daadwerkelijke verbetering van de mensenrechtensituatie doorgaans alleen tot stand komt als de bevolking zelf haar rechten opeist en naleving ervan afdwingt. Ook de mensenrechtenambassadeur speelt hierin een belangrijke rol.

Mensenrechtenambassadeur

Binnen het ministerie van Buitenlandse Zaken vormt de mensenrechtenambassadeur een belangrijk instrument om zowel in binnen- als buitenland aan te geven waar Nederland voor staat. De mensenrechtenambassadeur onderhoudt binnen Nederland intensieve contacten met het maatschappelijk middenveld, het bedrijfsleven en academici. Daarnaast ontvangt hij regelmatig mensenrechtenverdedigers die Nederland bezoeken. In 2010 ging het onder meer om mensen uit China, Colombia, de Filippijnen, Honduras, Iran, Syrië en Zimbabwe. De mensenrechtenambassadeur maakt eveneens regelmatig buitenlandse bezoeken, zowel om te spreken met gelijkgezinde landen, multilaterale organisaties als de VN, EU en de RvE en collega-mensenrechtenambassadeurs als om derde landen aan te spreken op mensenrechtenschendingen. In 2010 bezocht hij onder meer Bangladesh, Eritrea, Iran, Oeganda, Oman, Pakistan en Saoedi-Arabië. Ook vertegenwoordigt de mensenrechtenambassadeur Nederland frequent bij internationale conferenties of in multilaterale fora. Zo sprak hij in Bari tijdens een conferentie over immigratie en mensenrechten, woonde hij in Hongarije een conferentie over mensenrechten en genocide bij en vertegenwoordigde hij Nederland bij de Roma-top van de RvE die in november 2010 in Straatsburg plaatsvond.

Mensenrechtenfonds

Het Mensenrechtenfonds is een zichtbaar, effectief en breed ingezet instrument dat is ingesteld in 2008 ter ondersteuning van de mensenrechtenstrategie. In de afgelopen jaren is het fonds in zowel financiële als projectmatige omvang gestegen. Het Mensenrechtenfonds bedroeg €27,5 miljoen in 2010. Via het Fonds wordt een breed scala aan mensenrechtenactiviteiten ondersteund. Dit jaar werden er via het Mensenrechtenfonds in 86 landen 608 projecten uitgevoerd met de volgende thematische verdeling:

Geografische spreiding Mensenrechtenfonds 2010

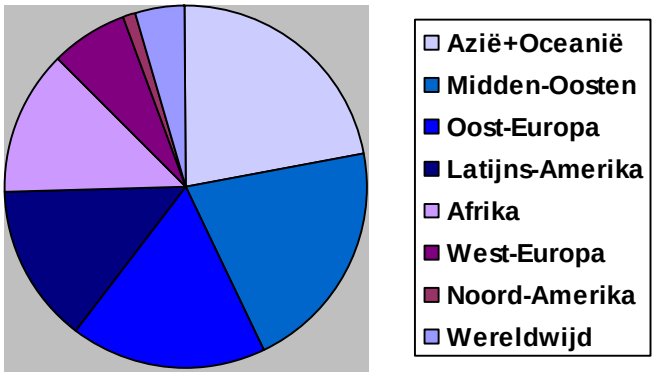

Regio	Aantal projecten
Azië+Oceanië	135
Midden-Oosten	125
Oost-Europa	106
Latijns-Amerika	86
Afrika	80
West-Europa	43
Noord-Amerika	6
Wereldwijd	27
Totaal	608

De meeste projecten die gefinancierd werden waren kleinschalige, politiek getinte programma's waarbij opkomen voor of bescherming van de rechten van de zwakkeren in de samenleving (kinderen, vrouwen, minderheden) een belangrijk accent is binnen het Mensenrechtenfonds. Het grootste gedeelte (€20,5 miljoen) van het fonds stond ter beschikking van de ambassades om ter plekke zelfstandig kleinschalige activiteiten ter bevordering of bescherming van mensenrechten te financieren. De ieder jaar toenemende vraag van de posten illustreert de waardering voor dit instrument. Het stelt de posten in staat om net dat duwtje te geven dat nodig is om de mensenrechtenagenda in het betreffende land aan te scherpen of om mensenrechtenverdedigers in staat te stellen hun werk voort te zetten.

Waardering van het Mensenrechtenfonds in Havanna

"In de tijd dat ik voor de Nederlandse ambassade in Cuba werkte beschouwde ik het Mensenrechtenfonds als instrument dat substantie gaf aan ons mensenrechtenbeleid in Cuba. Oppositieleden en familie van politieke gevangenen werden niet alleen in woord gesteund maar ook in daad. Met de middelen uit het fonds konden we het verschil maken.

Vrijheid van meningsuiting en toegang tot informatie werden bijvoorbeeld bevorderd door onafhankelijke journalisten toegang te bieden tot het Internet. Kleine, onafhankelijke bibliotheken bij mensen thuis werden geholpen met (jeugd)literatuur die als het ware ramen en deuren opende naar de buitenwereld. Familie van politieke gevangenen kregen via een partnerorganisatie medicijnen en kranten, zodat de isolatie waarin ze zaten enigszins werd

opengebroken. Nu een aantal bekende gevangenen vrij zijn gekomen, horen we hoezeer zij zich door deze activiteiten gesteund hebben gevoeld.

Het Mensenrechtenfonds hebben we ook ingezet om ontluikend onafhankelijk maatschappelijk middenveld te stimuleren dat op het scherpst van de snede opereert in Cuba. Denk aan yogalessen in de gevangenis (een hermetisch gesloten wereld waar geen enkele andere organisatie binnenkomt) waarbij gevangenen worden opgeleid om les te geven aan andere gevangenen. Of een debatforum tijdens een muziekfestival voor de jeugd waar de grenzen van politieke correctheid worden verkend. Of een actiegroep die homoseksuele jongeren helpt voor hun geaardheid uit te komen.

Voor ons werk kreeg ik onlangs de prijs namens de Cubaanse oppositie en mensenrechtenactivisten voor '*diplomacia comprometida*' (betrokken diplomatie). Die prijs is natuurlijk niet alleen voor mij maar ook voor het beleid dat we dankzij het fonds gestalte konden geven."

Bron: Caecilia Wijgers, ambassaderaad, Nederlandse ambassade te Havanna

In landen waar geen Nederlandse ambassade is of waar het niet mogelijk is door de ambassade projecten te monitoren wordt de financiering vanuit Den Haag gedaan. Veel van deze projecten zijn gericht op de ondersteuning van internationale organisaties die zich nationaal, regionaal of wereldwijd inzetten voor de bescherming van de rechten van de mens en ondersteuning van de speciale procedures van de VN-Mensenrechtenraad. Ook worden vanuit Den Haag de activiteiten gefinancierd die gericht zijn op vergroting van de mediavrijheid in Iran.

Het Mensenrechtenfonds is niet het enige instrument dat gebruikt wordt om mensenrechten te bevorderen. Ook via andere kanalen wordt steun gegeven aan internationale organisaties, zoals via strategische allianties (SALIN), het medefinancieringsstelsel (MFS) en de instrumenten in het kader van ontwikkelingssamenwerking met partnerlanden. In totaal werd er €51.921.620 besteed aan de financiering van activiteiten die bijdragen aan de bevordering en bescherming van mensenrechten wereldwijd. Daarnaast zijn vanuit het MATRA-programma en het Vakbondsfinancieringsprogramma activiteiten gefinancierd die gedeeltelijk op mensenrechten zijn gericht.

Daarnaast is Nederland in een dertiental partnerlanden zeer actief op het gebied van mensenrechten, waaronder Colombia, de DRC, Guatemala en Soedan. In 2011 zullen de aparte budgetten van deze posten ondergebracht worden in het Mensenrechtenfonds.

Patholoog anatoom naar de DRC
Op 3 juni werd in Kinshasa de vooraanstaande mensenrechtenactivist Floribert Chebeya levenloos aangetroffen in zijn auto, nadat hij was gesommeerd door een lokale politiechef. Chebeya was voorzitter van het nationale netwerk van mensenrechtenorganisaties in de DRC en werkte onder meer samen met de Nederlandse ambassade in Kinshasa. Mensenrechtenorganisaties en partnerlanden van de DRC reageerden geschokt op zijn dood.

In reactie op zijn dood heeft de Nederlandse ambassade een Nederlands forensisch patholoog-anatoom laten overkomen om de DRC te assisteren bij het onderzoek naar de dood van Chebeya. “Met hulp bij de autopsie levert Nederland een belangrijke bijdrage aan het onpartijdige en transparante onderzoek naar zijn dood waarop de EU heeft aangedrongen. Als hij om het leven is gebracht, verwachten wij dat de Congolese autoriteiten de daders opsporen en voor het gerecht brengen”, aldus minister Verhagen.

Uit onderzoek bleek dat Chebeya is overleden aan een hartstilstand, maar dat niet kon worden bewezen dat Chebeya vermoord is. Zijn vrouw en kinderen zijn na bedreigingen door de lokale politie naar Canada vertrokken.

Mensenrechten in VN-organisaties

Naast de financiering van mensenrechtenprojecten uit het Mensenrechtenfonds via de ambassades en het ministerie in Den Haag ondersteunde Nederland in 2010 een diversiteit aan mensenrechteninstrumenten van internationale organisaties. Naast de traditionele steun aan het kantoor van de VN-Hoge Commissaris voor de Rechten van de Mens Pillay, steunt Nederland ook programma’s van de RvE, de OVSE, UNICEF en het *UN Development Programme* (UNDP) de zich specifiek op mensenrechten richten of waarvan mensenrechten een belangrijk onderdeel vormen. Het *Global Human Rights Strengthening Programme* van UNDP is daar een voorbeeld van. Dit programma heeft als doel mensenrechten te integreren in het werk van VN-landenteams, bijvoorbeeld door middel van trainingen over het versterken van mensenrechteninstituties en over hoe landen samen kunnen werken met de VN-verdragscomités.

Ook UNHCR richt zich op de bescherming van mensenrechten, specifiek voor vluchtelingen en ontheemden. UNAIDS richt zich verder op de mensenrechten van HIV/Aids-geïnfecteerden. Binnen UNAIDS is de koppeling van de thema’s HIV/Aids en mensenrechten, met specifieke aandacht voor vrouwenrechten, mede dankzij het Nederlandse voorzitterschap in 2010 van de *Programme Coordinating Board* (PCB) deel geworden van de strategie voor 2011-2015 van deze organisatie.

MATRA

Vanuit het MATRA-programma, dat zich richt op het leveren van een bijdrage aan de versterking van de democratie, pluriformiteit en goed bestuur door ondersteuning van de maatschappelijke transformatie in Zuidoost- en Oost-Europese landen, worden eveneens projecten op het gebied van mensenrechten en minderheden ondersteund. Als gevolg van een dalend budget en een hoog niveau aan doorlopende verplichtingen konden uit het centrale deel van het MATRA-programma in 2010 geen nieuwe activiteiten worden gefinancierd. Wel startte begin 2010 de uitvoering van enkele nog in 2009 ingediende projecten.

Ondersteuning van Roma in Turkije

In Turkije wordt sinds 2009 een meerjarig project van SPOLU gefinancierd, dat als doel heeft de positie van Roma in Turkije te versterken en gelijke kansen voor deze bevolkingsgroep te bevorderen. Om dit te bereiken investeert het project in de versterking van de institutionele capaciteit van Roma-organisaties in Turkije. Daarnaast richt het zich op het vergroten van het zelfbewustzijn van *grassroots groups* door het versterken van leiderschap en

vertegenwoordiging. Daarbij wordt speciale aandacht gegeven aan de zelforganisatie van Roma vrouwen en meisjes.

Op dit moment zijn via het MATRA-programma negentien projecten op het gebied van mensenrechten in uitvoering voor in totaal €10,2 miljoen. De uitgaven voor deze projecten bedroegen in 2010 €2,4 miljoen. De projecten worden door Nederlandse maatschappelijke organisaties in samenwerking met lokale organisaties uitgevoerd in Albanië, Bulgarije, Georgië, Kroatië, Oekraïne, Rusland, Servië, Turkije en Wit-Rusland. Met deze projecten wordt onder meer bijgedragen aan versterking van lokale mensenrechtenorganisaties, bescherming van minderheden, bestrijding van discriminatie van en geweld tegen vrouwen, verbetering van de rechtsgang op het gebied van mensenrechten, tegengaan van discriminatie op basis van seksuele geaardheid en de bestrijding van mensenhandel. Ook uit de beperkte gedelegeerde MATRA-budgetten werden in 2010 door de Nederlandse ambassades in MATRA-landen kleinschalige nieuwe mensenrechtenactiviteiten gefinancierd.

6. Mensenrechten per regio

6.1 Arabische Regio

De mensenrechtensituatie in Noord-Afrika, het Midden-Oosten en de Golfregio blijft ondanks enkele positieve signalen onverminderd zorgelijk. De eind 2010 ingezette protesten van de bevolking in diverse Arabische landen onderstreepten dat de roep om mensenrechten, zoals vrijheid van meningsuiting en internetvrijheid, universeel is en dat autocratische regeringen die mensenrechten systematisch blijven schenden dat niet oneindig kunnen blijven doen. De situatie in Iran sprong in 2010 in het bijzonder negatief in het oog: na de Presidentsverkiezingen in 2009 heeft de Iraanse regering de druk op mensenrechtenverdedigers en oppositieleden verder opgeschroefd. In de hele regio blijven mensenrechtenschendingen, waaronder willekeurige arrestaties, straffeloosheid en discriminatie van vrouwen, homoseksuelen en religieuze minderheden aan de orde van de dag. Nederland heeft dan ook niet nagelaten zich zeer actief op te stellen ten aanzien van mensenrechten in het Midden-Oosten, zowel in bilateraal als in multilateraal verband.

In **Algerije** ondersteunde de Nederlandse ambassade onder meer de opzet van een centrum voor psychosociale zorg in de stad Boumerdes, zwaar getroffen door terrorisme tijdens de burgeroorlog in de jaren '90. Met de Nederlandse bijdrage worden de professionals en vrijwilligers van het centrum opgeleid en wordt er extra aandacht besteed aan mensenrechten door bijvoorbeeld de viering van de internationale dag van de rechten van de mens. Daarnaast heeft de Nederlandse ambassade in Algiers zich actief opgesteld in EU-verband, bijvoorbeeld door deel te nemen aan de werkgroep die de lokale strategie met betrekking tot geweld tegen vrouwen heeft ontwikkeld. Ook heeft de ambassade dit jaar extra aandacht besteed aan NGO's die geen officiële status hebben onder de huidige Algerijnse wetgeving en onderwerpen behandelen die taboe zijn, zoals LGBT-rechten en gedwongen verdwijningen.

De Nederlandse ambassade in **Marokko** is actief op mensenrechtengebied en ondersteunt een waaier aan activiteiten op verschillende gebieden. Er is uitgebreid aandacht geweest voor de positie van christenen en het bredere onderwerp vrijheid van godsdienst in Marokko. In verband met de uitzetting van een groep christenen (waaronder Nederlanders) heeft ambassadepersoneel een aantal rechtszaken tegen christenen bijgewoond. Ook is dit onderwerp in bilaterale contacten aan de orde gekomen: minister Verhagen heeft de Marokkaanse ambassadeur ontboden en de Nederlandse ambassadeur in Rabat heeft verschillende gesprekken gevoerd met de Marokkaanse minister van Buitenlandse Zaken en zijn naaste medewerkers over de situatie. Vrouwenrechten zijn een andere prioriteit. Hierbij wordt vooral gefocust op de juridische positie van vrouwen. De ambassade financiert reeds vier jaar een organisatie om een nationale lobbycampagne te voeren die moet leiden tot een wet die echtelijk geweld strafbaar stelt. Ook wordt met Nederlandse fondsen een database opgesteld van jurisprudentie op de nieuwe familiewetgeving, met het doel de implementatie daarvan te onderzoeken en te bevorderen. Overleg tussen de EU en Marokko op mensenrechtengebied gebeurt in het kader van het Associatieakkoord en het '*statut avancé*'. Verder financiert de EU 35 mensenrechtenprojecten in Marokko, waaronder de ontwikkeling van een nationaal plan ter bevordering van democratie en mensenrechten. Een ander project betreft het implementeren van de aanbevelingen van de '*Instance équité et réconciliation*' gericht op binnenlandse verzoening.

Naast de ondersteuning van de katholieke organisatie CARITAS, de enige organisatie in **Tunesië** die zich inzet voor de rechten en sociale positie van niet-islamitische immigranten en vluchtelingen, besteedde de Nederlandse ambassade in Tunesië in het bijzonder aandacht aan activiteiten op het gebied van vrije media en kinderrechten. Zo steunde zij de *World Press Photo* tentoonstelling die in maart in Tunis werd georganiseerd en, in samenwerking met UNFPA, de realisatie van een audiovisuele spot over seksuele rechten van jongens en meisjes tussen 13 en 25 jaar. Ook werd dit jaar voor de eerste keer een Nederlandse filmweek georganiseerd. Daarbij werden Nederlandse films met mensenrechtenthema's als kinder- en vrouwenrechten en arbeidsrecht vertoond en vonden debatten met de filmmakers plaats. Daarnaast heeft de Nederlandse ambassadeur in Tunesië, aan de vooravond van de internationale dag van de rechten van de mens, met UNICEF een bezoek gebracht aan enkele projecten die zich inzetten voor kinderrechten.

Het karakter van het regime in **Libië** maakt activiteiten met betrekking tot mensenrechten slechts op beperkte schaal mogelijk. Libië onderging in november 2010 het UPR-landenexamen. Nederland stelde vragen betreffende de doodstraf, marteling, straffeloosheid, persvrijheid, gelijkheid van mannen en vrouwen, rechten van minderheden en vluchtelingen. Libië accepteerde slechts een deel van de aanbevelingen die de VN deed. Het afgelopen jaar ondersteunde de Nederlandse ambassade twee projecten van de UNDP. Het eerste project richt zich op het tegengaan van huiselijk geweld. Er is een hotline ingesteld, waar vrouwen die slachtoffer zijn van huiselijk geweld zich toe kunnen wenden. Het tweede project heeft tot doel de leiderschapsvaardigheden van het toenemende aantal HIV-positieve vrouwen in Libië te ontwikkelen, zodat zij zich maatschappelijk actiever kunnen opstellen. Daarnaast vindt het merendeel van de mensenrechtenactiviteiten in Libië in EU-verband plaats. Conform de EU-richtlijnen richtten deze zich op het leggen van contacten met mensenrechtenverdedigers, het ontwikkelen van een lokale mensenrechtenstrategie en het aanstellen van een EU-liaison officier voor lokale mensenrechtenactivisten en -organisaties.

In februari 2010 onderging **Egypte** het UPR-landenexamen voor de VN-Mensenrechtenraad. Nederland heeft daarbij aanbevelingen gedaan op het terrein van marteling, godsdienstvrijheid, vrijheid van meningsuiting, vrouwenrechten en terrorisme. Egypte is één van de vijf landen die in 2009 geselecteerd zijn voor een pilot om het Nederlandse beleid ten aanzien van godsdienstvrijheid te intensiveren. De ambassade in Caïro heeft zich in 2010 in dit verband onder andere ingezet door gesprekken te voeren met hooggeplaatste religieuze leiders als de Koptische Paus Shenouda III en de grootimam van Al Azhar, Sheikh Ahmed Al Tayeb. De positie van religieuze minderheden en interreligieuze dialoog stonden daarbij centraal. Ook heeft Nederland de Egyptische autoriteiten aangesproken op sektarisch geweld, discriminerende regelgeving ten aanzien van religieuze minderheden en de arrestatie van aanhangers van het Ahmadi-geloof. Daarnaast werden twee projecten van Egyptische NGO's op het gebied van vrijheid van godsdienst ondersteund. In dit kader vonden workshops voor 80 jeugdleiders met verschillende religieuze en sociale achtergronden en een mediacampagne rondom religieuze tolerantie plaats. Ook werd een onderzoek naar het verspreiden van informatie over sektarisch geweld in Egypte medegefinancierd.

Joint Programme on the Abandonment of FGM and the Empowerment of Families
Op het terrein van vrouwenrechten ondersteunt de ambassade een grootschalig project om genitale verminking (*Female Genital Mutilation*, FGM) tegen te gaan in samenwerking met de overheid. Hierin wordt samen met het Egyptische *Ministry of Family and Population*, UNDP en de EU gewerkt aan een politiek, juridisch en sociaal klimaat om families en gemeenschappen te overtuigen te stoppen met genitale verminking en andere vormen van geweld tegen kinderen, met name meisjes. Het gezamenlijke programma bouwt voort op eerdere interventies en heeft geresulteerd in een brede maatschappelijke discussie over de schadelijke gevolgen van FGM. Inmiddels hebben meer dan 70 dorpen een 'anti-FGM' verklaring ondertekend.

In EU-verband speelt Nederland dikwijls een voortrekkersrol op het gebied van mensenrechten door te pleiten voor een kritische en proactieve houding van de EU ten aanzien van Egypte. HMA Cairo fungeert als coördinator voor het bijwonen van rechtszaken van mensenrechtenverdedigers en heeft samen met een aantal gelijkgezinde ambassades in 2010 enkele belangrijke rechtszaken bijgewoond wat door mensenrechtenverdedigers als een belangrijke steun wordt ervaren. Na de zoveelste verlenging van de noodtoestand in mei 2010, heeft Nederland zich hardgemaakt voor een EU-verklaring door HV Ashton. Mede dankzij inspanningen van de Nederlandse ambassade spraken de ambassadeurs van EU-lidstaten publiekelijk hun ontsteltenis uit over de dood van een jongeman in Alexandrië die volgens ooggetuigen door de politie bij zijn arrestatie werd doodgeslagen.

Nederland dringt, bilateraal en in EU-verband, bij **Israël en bij de Palestijnse Autoriteit** voortdurend aan op de noodzaak om mensenrechten te beschermen en actief te bevorderen en het internationaal humanitair recht te respecteren. De ambassade in Israël ondersteunt diverse projecten op het gebied van mensenrechten, dialoog en vredesopbouw, onder andere gericht op verbetering van de positie van Arabische vrouwen en de bedoeïenminderheid. Op EU-verzoek heeft de Nederlandse ambassade in Tel Aviv begin 2010 de rol op zich genomen van '*focal point human rights defenders*'. Op deze manier is informatie over concrete zaken op een centrale plek beschikbaar en kan een zekere taakverdeling worden bewerkstelligd, bijvoorbeeld ten aanzien van het bijwonen van rechtszaken. In EU-verband werden meerdere zaken van mensenrechtenverdedigers gevolgd. Hierbij nam Nederland het initiatief om ook zaken in Palestijnse militaire rechtbanken bij te wonen. Nederland heeft verder aandacht gevraagd voor de rechten van het kind in de Palestijnse Gebieden.

Diverse Israëlische mensenrechtenorganisaties zetten zich in 2010 in om verwerping of aanpassing te bewerkstelligen van wetsvoorstellen die een negatieve werking zouden hebben op de vrijheid van meningsuiting en op de positie van de Arabische minderheid in Israël. In een aantal gevallen kregen zij daarbij steun van de internationale gemeenschap, waaronder de EU-delegatie.

In 2009 verbood de Palestijnse Autoriteit marteling. Met name premier Fayyad was in dit kader instrumenteel. Nederland heeft met de hulp van de nationale mensenrechtencommissie en de Europese politiemissie EUPOL COPPS een systeem opgezet om klachten ter zake te verzamelen en opvolging daaraan te geven. In enkele gevallen heeft dit geleid tot het openen van een officieel onderzoek. In Gaza wordt aandacht besteed aan

slachtoffers van schendingen van mensenrechten, inclusief marteling, door middel van therapeutische opvang. De Nederlandse steun aan de onafhankelijke Palestijnse mensenrechtencommissie is mede ingegeven door de focus op de doodstraf van een coalitie van maatschappelijke organisaties, waaraan deze commissie leiding geeft. De Palestijnse President heeft de goedkeuring van veroordelingen tot de doodstraf opgeschort, en nieuwe veroordelingen komen er niet bij. De mensenrechtencommissie heeft bijgedragen aan een nieuwe concepttekst van het wetboek van strafrecht, waarin geen plaats is voor de doodstraf. In Gaza echter hebben de *de facto* autoriteiten vijf executies uitgevoerd in 2010, en minstens vier nieuwe veroordelingen tot de doodstraf uitgesproken.

Libanon heeft in november tijdens het landenexamen voor de VN-Mensenrechtenraad in Genève het nieuwe nationale actieplan voor mensenrechten toegelicht. Deze omvat de oprichting van een nationaal onafhankelijk mensenrechteninstituut, de instelling van een ombudsman, de oprichting van een directoraat mensenrechten en vrijheden binnen het ministerie van Justitie en het verder ontwikkelen van werkrelaties met internationale organisaties, waaronder OHCHR. Libanon verzocht de VN-Mensenrechtenraad om technische assistentie om deze ambities te kunnen waarmaken. De Nederlandse ambassade in Libanon concentreert zich onder meer op *transitional justice*. Om met het gewelddadige verleden en de geldende straffeloosheid te kunnen afrekenen is met steun van de ambassade een burgerarchief opgericht dat bedoeld is het verleden bespreekbaar te maken. Daarnaast is in het etnisch en religieus verdeelde Libanon kennis van de positie van de 'ander' van belang. Om deze reden steunt de ambassade schoolprojecten die het bewustzijn van de pluriforme maatschappij bevorderen. Ook steunt de ambassade initiatieven voor een verbetering van de positie van de vrouw, zoals campagnes tegen seksueel geweld. Tot slot steunt de ambassade via rechtshulpprojecten de versterking van de positie van Palestijnse vluchtelingen, die nog altijd als tweederangsburgers gelden in Libanon.

Vanwege het repressieve mensenrechtenbeleid, is het in **Syrië** niet gemakkelijk opereren. De ambassade volgt de ontwikkelingen nauwgezet. Rechtszaken tegen mensenrechtenverdedigers en regimecritici worden (indien mogelijk) bijgewoond, waarmee een belangrijk signaal wordt afgegeven aan de autoriteiten dat hun lot een zaak is van de ambassades van EU-lidstaten in Damascus. Daarnaast onderhoudt de ambassade regelmatig contact met religieuze en etnische groepen en politieke partijen. Vrouwenrechten genieten daarbij bijzondere aandacht: de ambassade ondersteunt een project dat gericht is op het betrekken van mannen bij het tegengaan van geweld tegen vrouwen. Andere gefinancierde projecten omvatten het verbeteren van de positie van Irakese vluchtelingen en het versterken van de capaciteit van NGO's onder meer door mensenrechtenverdedigers Engelse taallessen te laten volgen. Tot slot is de ambassade momenteel bezig om de situatie van homoseksuelen in Syrië in kaart te brengen.

De Nederlandse ambassade in Teheran heeft op mensenrechtenterrein in **Iran** een leidende rol. Het vergaren van betrouwbare informatie, deze op overzichtelijke wijze presenteren en vervolgens delen met belanghebbenden maakt hier een belangrijk deel van uit. De post rapporteert wekelijks aan de hand van een mensenrechtenoverzicht dat op verschillende terreinen, waaronder vrouwenrechten, de rechten van religieuze minderheden en de veiligheid van journalisten en studenten, de meest recente ontwikkelingen in kaart brengt. Dit overzicht wordt niet alleen gebruikt door het Nederlandse ministerie van Buitenlandse

Zaken, maar ook door een groot aantal externe contacten, zoals collega-ambassades in Teheran, de OHCHR in Genève en de EU.

Nederland is zeer actief op het gebied van mensenrechten in Iran. Aangezien het maatschappelijk middenveld in Iran behoorlijk is uitgedund en de organisaties en mensenrechtenverdedigers die er nog zijn vaak uit angst voor represailles geen contacten meer durven te onderhouden met Westerse ambassades, wordt een steeds groter deel van de projecten uitgevoerd door VN-organisaties, of internationale NGO's. Daar waar mogelijkheden zijn met Iraanse NGO's te werken die niet aan het regime gelieerd zijn, worden deze serieus bekeken. De Nederlandse ambassade richt zich met name op vrouwen-, kinder- en seksuele rechten en op steun aan drugsverslaafden en vluchtelingen. Een tot de verbeelding sprekend voorbeeld betreft een Iraanse organisatie die met steun van Nederland een opvanghuis voor meisjes en vrouwen heeft opgezet die van huis zijn weggelopen of gevlucht vanwege mishandeling of andere vormen van aantasting van de persoonlijke integriteit, of drugsproblemen. Er is ook een aantal organisaties dat vanuit het centrale Mensenrechtenfonds wordt gefinancierd en activiteiten onderneemt om de vrijheid van informatie en onafhankelijke verslaggeving in Iran te bevorderen. Diverse mediaorganisaties zoals radiostations, websites en blogs worden daarbij gesteund. De gefinancierde projecten lopen uiteen van het trainen van bloggers, journalisten en verslaggevers op het gebied van het aanbieden van informatie over mensenrechtenschendingen, tot het effectief beveiligen van websites tegen monitoring door de overheid, en het vinden, gebruiken en aanpassen van software waarmee internetfiltering kan worden omzeild.

Daarnaast spreekt Nederland, zowel bilateraal als multilateraal, Iran op zijn mensenrechtenverplichtingen aan. Daarbij wordt niet alleen gewezen op internationale verdragen, maar ook op eigen Iraanse wetgeving. Zo riep de minister in 2010 de Iraanse autoriteiten op de zeven Baha'i-leiders die tot 20 jaar cel waren veroordeeld vrij te laten. Ook dringt Nederland regelmatig aan op de mogelijkheid tot het verlenen van consulaire bijstand aan Nederlandse gedetineerden in Iran.

De mensenrechten in **Irak** staan volop in de aandacht van de internationale gemeenschap en het bevorderen van mensenrechten is één van de pilaren van het werk van de ambassade. De Nederlandse ambassade is actief in EU-verband en onderhoudt nauwe banden met het ministerie van Mensenrechten en Mensenrechtenverdedigers. De doodstraf en marteling zijn twee belangrijke aandachtspunten waar de ambassade in EU-verband en bilateraal bij de minister van Mensenrechten aandacht voor heeft gevraagd. Het aantal executies in Irak is in 2010 niet afgenomen, maar in EU-verband wordt gewerkt om het aantal misdrijven dat met de dood bestraft wordt terug te dringen. Het bevorderen van de rechten van vrouwen en kinderen is van belang als bijdrage aan het normaliseren van de maatschappij. Voortgang op het gebied van FGM is te bemerken in Iraaks-Koerdistan als gevolg van een project dat mede door Nederland wordt gefinancierd. De vrijheid van meningsuiting staat vooral in Iraaks-Koerdistan onder druk. De ambassade steunt een project voor 30 jonge afgestudeerden vanuit geheel Irak die opgeleid worden tot professioneel journalist. Daarnaast heeft de positie van minderheden, waaronder christenen, continue aandacht van de ambassade. In samenwerking met UNDP is een programma opgesteld dat het reconciliatieproces in de zogenaamde betwiste gebieden (Nineveh) een impuls moet geven. Verder stimuleert de

ambassade een dialoog tussen de partijen in Kirkuk. In 2010 werd in dit kader rond internationale dag van de rechten van de mens een bijeenkomst voor minderheden ondersteund.

Onder Koning Abdullah zijn de teugels voor wat betreft de sociale beperkingen in **Saudi-Arabië** enigszins gevierd, al kan nog niet gezegd worden dat dit tot fundamentele en structurele veranderingen heeft geleid. Belangrijkste aandachtspunten blijven de doodstraf, toepassing van lijfstraffen, de positie van de vrouw, de positie van buitenlandse werknemers, de positie van de Shi'a-minderheid en het weinig transparante rechtsstelsel. In 2010 heeft de EU-delegatie in Riyad namens de lidstaten twee demarches uitgevoerd, onder meer ten behoeve van het ter dood veroordeelde Sri Lankaanse kindermeisje Rizana Nafeek. Tevens werd op 18 december de EU Chaillot mensenrechtenprijs (mede) uitgereikt aan een Saoedische vrouwenorganisatie uit Qassim. De Nederlandse mensenrechtenambassadeur bezocht Saudi-Arabië in januari van dit jaar, waarbij met een breed palet aan organisaties en andere betrokkenen werd gesproken. In september werd het PLAN-rapport '*Because I am a girl - the state of the World's Girls*' waarin aandacht voor de positie van meisjes wordt gevraagd, op de ambassade gepresenteerd.

In de **Verenigde Arabische Emiraten** (VAE) wordt langs drie sporen gewerkt aan het verbeteren van de mensenrechtensituatie. In bilaterale contacten ligt de focus op MVO en arbeidsrecht (zie paragraaf 3.3). De ambassade nam in 2010 deel aan een door de regering geïnitieerde conferentie over MVO en heeft begin 2011 zelf een conferentie over arbeidsrecht georganiseerd. Daarnaast financiert de ambassade in de VAE organisaties die werken op mensenrechtengebied, met name de stichting *Bridging the Gulf*, die focust op mensenhandel en vrouwen- en kinderrechten. Uiteraard wordt ook in EU-verband met de Emirati autoriteiten gesproken inzake zorgen op mensenrechtengebied.

De ambassade in **Koeweit** ondersteunde in 2010 een aantal projecten op het gebied van rechten voor minderheden, vrouwen en mensenrechtenverdedigers. Zo steunde Nederland en marge van het Koeweitse UPR-landenexamen, die in mei 2010 plaatsvond, een trainingsprogramma voor Koeweitse mensenrechtenverdedigers over VN-mechanismen en lobbytechnieken, georganiseerd door het *Geneva Institute for Human Rights*. Twee projecten op het gebied van de rechten van arbeidsmigranten werden uitgevoerd door de *International Organisation for Migration*. Daarbij was een regionale workshop waarin overheidsdienaren uit GCC-staten ervaringen uitwisselden en onder begeleiding van internationale experts tot aanbevelingen kwamen hoe de rechten van arbeidsmigranten beter te garanderen. Ook werd een internationale conferentie over het belang van vrouwen in de rechterlijke macht ondersteund, waarbij rechters uit onder meer Bahrein, Marokko en Nederland deelnamen.

De Nederlandse ambassade in Muscat, feitelijk de enige ambassade in **Oman** met een actief mensenrechtenprogramma, heeft zijn aandacht voor mensenrechten in deze Golfstaat in 2010 verder geïntensiveerd. Daarbij blijft de focus liggen op participatie van vrouwen in de maatschappij en arbeidsmarkt, het trainen van journalisten met het oog op een meer professionele en kritische rapportage, en de positie van buitenlandse werknemers. Recentelijk is de verkiezingscampagnetraining van potentiële vrouwelijke kandidaten voor het parlement afgerond. Capaciteitsopbouw voor jonge vrouwen met het oog op betreden

van de arbeidsmarkt is voortgezet, evenals de projecten met de ILO op het gebied van arbeidsrechten. In januari bezocht de mensenrechtenambassadeur Oman en had hij de primeur van een openbare lezing over mensenrechten in het sultanaat. Nederland heeft Oman's voorbereiding voor het UPR-landenexamen in 2011 ondersteund, zowel richting overheid als *civil society*, wat heeft bijgedragen aan een opvallend gedurfd rapport van de *civil society* in Oman aan de VN-Mensenrechtenraad.

Opvangcentra voor slachtoffers van uitbuiting in het kader van huishoudelijk werk
In Oman wordt met behulp van mensenrechtengelden een project gefinancierd van de ILO, dat beoogt de rechten van buitenlandse arbeidskrachten beter te waarborgen. Dit project is onder andere gericht op de problematiek van vrouwen uit Aziatische landen, zoals de Filippijnen, die ten behoeve van huishoudelijk werk worden geworven. In het kader van dit project wordt tevens de mogelijkheid onderzocht om in Oman een opvangcentrum ('*shelter*') voor slachtoffers van uitbuiting in het kader van huishoudelijk werk op te richten. Eerder heeft Nederland de oprichting door IOM van een opvangcentrum in Damascus financieel gesteund. Dit was de eerste shelter in Syrië.

De Nederlandse ambassade in **Qatar** steunde in 2010 drie mensenrechtenprojecten op het gebied van politieke rechten en vrouwenrechten. Het betrof een door *Bridging the Gulf* in samenwerking met *the Arab Democacy Foundation* georganiseerde training over dit onderwerp, een financiële bijdrage aan sprekers over het onderwerp '*sex education for young muslims*' tijdens het te Doha gehouden 3e *World Congress of Muslim Philanthropists*, en een financiële bijdrage aan sprekers over de positie van vrouwen in het rechtssysteem tijdens het in Doha gehouden '*Arab-European Human Rights Dialogue on Women's Rights and Gender Equality*'.

Nederland heeft in 2010 een prominente rol gehad in het verbeteren van de mensenrechtensituatie in **Jemen**, zowel bilateraal als multilateraal. Als voorzitter van de '*Friends of Yemen' (*een groep van landen die Jemen op gecoördineerde wijze willen ondersteunen bij de noodzakelijke politieke en sociaal-economische hervormingen) werkgroep '*Justice and Rule of Law*' heeft Nederland zich ervoor ingezet dat de aanbevelingen ook het belang van respect voor de mensenrechten bevatten. Daarnaast heeft Nederland wederom een actieve bijdrage geleverd aan het EU-mensenrechtenbeleid ten aanzien van Jemen. Mede op aandringen van Nederland heeft de EU recentelijk zijn zorg uitgesproken over de nieuwe restrictieve NGO-wetgeving en perswet in Jemen, en wordt het uitblijven van wetgeving tegen kindhuwelijken regelmatig aangekaart. Nederland heeft daarnaast binnen de EU gepleit voor het aanwijzen van Jemen als pilotland voor een overkoepelende EU-mensenrechtenstrategie.

Bestrijding van geweld tegen vrouwen en meisjes in Jemen
In Jemen financiert de Nederlandse ambassade een project van de '*Sister Arab Forum for Human Rights*' (SAF), waarin juridische en psychologische bijstand wordt gegeven aan vrouwen en meisjes die slachtoffer zijn van geweld. De organisatie lobbyt ook voor wetaanpassingen; bijvoorbeeld voor een amendement dat een minimumleeftijd van 17 jaar instelt ter voorkoming van vroegtijdig uithuwelijken. In Jemen is geweld tegen vrouwen - huiselijk geweld, verkrachtingen, kindhuwelijken, besnijdenis - een veel voorkomend probleem. Bestaande wetgeving is niet adequaat en er is geen goed functionerende

rechterlijke macht om meisjes en vrouwen juridische bescherming te bieden. De organisatie SAF tracht met diverse interventies dit probleem aan de kaak te stellen en voor betere wetgeving te pleiten.

6.2 Azië

De Aziatische regio kent onderling grote verschillen. Ze omvat de helft van de wereldbevolking, kent een grote diversiteit aan ontwikkelingsniveaus - Azië herbergt tweederde van de armste mensen in de wereld' - en kent uiteenlopende bestuursvormen, waarbij in een fors aantal landen sprake is van een gebrekkig functionerende democratie en/of rechtsstaat. De regio wordt tevens gekenmerkt door regionale en interne conflicten die de stabiliteit van de regio niet ten goede komen. In diverse landen laat de mensenrechtensituatie in meer of mindere mate te wensen over.

In internationaal verband trekt Nederland in de strijd voor mensenrechten vaak samen op met de EU partners, onder meer via overleg in de EU-Raadswerkgroepen voor Azië (COASI) en voor mensenrechten (COHOM). Daarnaast werkt Nederland met de EU-partners nauw samen met de regionale organisatie ASEAN en binnen het samenwerkingsverband *Asia-Europe Meeting* (ASEM). De minister-president heeft in dit kader in oktober 2010 tijdens de achtste ASEM-top in Brussel aandacht gevraagd voor kinderarbeid, de vrijheid van meningsuiting en vrije media en voor de algemene mensenrechtensituatie in met name Birma en Noord-Korea. In december 2010 is Minister Kamp in Leiden gastheer geweest van de ASEM ministers van Sociale Zaken en Arbeid. Daar zijn de ILO fundamentele werknemersrechten en kinderarbeid nadrukkelijk aan de orde geweest, alsmede de kwestie Birma. Birma is tevens uitgebreid aan de orde geweest tijdens 18e EU-ASEAN ministeriële bijeenkomst op 26 mei in Madrid. De in 2009 opgerichte ASEAN Intergouvernementele Mensenrechten Commissie wordt door de ambassade in Indonesië ondersteund. Gezien het beperkte mandaat en instrumentarium dat het tot haar beschikking heeft is de oprichting een kleine stap, maar belangrijk in het licht van toenemende aandacht voor mensenrechten in de Zuidoost-Aziatische landen.

De toegenomen economische macht van China vertaalt zich in een steeds zelfverzekerder en assertiever optreden van dit land. Ook op het terrein van mensenrechten is China steeds minder bereid kritiek op de mensenrechtensituatie door de internationale gemeenschap te accepteren, zeker daar waar China van oordeel is dat zijn belangen in het geding zijn, of wanneer deze kritiek in de optiek van China raakt aan soevereiniteit en/of territoriale integriteit. Dit bleek bijvoorbeeld bij de toekenning van de Nobelprijs voor de Vrede aan Liu Xiaobo.

Nobelprijs voor de Vrede voor Liu Xiaobo

In oktober 2010 werd de Nobelprijs voor de Vrede toegekend aan de Chinese mensenrechtenverdediger Liu Xiaobo. Met deze toekenning vestigde het Nobel Comité de aandacht op het belangrijke werk dat mensenrechtenverdedigers verrichten op diverse plaatsen in de wereld. Omdat Liu Xiaobo zelf, noch één van zijn naaste familieleden in de gelegenheid was de prijs op 10 december in ontvangst te nemen, besloot het instituut de uitreiking van de prijs uit te stellen. Bij het bekend worden van de toekenning, hebben de autoriteiten in China de bewegingsvrijheid van een aantal mensenrechtenverdedigers beperkt, waarschijnlijk mede om te voorkomen dat zij aanwezig zouden kunnen zijn bij de ceremonie. Nederland en de EU hebben bij diverse gelegenheden aangedrongen op de vrijlating van mensenrechtenverdedigers, inclusief de heer Liu, en zullen dit blijven doen.

Sinds de inwerkingtreding van het Verdrag van Lissabon neemt de EU-delegatie te Peking nadrukkelijker het voortouw op het terrein van de mensenrechten. Nederland speelt hierbij een actieve rol. De EU heeft tijdens de 14e zitting van de VN-Mensenrechtenraad aandacht gevraagd voor de mensenrechtensituatie in China in het algemeen, en de situatie in Xinjiang in het bijzonder. Op 29 juni 2010 werd in Madrid de 29e mensenrechtendialoog met China gevoerd. Besproken zijn onder andere de ratificatie van het ICCPR, internetvrijheid, de doodstraf, het recht op een eerlijk proces, de rol van advocaten en regulering van de advocatuur, respect voor culturele en religieuze rechten in Tibet en Xinjiang en de situatie van Noord-Koreaanse vluchtelingen. Hoewel gewoonlijk twee maal per jaar een EU-China-mensenrechtendialoog plaatsvindt, konden China en de EU geen overeenstemming bereiken over de 30e ronde van de dialoog die had moeten plaatsvinden in de tweede helft van 2010.

In bilateraal verband worden, naast ondersteuning van projecten via het Mensenrechtenfonds en contacten met mensenrechtenverdedigers, met regelmaat ook andere activiteiten ontplooid door de ambassade in Peking, zoals bijeenkomsten rondom MVO, de doodstraf of LGBT-rechten. Verder faciliteerde de ambassade regelmatig bijeenkomsten van de *Foreign Correspondents Club China* (FCCC). Daarentegen kon een in september te Shanghai geplande activiteit over bloggen geen doorgang vinden, omdat de overheid een aantal beoogde panelleden verhinderde aan dit seminar deel te nemen. In november bracht een medewerker van de Nederlandse ambassade een bezoek aan Xinjiang waar nog steeds etnische spanningen tussen Oeigoeren en Han-Chinezen zijn, getuige de vele zichtbare veiligheidsmaatregelen. Na de ongeregeldheden van juli 2009 werd communicatie tussen Xinjiang en andere delen van China en het buitenland sterk beperkt. Deze is inmiddels weer hersteld, maar de toegang tot het internet en communicatiemiddelen blijft aan beperkingen onderhevig. Ondanks verzoeken daartoe kon niet met de lokale autoriteiten worden gesproken. In Peking werd aandacht besteed aan de internationale dag van de rechten van de mens door een door de EU-delegatie georganiseerd seminar getiteld *'Progress in the rule of law: the contribution of scholars, lawyers and NGO's,* waarvoor met financiële steun van Nederland circa 70 mensenrechtenverdedigers, advocaten, wetenschappers en vertegenwoordigers van NGO's waren uitgenodigd. Onder druk van de autoriteiten, zagen veel Chinese genodigden uiteindelijk af van deelname.

In november 2010 bracht vice-minister van de Chinese *State Council Information Office*, dhr. Wang Guoqing, een bezoek aan het ministerie van Buitenlandse Zaken. Onderwerpen van gesprek waren de rol en functie van de media, ook in de bilaterale betrekkingen, en de invloed van de media op de beeldvorming over een land. Er is gesproken over persvrijheid en de rol van overheidsvoorlichting, alsmede het belang van transparantie. In het kader van de censuur die in China aan de orde van de dag is werd de regering in de motie Peters[17] gevraagd zich in te zetten voor een *side-event* met kritische Chinese kunstenaars tijdens de Expo. Aan deze motie is invulling gegeven via de programmering van het tijdelijke *Dutch Culture Centre* (DCC). De Nederlandse culturele programmering tijdens de Expo is in opdracht van het ministerie van OCW en met ondersteuning van Buitenlandse Zaken ontwikkeld en uitgevoerd door de *Netherlands China Arts Foundation* (NCAF).

[17] Tweede Kamer, vergaderjaar 2009-2010, Kamerstuk 32123/V, nr.44 en Tweede Kamer, vergaderjaar 2009-2010, aanhangselnummer 2397.

De zorgwekkende mensenrechtensituatie in **Birma** is ook in 2010 op diverse niveaus en in diverse fora veelvuldig aan de orde gesteld. Zo bracht de ambassade in Bangkok de mensenrechten op in contacten met de autoriteiten, en vond regelmatig overleg plaats met mensenrechten-NGO's, vakbondsleiders en andere betrokken organisaties, waaronder OHCHR, ILO en het Internationale Rode Kruis. De ILO is de enige VN-organisatie die nog in Birma aanwezig is en de situatie in Birma staat steevast op de agenda van de ILO. Nederland volgt deze besprekingen, ook ten aanzien van Birma, op de voet. Via een aantal projecten gefinancierd uit het Mensenrechtenfonds, heeft Nederland verder bijgedragen aan het bevorderen van de Birmese mediadiversiteit, het ondersteunen van voormalige politieke gevangenen, capaciteitsopbouw en het in kaart brengen van mensenrechtenschendingen in Birma. Ook met het oog op de verkiezingen zijn projecten ondersteund gericht op onafhankelijke berichtgeving over de verkiezingen en het trainen van kiezers en politieke actoren. Daarnaast werd een aantal kampen voor Birmese vluchtelingen in Thailand ondersteund.

Steun voor vrije verkiezingen in Birma
Nederland steunde in het voor Birma belangrijke verkiezingsjaar 2010 de drie bekendste mediaorganisaties in ballingschap die zich richten op onafhankelijke nieuwsvoorziening over Birma met duidelijke focus op het verkiezingsproces. Het door de Nederlandse NGO *Free Voice* gecoördineerde project ondersteunt de organisaties met technische apparatuur en training van verslaggevers in onder andere het gebruik van ICT en nieuwe media. Door de investeringen heeft *Democratic Voice of Burma* (DVB) dagelijkse televisie- en radio-uitzendingen over de verkiezingen kunnen verzorgen die in Birma (via satelliet) zeer goed zijn bekeken. Ook op de websites van Irrawaddy en Mizzima waren de uitzendingen via *live streaming* toegankelijk voor mensen in Birma zelf en erbuiten. Irrawaddy heeft een wekelijks discussieprogramma geproduceerd over de verkiezingen met het laatste nieuws, analyses en commentaar. Mizzima heeft zich gericht op het versterken van het netwerk van verslaggevers in Birma en de grensgebieden. Met behulp van *South East Asian Press Alliance* (SEAPA/Bangkok) zijn vijftig mensen getraind. Het gebruik van nieuwe media, waarvan het belang tijdens de Saffraanrevolutie in 2007 ook duidelijk naar voren kwam, is een van de kernelementen in het samenwerkingsverband tussen de drie organisaties.

Ook na de teleurstellend verlopen verkiezingen is hun gebalanceerde berichtgeving en analyse noodzakelijk. Hun werk speelt een cruciale rol in de transitie van dit land naar een meer open en democratische samenleving.

In april 2010 zijn de EU-sancties tegen Birma met een jaar verlengd. Nederland heeft in EU-verband verschillende demarches en verklaringen inzake Birma ondersteund. In 2010 stonden de parlementsverkiezingen van 7 november hoog op de agenda en heeft Nederland veelal in EU verband het Birmese regime opgeroepen deze vrij, eerlijk, en inclusief te laten zijn. De EU heeft na de verkiezingen teleurstelling uitgesproken over het oneerlijke verloop van de verkiezingen. Ook heeft Nederland binnen de EU het belang benadrukt van de instelling van *een Commission of Inquiry* door de VN voor een onafhankelijk onderzoek naar oorlogsmisdaden en misdaden tegen de menselijkheid.

In **Cambodja** heeft het Cambodja tribunaal (*Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia*, ECCC) in juli 2010 het voormalige hoofd van een martelcentrum onder het Rode

Khmer regime veroordeeld tot 35 jaar gevangenisstraf. Vervolgens heeft het tribunaal in september vier ex-leiders van de Rode Khmer formeel aangeklaagd wegens volkenmoord. Tot 2009 heeft Nederland het Cambodja tribunaal met ruim $1,5 miljoen ondersteund. Nederland heeft daarnaast een training bekostigd voor rechters die bij het tribunaal werkzaam zijn. Het tribunaal kampt met problemen, waaronder aanwijzingen voor politieke inmenging in de rechtsgang en corruptie. Nederland heeft in 2010 met €100.000 de aanstelling gesteund van een *special expert*, die moet helpen bevorderen dat het tribunaal onafhankelijk en volgens internationale criteria opereert. De ambassade in Bangkok voert regelmatig overleg met vertegenwoordigers van Cambodjaanse mensenrechtenorganisaties. De nadruk ligt daarbij op onderwerpen als landrechten en vrijheid van meningsuiting. De persoonlijke veiligheid van de medewerkers van deze organisaties is eveneens een aandachtspunt.

Nederland heeft in 2010 actief geparticipeerd in het landenexamen **Laos** in het kader van de achtste UPR-ronde in de VN-Mensenrechtenraad. Daarnaast hebben intensieve inspanningen, onder andere via samenwerking met UNHCR en demarches in EU-verband, geleid tot de succesvolle hervestiging vanuit Thailand in Nederland van enkele tientallen Lao Hmong met vluchtelingenstatus.

Nederland volgt ook in **Bangladesh** de mensenrechtensituatie op de voet en bespreekt in bilateraal en in EU-verband de mensenrechtensituatie met de autoriteiten. Naast geweld tegen meisjes en vrouwen behoorden in 2010 *transitional justice*, de situatie van vluchtelingen, persvrijheid en het *Chittagong Hill Tracts Accord* tot de prioritaire thema's. In januari 2010 gaf de regering van premier Sheikh Hasina opvolging aan de verkiezingsbelofte een oorlogstribunaal op te zetten om degenen te berechten die ten tijde van de onafhankelijkheidsstrijd van Bangladesh misdaden hebben gepleegd. De eerste vermeende oorlogsmisdadigers zijn inmiddels gearresteerd. Door EU-lidstaten wordt aangedrongen op een onafhankelijk, transparant en eerlijk proces en de ontwikkelingen worden door Nederland onder meer gevolgd omdat de maximumstraf de doodstraf is. Via onder andere de *Dhaka Steering Group* (DSG), een informeel netwerk van diplomatieke missies en internationale organisaties in Dhaka, volgt de ambassade de situatie waarin de geregistreerde en ongedocumenteerde Rohingya-vluchtelingen uit Birma leven. De groep probeert samen met de autoriteiten oplossingen aan te dragen voor de vluchtelingen waarvoor al sinds 1992 door Bangladesh onderdak wordt geboden. De ambassade richtte afgelopen jaar verder een driejarig mensenrechtenfonds op waaruit momenteel de NGO Odhikar, die zich onder meer op persvrijheid richt, gefinancierd wordt. In februari en oktober 2010 werden bezoeken gebracht aan de *Chittagong Hill Tracts* om zich op de hoogte te stellen van de implementatie van het *Chittagong Hill Tracts Accord* dat is gericht op de overdracht van administratieve taken, verkiezingen, landrechten en de veiligheidssituatie.

Nederland vraagt met regelmaat en op verschillende niveaus bij de autoriteiten in **Afghanistan** aandacht voor de mensenrechtensituatie. Ook onderhoudt de ambassade in Kabul een actieve dialoog met NGO's en relevante leden van het maatschappelijk middenveld, inclusief mediavertegenwoordigers en prominente leden van de vrouwenbeweging. Tijdens de Kabul Conferentie van juli 2010 werd door de internationale gemeenschap en Afghanistan gesproken over de overdracht van verantwoordelijkheden en taken naar de Afghaanse autoriteiten. In de slotverklaring werd een aantal specifieke

benchmarks over mensenrechten opgenomen. Naast de bescherming van kinderrechten, werd het belang van de *Afghanistan Independent Human Rights Commission* (AIHRC) voor de opbouw van een Afghaans maatschappelijk middenveld onderstreept. Nederland draagt, als een van de grootste donoren, in belangrijke mate bij aan de uitvoering van het Strategisch Plan 2010-2013 van AIHRC. Prioriteiten in dat plan zijn onder andere mensenrechteneducatie, *empowerment* van het maatschappelijk middenveld, en rapportage over de mensenrechtensituatie.

Nederland ondersteunt ook het *International Centre for Transitional Justice* (ICTJ) dat samen met het AIHRC richtlijnen opstelt voor *transitional justice* in Afghanistan. Verder houden drie van de in totaal 23 Nederlanders werkzaam bij de EUPOL-missie in Afghanistan zich exclusief bezig met mensenrechten. Tot slot organiseerde de ambassade in Kabul ter gelegenheid van de internationale dag van de rechten van de mens een discussie met een aantal prominente Afghaanse vrouwenrechtenactivisten rondom het thema 'vrouwenrechten en verzoening'. Deze dialoog met vooraanstaande leden van de Afghaanse vrouwenbeweging zal, ook op hun uitdrukkelijke verzoek, worden voortgezet en verbreed.

Vrouwenrechten in Afghanistan

De ambassade in Kabul schenkt actief aandacht aan de vaak benarde positie waarin vrouwen in Afghanistan zich bevinden. Zo heeft de ambassade in een gesprek met de voorzitter van de *Independent Election Commission* nadrukkelijk aandacht gevraagd voor de positie van vrouwen in aanloop naar en tijdens de parlementsverkiezingen. Het thema vrouwenrechten loopt als een rode draad door vrijwel alle ontwikkelingssamenwerkingsprogramma's van internationale organisaties, die door Nederland gesteund worden.

Ook financiert Nederland een aantal specifieke activiteiten op het terrein van vrouwenrechten. Voor het project *Access to Justice for Women* van *The Asia Foundation* werden met Nederlands geld folders gepubliceerd over vrouwenrechten en islam waarin onderwerpen als huwelijk, erfrecht en voogdij behandeld worden. Het project, waaraan ook de minister van Religieuze Zaken zijn medewerking en steun verleende, beoogt de toegang van vrouwen tot rechtspraak te verbeteren. Tevens steunt Nederland in het kader van vrouwenrechten het Afghanistanprogramma van de *International Development Law Organisation* (IDLO), inclusief trainingen voor rechters van het *Supreme Court* over de toepassing van de *Law on the Elimination of Violence Against Women*. Het programma richt zich ook op het vergroten van het bewustzijn van vrouwen ten aanzien van de eigen rechtspositie en het verbeteren van de participatie en positie van vrouwelijke professionals in de justitiesector. Nederland financiert verder een project ter ondersteuning van de Afghaanse autoriteiten bij de oplevering van het CEDAW-rapport van Afghanistan. UNIFEM levert de technische assistentie. Het Nederlandse ministerie van Defensie heeft sinds eind oktober 2010 wederom een genderadviseur geplaatst bij het ISAF-operationele hoofdkwartier in Kaboel.

De Nederlandse ambassade in **Pakistan** droeg in 2010 bij aan het *Human Rights NGO Support Fund* dat onder meer beoogt de capaciteit van maatschappelijke organisaties te versterken, de capaciteit van de overheid om mensenrechtenverplichtingen na te komen te vergroten en mediacapaciteit in relatie tot mensenrechten op te bouwen. Op het gebied van vrouwenrechten financierde Nederland een project ter ondersteuning van de Pakistaanse

autoriteiten bij de oplevering van het CEDAW-rapport. Ook werd in het kader van Veiligheidsraadresolutie 1325 financiële steun verleend aan de verbetering van de situatie van ontheemden en vluchtelingen in Pakistan. De ambassade lanceerde in november samen met de Pakistaanse regering en de VN de campagne '*16 days of activism against gender violence'*. Tijdens het seminar, geopend door de Nederlandse ambassadeur, is in aanwezigheid van de minister voor Vrouwenontwikkeling het belang van bestrijding van geweld tegen vrouwen andermaal benadrukt. Dit gebeurde eveneens bij een diner met onder meer de minister van Minderheden.

Religieuze minderheden blijven in Pakistan onverminderd problemen ondervinden zoals geweld en sociaal-economische achterstelling. In mei 2010 vonden aanslagen op Ahmadi-moskeëen in Lahore plaats. Ook misbruik van de beruchte blasfemiewetgeving duurt voort. Nederland heeft in het afgelopen jaar herhaaldelijk zijn zorgen hierover aan de Pakistaanse autoriteiten kenbaar gemaakt. Daarnaast is namens de EU een *aide mémoire* over de doodstraf aan de Pakistaanse autoriteiten overhandigd. In EU-verband is op Nederlands initiatief een brief over de zaak van de christelijke vrouw Asia Bibi, die ter dood werd veroordeeld wegens blasfemie, aan de Pakistaanse premier gestuurd. Tijdens de eerste bilaterale consultaties tussen Nederland en Pakistan op 1 juli 2010 in Den Haag werd van gedachten gewisseld over de vrijheid van meningsuiting.

Waar de ambassade in **Sri Lanka** in 2010 uiteenlopende activiteiten op onder andere het gebied van mensenrechtenverdedigers ondersteunde, lag de nadruk het afgelopen jaar op het snijvlak tussen mensenrechten en vrede, veiligheid en stabiliteit. Hoewel de oorlog sinds ruim anderhalf jaar voorbij is, heeft de regering het verzoeningsproces nog niet echt op gang gebracht. De focus van de ambassade ligt daarom onder meer op versterking van de juridische infrastructuur en het tegengaan van straffeloosheid, bijvoorbeeld via de hervorming van het gevangeniswezen, versterking van de forensische expertise op het gebied van bewijsvoering in strafzaken en bijscholing van rechters op het gebied van *international criminal law*. Deze activiteiten worden, samen met de Dienst Justitiële Inrichtingen, het Nederlands Forensisch Instituut en *The Hague Forum for Judicial Expertise,* uitgevoerd in nauwe samenwerking met de Sri Lankaanse autoriteiten. Tot dusverre zijn de projecten een succes. Het gevoel van *ownership* bij de Sri Lankaanse overheid is groot en de contacten met de Haagse instellingen worden gekoesterd.

In **Thailand** trokken in 2010 met name de gewelddadige acties van veiligheidstroepen tegen demonstraties van de 'roodhemden' (tegenstander van de Thaise premier) en de toenemende druk op de persvrijheid en vrijheid van meningsuiting de aandacht. De ambassade organiseerde daarom op 10 december 2010 een bijeenkomst over persvrijheid met verschillende *stakeholders*. De EU heeft het afgelopen jaar diverse demarches uitgevoerd, onder andere over de doodstraf en over Het Haags Verdrag inzake de Civiele Aspecten van Internationale Kindontvoeringen. Vanuit het Mensenrechtenfonds worden vier activiteiten ondersteund die gerelateerd zijn aan het interne conflict in het zuiden van Thailand. Daarnaast wordt een project gefinancierd dat tot doel heeft mensenrechtenschendingen in Thailand te documenteren en deze informatie te gebruiken voor de mensenrechtenlobby in Thailand.

De ambassade in **India** geeft, zowel bilateraal als in EU-verband, uitvoering aan de EU-richtlijnen voor het bijstaan van mensenrechtenverdedigers. Binnengekomen meldingen worden besproken in een lokale EU mensenrechtenwerkgroep, waarna op basis van een arbeidsverdeling verdere actie wordt ondernomen. Op het gebied van kinderrechten werden diverse projecten gesteund en evenals in 2009 werd op Nederlands initiatief de bestrijding van kinderarbeid in de lokale EU-India-mensenrechtendialoog met India opgebracht.

Aandacht voor kastenproblematiek in India
Ook dit jaar is uit het Mensenrechtenfonds een bijdrage gefinancierd aan het eerder met de NGO Kabir opgestarte project waarbinnen trainingen worden georganiseerd over het gebruik van de succesvolle Indiase *Right To Information*-wetgeving, vergelijkbaar met de Wet Openbaarheid Bestuur. Deze trainingen komen voor een belangrijk deel ten goede aan de rechtshandhavingscapaciteit van - met name vrouwelijke - Dalits in de deelstaten Bihar, Uttar Pradesh en Haryana. De EU heeft een uitgebreide analyse geschreven over de kastenproblematiek in India, met daarbij input van de Nederlandse ambassade te New Delhi. Ook zal er eind van dit jaar een workshop over Dalits worden georganiseerd door de EU-delegatie.

De ambassade financierde in 2010 uit het Mensenrechtenfonds een project gericht op toegang tot justitie voor slachtoffers van religieus geweld. Aanleiding voor het project waren onder andere de gewelddadigheden tegen christenen in Orissa in 2008. De Indiase NGO *Commonwealth Human Rights Initiative* voert in samenwerking met de organisatie *Multiple Action Resource Group* de activiteiten uit die zijn gericht op het verspreiden van kennis over mensenrechten, het trainen van politie, het voeren van een dialoog met justitie en het bieden van juridische ondersteuning aan slachtoffers. Ook financiert de ambassade een project van de Indiase NGO CEQUIN dat zich richt op de sociaal-economische achterstandspositie van de moslimgemeenschap in Delhi. Speciale aandacht gaat daarbij uit naar de versterking van de positie van vrouwen; in dit kader is in een moslimwijk in Delhi een *Gender Resource Centre* opgericht dat beoogt het bewustzijn van vrouwenrechten te vergroten. Daarnaast heeft de ambassade een bijdrage geleverd aan de analyse over vrouwenrechten in de jaarlijkse *EU Human Rights Fact Sheet.*

In EU-kader was de ambassade in New Delhi vertegenwoordigd in de EU follow-up-missie naar aanleiding van de gewelddadigheden tegen christenen in 2008 in Orissa. Het belangrijkste doel van deze missie was om onderzoek te verrichten naar de politieke- en veiligheidssituatie, de humanitaire dimensie en de toegang tot het rechtssysteem van de slachtoffers van het geweld. In september is aan de Tweede Kamer een verslag gestuurd van deze missie.[18] Tijdens de lokale EU-India-mensenrechtendialoog in maart 2010 is, onder meer op instigatie van Nederland eveneens gesproken over geweld tegen religieuze minderheden.

De ambassade in Manilla volgt nauwlettend de vredesonderhandelingen van de langlopende conflicten tussen de communistische partij en de Moro-partijen in Mindanao in de **Filippijnen**. Nederland heeft actief de EU-deelname gesteund aan het *International Monitor Team* in het conflict in Mindanao. Daarnaast heeft de ambassade in 2010 een dertiental

[18] Tweede Kamer, vergaderjaar 2010-2011, Kamerstuk 32500-V nr. 4.

projecten ter bevordering van de mensenrechtensituatie gefinancierd in de Filippijnen, onder andere op het gebied van reproductieve gezondheid, kindsoldaten en mensenrechten in conflictgebieden, inheemse volkeren, capaciteitsopbouw van de Filippijnse Mensenrechtencommissie en ondersteuning van vrijwilligers op het gebied van mensenrechtenmonitoring en -reporting in Mindanao.

In **Vietnam** hebben stafleden van de ambassade te Hanoi het afgelopen jaar onder andere een bezoek gebracht aan een Vietnamese staatsgevangenis, meegewerkt aan de herformulering van de *Human Rights Defenders* strategie en een aantal rechtszaken van *persons of concern* bijgewoond. Ook op het departement in Den Haag werd in 2010 een aantal organisaties ontvangen die zich inzetten voor democratisering en verbetering van de mensenrechtensituatie in Vietnam. Nederland ondersteunt verder het Medisch Comité Nederland-Vietnam (MCNV), dat met HIV-besmette vrouwen en kinderen helpt zich te organiseren om zich staande te houden in een samenleving waarin HIV-besmetting vaak leidt tot discriminatie en stigmatisering en is '*silent partner*' in een *harm reduction*-programma met Australië en UNAIDS wat zich richt op de bescherming van drugsgebruikers en sekswerkers. Daarnaast ondersteunt Nederland het nationale bossenprogramma waarmee kleinschalig opererende boeren worden geholpen ten aanzien van landgebruikrechten.

In EU-verband speelt Nederland een actieve rol in de halfjaarlijkse mensenrechtendialoog met Vietnam. In 2010 is hierin vooral aandacht besteed aan de communautaire zorg over de schending van burger- en politieke rechten, het gebrek aan vrijheid van meningsuiting en de beperkte vrijheden van de media in Vietnam. Tijdens beide bijeenkomsten zijn aan de Vietnamese autoriteiten lijsten met individuele gevallen overhandigd. Activiteiten van de EU en individuele EU-lidstaten zijn verder met name gericht op de hervorming van het wetgevingsproces en het gerechtelijk apparaat. In 2010 heeft de EU tevens een aantal verklaringen uitgegeven en demarches uitgevoerd bij de Vietnamese autoriteiten naar aanleiding van specifieke mensenrechtenkwesties zoals de zware vrijheidsstraffen die aan vreedzame activisten zijn opgelegd.

Indonesië heeft een grote ontwikkeling doorgemaakt op het vlak van democratisering en mensenrechten sinds de val van het Soeharto-regime in 1998. Zo is er sprake van vrijheid van meningsuiting, hetgeen onder meer tot uiting komt in een mondige pers en *civil society,* met uitzondering van aan afscheiding gerelateerde thema's. In dat verband blijft de Nederlandse regering bezorgd over de hoge straffen voor vreedzame politieke activisten die verboden vlaggen hebben getoond op de Molukken en in Papua, de straffeloosheid van de veiligheidsdiensten en de omstandigheden in gevangenissen. Ook staat de positie van religieuze minderheden op sommige plaatsen onder druk.

Nederland vraagt zowel in bilateraal als in EU-verband regelmatig aandacht bij de Indonesische autoriteiten voor specifieke mensenrechtenkwesties en ook de Indonesische regering zoekt bij gelegenheid zelf deze dialoog. Ook heeft Nederland in juli 2010 een voortrekkersrol gespeeld bij de voorbereiding van de eerste EU-Indonesië-Mensenrechtendialoog. Zo ondersteunt Nederland programma's van Hivos en *The Asia Foundation* (TAF) die zich richten op ondersteuning van lokale mensenrechtenorganisaties, met specifieke aandacht voor vrouwenrechten, seksuele minderheden en religieuze vrijheid.

Ook werkt Nederland samen met de Indonesische overheid op het gebied van capaciteitsontwikkeling, juridische samenwerking en politietraining. De Nederlandse ambassade in Jakarta onderhoudt een breed netwerk met maatschappelijke organisaties en onderzoeksinstituten om de informatie over mensenrechtenaangelegenheden op peil te houden. Tot slot organiseert de ambassade zelf activiteiten op het gebied van mensenrechten. In 2010 werd onder meer deelgenomen aan een filmfestival over seksuele minderheden en in het kader van Internationale Mensenrechtendag werd een discussiebijeenkomst georganiseerd betreffende de positie van Indonesisch huishoudelijk personeel.

De mensenrechtensituatie in **Noord-Korea** blijft schrijnend en de leefomstandigheden voor het overgrote deel van de bevolking zijn onverminderd slecht. Het is niet mogelijk voor Nederland om in Noord-Korea een project ter verbetering van de mensenrechten uit te voeren en te monitoren. In plaats van zich te concentreren op bilaterale samenwerking hecht Nederland, evenals de EU, vooral belang aan hervatting van het Zes Partijen Overleg (SPT) en de VN sanctiemaatregelen. De Nederlandse ambassadeur te Seoel brengt tijdens zijn werkbezoeken aan de autoriteiten in Pyongyang de mensenrechtensituatie in Noord-Korea structureel ter sprake. Uit het Mensenrechtenfonds is het schrijven van twee rapporten gefinancierd: over geweld tegen Noord-Koreaanse vrouwen en over de inburgeringproblemen van Noord-Koreanen in Zuid-Korea. De beide rapporten zullen aangeboden worden aan overheidsinstanties, NGO's en de VN. Daarnaast is de organisatie van een integratieprogramma voor Noord-Koreaanse jongeren in Zuid-Korea gefinancierd. De inmiddels meer dan 20.000 Noord-Koreaanse vluchtelingen in Zuid-Korea hebben het niet gemakkelijk: ze worden vaak als minderwaardig behandeld en gediscrimineerd.

De President van **Mongolië** kondigde in januari 2010 een moratorium op de doodstraf aan. Op initiatief van Nederland verwelkomde de EU in een Verklaring van HV Ashton dit moratorium.

De ambassade in Wellington steunde afgelopen jaar de voorbereidingen voor de *Asia/Pacific Outgames* voor LGBT-sporters in **Nieuw-Zeeland**, die in 2011 in Wellington plaatsvinden. Daarnaast ondersteunde de ambassade een aantal mensenrechtenactiviteiten voor de **eilanden in de Pacific** waarbij de nadruk ligt op de opbouw van kennis over mensenrechtenrapportages. Zo is het medegefinancierde *Pacific Regional Rights Support Team* sinds september 2009 actief om in twaalf Pacifische staten kennis en capaciteit op te bouwen om te voldoen aan de rapportageverplichtingen onder het UPR-proces. Verder is in 2010 het handboek *'Telling Pacific Human Rights Stories to the World'* met behulp van Nederlandse steun gepubliceerd.

6.3 Afrika

De mensenrechtensituatie in Afrika blijft aanleiding geven tot grote zorgen. Door langdurige conflicten en slecht bestuur staat met name het functioneren van de rechtsstaat onder druk. Specifieke zorgen gingen in 2010 uit naar de inperking van de vrijheid van meningsuiting in diverse Afrikaanse landen, al dan niet in de aanloop naar verkiezingen. Via verschillende kanalen zet Nederland zich in voor een verbetering van de mensenrechtensituatie in Afrika. Zo worden vanuit Den Haag en via de Nederlandse ambassades mensenrechtenactiviteiten ontplooid en ondersteund. Maar ook in de relaties die Nederland onderhoudt in het kader van ontwikkelingssamenwerking en het fragiele statenbeleid wordt specifieke aandacht besteed aan de mensenrechtencomponent. Tevens onderhoudt Nederland zowel bilateraal als in EU-verband structurele dialogen met de autoriteiten waarin mensenrechtenschendingen steevast worden besproken. Tot slot is er binnen multilaterale fora aanzienlijke aandacht voor specifieke landensituaties, zoals in het geval van de DRC, Ivoorkust, Soedan en Somalië.

In maart 2010 onderging **Ethiopië** het UPR-landenexamen. Ethiopië heeft verklaard een aantal aanbevelingen te accepteren, waaronder de ontwikkeling van een nationaal mensenrechtenactieplan. Ethiopië heeft in juli 2010 het Gehandicaptenverdrag geratificeerd. De *Ethiopian Human Rights Commission* (EHRC) kan de rol van onafhankelijke toezichthouder op naleving van mensenrechten echter nog moeilijk vervullen. Op gebieden als klachtenbehandeling speelt de EHRC wel een rol. Begin 2010 is de NGO-wet van kracht geworden, die onder meer de mogelijkheden beperkt voor mensenrechtenorganisaties om buitenlandse fondsen te werven. Het gevolg hiervan is dat veel van deze NGO's hun activiteiten vooralsnog hebben aangepast of verminderd. De uiteindelijke impact van de wet is nog niet duidelijk. In april 2010 werd in het licht van de nationale verkiezingen van mei 2010 een gedragscode voor journalisten van kracht die vanwege zijn strafrechtelijke karakter zelfcensuur verder in de hand werkt. Als gevolg van de nieuwe NGO-wet is de uitvoering van een aantal door Nederland gesteunde projecten vertraagd.

De mensenrechtensituatie blijft zorgwekkend in alle delen van **Soedan**. In de aanloop naar de nationale verkiezingen van maart 2010 was sprake van een lichte verbetering van de vrijheid van meningsuiting en vergadering. Echter, sinds de verkiezingen zijn deze verbeteringen teniet gedaan. Hoewel de *pre-censorship* formeel niet meer bestaat, gebruikt de veiligheidsdienst subtiele methoden om vooraf inzage te krijgen in krantenartikelen, wat tot zelfcensuur leidt. Vooral leden van het maatschappelijk middenveld en Darfuri zijn slachtoffer van willekeurige arrestaties, onmenselijke behandeling, marteling en detentie onder slechte omstandigheden. Ook wordt in heel Soedan de doodstraf opgelegd en ten uitvoer gebracht. In enkele gevallen is de doodstraf opgelegd aan minderjarigen waarbij rechtvaardiging in Sharia-wetgeving werd gevonden. In Zuid-Soedan oefenen de autoriteiten weliswaar minder repressie uit dan in het noorden en in Darfur, maar ook daar komen verdwijningen en intimidatie van politieke tegenstanders voor. In Darfur lopen hulpverleners een reëel risico te worden ontvoerd. De autoriteiten bieden hiertegen geen of onvoldoende bescherming. Bovendien treden de autoriteiten in Darfur strenger op tegen hulporganisaties waardoor de humanitaire situatie van de burgerbevolking onder druk staat. Nederland zet in op verbetering van de mensenrechten via de dialoog met de autoriteiten en via gerichte projectinterventies. De Nederlandse ambassade beschikt over een mensenrechtenbudget

van €1,2 miljoen. Daarvan worden voornamelijk projecten ondersteund op terrein van vrijheid van meningsuiting, kinderrechten en vrouwenrechten, waaronder FGM.

Kenia heeft in 2010 bij referendum een nieuwe grondwet aangenomen. Deze biedt een stevige basis voor verbeterde respectering van de mensenrechten. De implementatie van de grondwet moet echter in veel opzichten nog vorm krijgen. Kenia nam in 2010 ook een nationaal mensenrechtenbeleid aan. Kenia heeft nog te maken met vergelijkbare problemen als voorgaande jaren: een slecht functionerende rechterlijke macht, wijdverspreide corruptie, buitenrechtelijke executies, milities die in bepaalde wijken de dienst uitmaken, beperkte vrijheid van samenscholing en straffeloosheid. Kenia kent nog de doodstraf, en homoseksualiteit is nog strafbaar. Op het gebied van vrijheid van meningsuiting en mediavrijheid gaat het Kenia relatief beter dan in andere landen in de regio.

Straffeloosheid is een extra belangrijk thema in 2010, en met de nieuwe grondwet is de negatieve cultuur nog niet gekeerd, zoals al bleek uit de aanwezigheid van President Bashir bij de ceremoniële afkondiging van de grondwet. Omdat het Kenia niet lukte een nationaal tribunaal op te richten om de misdaden begaan na de verkiezingen eind 2007 voor de rechter te brengen, is de ICC-aanklager een zaak gestart. In het kader van deze zaak worden getuigen en hun familie en mensenrechtenverdedigers in toenemende mate bedreigd. Een andere belangrijke zaak in 2010 is de ongrondwettelijke uitlevering van acht Kenianen aan Oeganda in relatie met de aanslag in Kampala eerder in het jaar. Ook rapporteren *Human Rights Watch* en *Amnesty International* dit jaar ernstige schendingen van de rechten van vluchtelingen, onder andere illegale uitzetting naar Somalië. De activiteiten van de ambassade hebben bijgedragen aan het versterken van maatschappelijk middenveld, dat onder andere meer aandacht weet te vragen voor zaken als straffeloosheid en *accountability*, en de bescherming van mensenrechtenverdedigers. Nederland geeft steun aan onder andere het mensenrechtenverdedigersprogramma van de *Kenyan National Commission on Human Rights*.

Wat betreft de mensenrechtensituatie in **Oeganda** heeft Nederland specifieke zorgen betreffende de doodstraf, die Oeganda ondanks een tienjarig *de facto* moratorium nog altijd niet heeft afgeschaft, marteling door politie en veiligheidsdiensten, de moeilijke positie van homoseksuelen in de maatschappij en de vrijheid van meningsuiting. Hoewel de Oegandese media in vergelijking met andere landen in de regio relatief vrij kan opereren is er een toenemende druk op de vrijheid van meningsuiting waar te nemen. De verwachting is dat de persvrijheid in aanloop naar de verkiezingen begin 2011 verder onder druk zal komen te staan. De mensenrechtenambassadeur bracht in mei 2010 een bezoek aan Oeganda en bracht hierbij de bovengenoemde zorgen ter sprake. De Nederlandse ambassade in Oeganda steunt onder meer de door de Oegandese overheid ingestelde *Uganda Human Rights Commission* om haar werk als onafhankelijke monitor van de mensenrechtensituatie in Oeganda te kunnen uitvoeren. Ook worden NGO's ondersteund die mensenrechtenschendingen (met name marteling en illegale detentie) monitoren en aankaarten bij de betrokken veiligheidsdiensten.

De mensenrechtensituatie in **Nigeria** blijft reden geven tot zorg. *Amnesty International* en andere mensenrechtenorganisaties schrijven regelmatig kritisch over Nigeria. Buitengerechtelijke executies, marteling en gebrek aan rechtsgang zijn aan de orde van de

dag. Bovendien is de mensenrechtensituatie voor veel vrouwen zorgwekkend. Dat geldt tevens voor mensen met een andere seksuele geaardheid dan de heteroseksuele. Een extra punt van zorg is de toenemende geweldsspiraal in de Nigerdelta waar door zowel overheidstroepen als Nigerdelta-militanten en criminele bendes grof geweld wordt gebruikt waarvan lokale gemeenschappen vaak slachtoffer zijn. Nederland financiert vanuit het Mensenrechtenfonds diverse mensenrechten- en anti-corruptie-initiatieven in Nigeria, met name op het gebied van mensenrechtenverdedigers, vrouwenrechten en LGBT-rechten. Daarnaast is, samen met Italië, een project van het IOM gefinancierd, gericht op verbetering van de opvang van slachtoffers van mensenhandel in de provincies Edo en Lagos. Vanuit het Programma Ondersteuning Buitenlands Beleid (POBB) is een project voor technische assistentie aan en training van het Nigeriaanse agentschap voor de bestrijding van mensenhandel (NAPTIP), uitgevoerd.

Tanzania heeft non-discriminatie op grond van ras, religie of geslacht opgenomen in de grondwet en voert een actief beleid om discriminatie te voorkomen. Desondanks staat de positie van de vrouw nog onder druk ten gevolge van lokale culturen en tradities, wordt zij door de betaalde bruidsprijs beschouwd als het bezit van de man en zijn clan, en komt huiselijk geweld dagelijks voor. Daarnaast vindt een heksenjacht plaats op albino's, waarvan de huid en organen een mystieke genezingskracht wordt toegeschreven. Nederland heeft in 2010 een tweetal activiteiten ontplooid op het terrein van mensenrechten. Een bijeenkomst is georganiseerd gericht op het formuleren van een uitvoeringsstrategie voor de EU-richtlijnen, om de voorvechters van mensenrechten te ondersteunen en hun rol te versterken. Tijdens Internationale Mensenrechtendag zijn ter afsluiting van een 16-daagse campagne over geweld tegen vrouwen twee documentaires getoond over dit onderwerp. Daarnaast is een activiteit gefinancierd voor verbetering van de kwaliteit van de journalistiek via het *Tanzania Media Fund*.

De mensenrechtensituatie in **Senegal** is redelijk positief. Senegal heeft de meerderheid van de internationale mensenrechtenconventies geratificeerd. De problemen op het gebied van de handhaving van deze conventies liggen meestal in het gebrek aan capaciteit, bijvoorbeeld in het justitiële systeem. Er is ook een toenemende inmenging waar te nemen van de uitvoerende macht op de rechterlijke macht. Positief is te noemen dat er in 2010 een aantal geestelijk leiders met een Koranschool (‘*marabouts’*) is veroordeeld voor de uitbating van jonge ‘*talibés’* die in het kader van hun godsdienstige opvoeding werden gedwongen te bedelen op straat. Negatief is te noemen dat, waar Senegal voorheen bekend stond om zijn ruimte voor vrijheid van meningsuiting, deze vrijheid wat achteruit lijkt te gaan. Volgens *Reporters Without Borders* is Senegal in de afgelopen zeven jaar van de 47^{e} naar de 93^{e} plek gezakt op hun ranglijst. Dit valt vooral te wijten aan enkele gevallen van arrestatie van journalisten op grond van smaad, zoals in het geval van Abdourahmane Diallo en Abdou Latif Coulibaly. Nederland ondersteunt in Senegal verscheidene mensenrechtenprojecten.

In principe worden in **Mali** de mensenrechten gerespecteerd, kunnen mensenrechtenverdedigers hun werk veilig doen en is er sprake van vrijheid van meningsuiting. Begin 2010 heeft Mali een mensenrechtencommissie in het leven geroepen. Deze commissie heeft een strategisch plan gepresenteerd waarvoor vooralsnog de middelen ontbreken en waarvoor een beroep gedaan wordt op donoren. Het gebrek aan gelijkheid tussen mannen en vrouwen en de behandeling van gevangenen blijft een punt van zorg.

Nederland steunt de *Association Maliennne des Droits Humains* (AMDH). De organisatie speelt vooral een rol bij het interpelleren van de overheid indien mensenrechtenschendingen geconstateerd worden. Ook ondersteunt Nederland het werk van de mensenrechtenorganisatie *Deme So* dat zich met name bezig houdt met het bevorderen van de toegang tot justitie en het verspreiden van kennis over rechten en plichten van de burger. Met ondersteuning van Nederland heeft *Deme So* onder andere bijgedragen aan training en aanstelling van 120 nieuwe parajuristen (vergelijkbaar met de Nederlandse rechtswinkels), vorming van 24 *mediation*-comités voor vreedzame oplossing van geschillen en ondersteuning aan met name vrouwen en kinderen op het platteland bij het verdedigen van hun rechten.

Sinds 9 september 2010 is Nederland EU *focal point* voor mensenrechtenverdedigers in **Benin**. De mensenrechtensituatie in Benin wordt gekenmerkt door een behoorlijk respect voor burger- en politieke rechten, maar de justitiesector is nog zwak. Een specifiek probleem in Benin is het gebrekkige respect voor kinderrechten, onder meer op het terrein van kinderhandel. De EU heeft daarom tijdens de viering van de internationale dag van de rechten van de mens bijzondere aandacht besteed aan dit onderwerp.

Ghana heeft een positieve mensenrechten-*track record*. Het land heeft een groot aantal wetgevingsmaatregelen die een goede basis vormen voor de bescherming van mensenrechten. Ook heeft Ghana de essentiële internationale mensenrechtenverdragen geratificeerd. Er is echter een achterstand in het implementeren van deze wetten in het geval van mensenrechtenschendingen. Armoede, culturele perceptie, gebrek aan bewustzijn van de mensenrechtenprincipes bij de bevolking en een zwakke capaciteit van de Ghanese autoriteiten belemmeren de bescherming van mensenrechten in de praktijk. Met name de rechten van armen, vrouwen en kinderen, sociaal gemarginaliseerde groepen zoals homoseksuelen, mensen met een handicap en verdachten in voorarrest, worden bedreigd. Nederland ondersteunt het *Ministry of Women and Children Affairs* in de uitvoering van de wet tegen huiselijk geweld. Deze wet is in februari 2007 aangenomen door het Ghanese parlement. Deze wet stelt huiselijk geweld strafbaar en bepleit gerechtelijke vervolging van daders en bescherming van slachtoffers.

Burundi heeft een bloedig conflict achter zich gelaten, en kent sinds 2006 een sterke verbetering van de veiligheid- en mensenrechtensituatie. Zo kan de pers vrij berichten over misstanden, zijn maatschappelijke organisaties actief en is basisonderwijs gratis toegankelijk geworden. In de zomer van 2010 vonden de tweede verkiezingen sinds de burgeroorlog plaats. Dit waren verkiezingen voor zowel gemeenteraden, de President als het parlement en senaat. In de aanloop naar de verkiezingen liepen de spanningen op, mede omdat groepen jongeren van de diverse politieke partijen rondtrokken en burgers intimideerden. De verkiezingen zelf zijn redelijk eerlijk en rustig verlopen. De laatste rebellengroep, die in 2009 de wapens neerlegde en een politieke partij werd, deed mee aan de gemeenteverkiezingen. Deze trok zich daarna echter terug uit alle daaropvolgende verkiezingen, met als argument grootschalige fraude. De fraude werd niet bevestigd door de vele internationale waarnemers. Tijdens deze periode is een aantal oppositieleden gemarteld en vonden buitengerechtelijke executies plaats. Druk van de internationale gemeenschap, waaronder Nederland, wist dit te stoppen. Burundi heeft echter nog steeds geen voortgang gemaakt wat betreft de vervolging van de daders. De regering beperkt

daarnaast nog altijd de politieke ruimte voor de oppositie en media. Verder is in de Burundese strafwet van 2009 homoseksualiteit strafbaar gesteld. Deze wetgeving is in 2009 en 2010 (nog) niet toegepast; er zijn geen rechtszaken aangespannen. Nederland heeft in 2010 bovengenoemde schendingen op structurele wijze aangekaart bij de Burundese autoriteiten en het VN-kantoor en de *Peace Building Commission* ondersteund.

De mensenrechtensituatie in de **Democratische Republiek Congo (DRC)** blijft zorgelijk. In het westen van het land worden de autoriteiten steeds intoleranter en agressiever waardoor onder meer journalisten in moeilijkheden komen. In het oosten blijft het optreden van gewapende groepen een probleem. In de eerste helft van dit jaar heeft Nederland een aantal strategische interventies verricht op het vlak van de mensenrechten in de DRC. Zo maakte Nederland de autopsie van mensenrechtenactivist Floribert Chebeya politiek en financieel mogelijk, en was Nederland de drijvende kracht achter de aanvaarding van de lokale implementatiestrategie van de EU-richtlijnen op het vlak van mensenrechtenverdedigers. Ook is de financiering van Nederland voor het in kaart brengen van de ergste mensenrechtenschenders binnen het nationale leger, de FARDC, essentieel geweest voor de aanscherping van het conditionaliteitsbeleid van MONUSCO.

Daarnaast is een aantal nieuwe strategische projecten opgestart. Deze betreffen onder meer de ondersteuning van de militaire rechtbank bij de uitvoering van de drie grootste processen, waarbij een generaal terecht zal staan. De generaal is aangeklaagd wegens seksueel geweld. Doel is hiermee een voorbeeld te stellen waaruit blijkt dat er niet langer sprake is van straffeloosheid ten aanzien van dergelijke misdaden, ook niet waar het gaat om hooggeplaatste militairen.

Het ministerie van Justitie zet zich actief in om opvolging te geven aan de aanbevelingen van het *mapping report.* Dit betreft een VN-onderzoek naar de grootste mensenrechtenschendingen tussen 1993 en 2003. De Congolese autoriteiten zetten slagvaardig in op het instellen van een gespecialiseerde rechtbank waarin ook buitenlandse magistraten zitting zouden moeten krijgen, maar die wel binnen het Congolese rechtssysteem valt (‘*chambres mixtes*‘). Op 29 en 30 november vond in Kinshasa een tweedaagse conferentie plaats die beschouwd kan worden als de aftrap van de opvolging van het *mapping report*. Als grootste donor van het *mapping report* heeft de Nederlandse ambassade deze conferentie medegefinancierd en geopend.

Tot slot zal Nederland een strategische tweede fase financiering toekennen aan het zogenaamde ‘*profiling project’*, het project dat de ergste mensenrechtenschenders binnen de FARDC in kaart brengt. De tot op heden verzamelde gegevens worden al door de MONUSCO en de VS gebuikt voor de *screening* van militairen. In de tweede fase wordt het *Joint Human Rights Office*, de uitvoerder, ondersteund om andere landen die trainingen geven aan het Congolese leger, zoals Angola, China en Zuid Afrika, ook deze database te laten gebruiken. Tevens wordt beoogd dat deze database straks basismateriaal aanlevert aan de gespecialiseerde rechtbank.

In **Rwanda** deed zich rond de Presidentsverkiezingen van 9 augustus 2010 een aantal zorgelijke gebeurtenissen voor op het gebied van de vrijheid van meningsuiting en de politieke ruimte. Het lijdt geen twijfel dat President Kagame met een ruime meerderheid van

stemmen is herkozen, maar deze overwinning was overtuigender geweest als meer ruimte was geboden voor daadwerkelijke oppositie. De noodzaak tot meer politieke ruimte komt uitgebreid aan de orde in de politieke dialoog van de internationale gemeenschap met de Rwandese overheid. Deze is niet zonder effect gebleven. De nationale kieswet werd in lijn met de aanbevelingen van de EU-verkiezingswaarnemingsmissie van 2008 aangepast. Bovendien heeft Rwanda onafhankelijke buitenlandse deskundigen onderzoek laten verrichten naar de wetgeving inzake genocide-ontkenning en divisionisme. Op basis hiervan wordt momenteel de tekst van genoemde wetten herzien om de kans op een te ruime interpretatie in de praktijk te beperken. De Rwandese regering heeft daarnaast toegezegd een onafhankelijke *Rwanda Governance Board* op te richten, die verantwoordelijk wordt voor de registratie van nieuwe politieke partijen. Tevens kondigde de regering aan een nationaal debat te zullen voeren over persvrijheid, registratie van politieke partijen, censuur, mensenrechten en de politieke ontwikkelingen sinds 2003. De dialoog zou moeten gaan tussen overheid, het maatschappelijk middenveld, Rwandezen in de diaspora en donoren. Nederland ondersteunt in Rwanda verschillende mensenrechtenprojecten en organiseert maandelijks in Kigali een *Human Rights Forum*, waar alle relevante organisaties en donoren worden uitgenodigd en waar vertrouwelijke informatie kan worden gedeeld.

Op het gebied van mensenrechten valt in **Angola** de nodige vooruitgang te boeken. Met regelmaat worden de rechten van illegale buitenlanders geschonden en worden soms zelfs hele woonwijken in de hoofdstad Luanda met geweld het land uitgezet. Ook in de noordelijke regio van Angola, in de grensstreek met de DRC, vinden regelmatig uitzettingen van illegalen, veelal Congolezen, plaats die gepaard gaan met ernstige mensenrechtenschendingen. Nederland ondersteunt de bestrijding hiervan. Daarnaast richt Nederland zich op het bevorderen van landrechten ter verbetering van de landverdeling en het landbeheer in Angola.

Waardering van het Mensenrechtenfonds in Luanda

"Het Mensenrechtenfonds wordt door het Angolese maatschappelijk middenveld ervaren als een flexibel instrument dat toegankelijk is voor diverse types organisaties en projecten. Dat verhoogt de effectiviteit van inzet: er kan, in vergelijking met een aantal andere donoren, relatief kort op de bal worden gespeeld en flexibel worden omgegaan met thematische en geografische invulling, afhankelijk van de lokale noden en onze prioriteiten.

Het geeft ons een concreet instrument om de vinger aan de pols te houden: het netwerk met organisaties is een noodzakelijke bron van informatie om een genuanceerde analyse van de mensenrechtensituatie in Angola te kunnen maken en met correcte informatie gesprekspartners (overheid, EU, bedrijfsleven) te benaderen.

We hebben de wind mee, want de leiding van het land wil de goede kant uit. Er is waardering voor de faciliterende rol die Nederland speelt, in een post-conflictcontext waar horden moeten worden genomen op weg naar duurzame ontwikkeling. Ondersteunde organisaties spelen in Angola elk op hun manier een rol in het openbreken van ruimte voor inspraak en dialoog met overheid, in de vorming en ondersteuning van de rechtstaat (zoals projecten rondom de toegang tot justitie of het ondersteunen van rechtsbijstand), in het corrigeren van sociale ongelijkheden die kunnen leiden tot onrust of instabiliteit (bijvoorbeeld projecten betreffende toegang tot land en onderdak). Dat alles draagt bij tot

het creëren van de noodzakelijke voorwaarden voor een gunstig investeringsklimaat waarmee de cirkel voor de handelspost Luanda rond is."

Bron: Machteld Cattrysse, medewerker van de Nederlandse ambassade te Luanda

In 2010 zijn enkele positieve stappen op mensenrechtengebied gezet door **Mozambique**. Dit betreft onder andere de ondertekening van een MoU met de *Liga Mocambicana dos Direitos Humanos,* waarin is vastgelegd dat deze vooraanstaande mensenrechtenorganisatie onbeperkte toegang zal krijgen tot gevangenissen om de omstandigheden daar te controleren. Daarnaast is bescheiden voortgang geboekt in de vervolging van enkele gevallen van corruptie. Zo is voor het eerst een voormalig lid van de regering veroordeeld tot een lange gevangenisstraf voor verduistering van overheidsgeld. Ondanks deze positieve stappen blijven zorgen bestaan op diverse terreinen, waaronder het slecht functionerende - en moeilijk toegankelijke - justitieapparaat en meldingen van mishandeling en buitengerechtelijke executies door de politie. De politie wordt er tevens van beschuldigd tijdens de rellen die in september 2010 plaatsvonden buitenproportioneel geweld te hebben toegepast. Slechte omstandigheden in gevangenissen en discriminatie tegen vrouwen blijven ook redenen voor zorg. De herziening van de kieswet om de tekortkomingen die in 2009 aan het licht kwamen te adresseren zal nauwgezet worden gevolgd. Nederland ondersteunt vanuit het Mensenrechtenfonds onder meer een lokale organisatie die zich inzet voor LGBT-rechten en een internationale NGO die beroepsonderwijs verzorgt voor gevangenen en vrijwilligers traint om psychosociale steun te geven aan gevangenen.

Mensenrechten worden in **Zambia** in het algemeen gerespecteerd, maar de rechten van homoseksuelen, lesbiennes, biseksuelen en transgenders (LGBT) alsmede de doodstraf vormen een aandachtspunt. LGBT-rechtenverdedigers zijn onder toenemende controle van veiligheidsdiensten gekomen en kunnen alleen met de grootst mogelijke voorzichtigheid nog opereren. Op homoseksualiteit staat in Zambia een maximum gevangenisstraf van 14 jaar, de maatschappij wijst homoseksualiteit af en politici beschuldigen tegenstanders homoseksueel te zijn om ze in diskrediet te brengen. Op initiatief van Nederland is een gerichte lokale EU-strategie opgesteld voor mensenrechtenverdedigers die opkomen voor LGBT-rechten. Deze groep wordt in contact gebracht met vooruitstrevende politici, vertegenwoordigers van de internationale gemeenschap en medestanders binnen het maatschappelijk middenveld. Het doel is om via deze gesprekken een breder platform te creëren dat zich wil inzetten voor een einde aan discriminatie van de LGBT-gemeenschap. Nederland ondersteunt, naast de projecten op het gebied van LGBT-rechten, activiteiten omtrent actuele en volledige kiezersregistratie, versterking van de capaciteit van de Kiescommissie (ECZ), versterking van de rol van de media, capaciteitsopbouw voor politieke partijen, grotere deelname van vrouwen in het kiesproces en verbeterde conflictbemiddeling. Verder is in EU-verband op 12 oktober 2010 voor het tweede jaar op rij een openbaar seminar over de doodstraf georganiseerd, waarbij voor- en tegenstanders van de doodstraf met elkaar in debat gingen. In Zambia kan de doodstraf nog wel opgelegd worden, maar deze wordt niet meer ten uitvoer gebracht.

Ook dit jaar heeft Nederland de mensenrechtensituatie in **Zimbabwe** zeer nauwlettend gevolgd. Hoewel de mensenrechtensituatie verbeterd is ten opzichte van 2009 is de situatie zeker niet optimaal. Het regime van President Mugabe blijft, ondanks de instelling van een

mensenrechten- en mediacommissie, mensenrechtenorganisaties, oppositie, vakbonden en media intimideren met als doel hervormingen tegen te gaan en het proces van democratisering te frustreren. Intimidatie blijkt onder andere uit arbitraire arrestaties en rechtszaken. De publieke consultaties rond het grondwetsherzieningproces medio 2010 gingen in een aantal gevallen gepaard met inperking van de vrijheid van meningsuiting door middel van intimidatie en geweld, onder meer door zogenaamde 'oorlogsveteranen' van ZANU-PF. Gedurende de laatste maanden van 2010 is er een toename in berichtgeving over inperking van democratische ruimte en mediavrijheid. Deze ontwikkeling hangt samen met de geruchten over mogelijke verkiezingen in 2011.

Nederland houdt zowel met Zimbabwaanse gesprekspartners als met collega-donoren nauw contact inzake de mensenrechtensituatie. De minister van Buitenlandse Zaken en de mensenrechtenambassadeur spraken in april 2010 met Lovemore Matombo, voorzitter van *Zimbabwe Congress of Trade Unions* (ZCTU) en Gabriel Shumba, directeur van *Zimbabwe Exiles Forum* over de mensenrechtensituatie in Zimbabwe. Verder vervult Nederland binnen donorbijeenkomsten en de EU een aanjagende rol op mensenrechtengebied. De ambassade is voorzitter van de mediadonorgroep en rapporteert over mensenrechten en media in de zogeheten *Human Rights and Governance Group* van gelijkgezinde donoren. De ambassade heeft in 2010 circa 25 rechtszaken gevolgd in het kader van de monitoring van de mensenrechtensituatie. Daarnaast richt de ambassade zich op de bescherming van mensenrechtenverdedigers, media, LGBT-rechten en vrouwenrechten.

De mensenrechtensituatie in **Zuid-Afrika** is over het geheel genomen redelijk. Opvallende trend in 2010 was de poging van de heersende partij, het Afrikaans Nationaal Congres (ANC), om de grip op de media en de rechterlijke macht te vergroten. Nieuwe wetten op het gebied van regulering van de media en bescherming van informatie werden, na grote protesten vanuit het maatschappelijk middenveld en de media, afgezwakt maar de trend is onmiskenbaar. De onafhankelijkheid van de rechterlijke macht is (nog) onomstreden, maar via benoemingen van nieuwe rechters vergroot het ANC zijn invloed op dat terrein. Positief is dat het maatschappelijk middenveld aan kracht lijkt te winnen en zich actiever opstelt als controleur van de regering. De Nederlandse inspanningen op mensenrechtengebied in Zuid-Afrika zijn met name gericht op de buurlanden, waarbij de invloedrijke positie en kwalitatief hoogwaardige infrastructuur van Zuid-Afrika worden gebruikt om de regio te ondersteunen. Zo werd in 2010 bijvoorbeeld steun verleend aan het *Centre for Human Rights*, waar mensenrechtenverdedigers uit Afrikaanse landen worden opgeleid.

6.4 De Amerika's

De mensenrechtensituatie op het Westelijk Halfrond is uiterst divers. In de meeste landen zijn burger- en politieke rechten voldoende gewaarborgd, maar in enkele gevallen worden ze ernstig beperkt. In met name de Latijns-Amerikaanse landen zijn sociaal-economische rechten nog al te vaak privileges van enkelen in plaats van rechten van allen. Verder is straffeloosheid een belangrijk probleem dat door Nederland veelvuldig wordt opgebracht in dialogen met autoriteiten, mensenrechtenverdedigers, vakbonden en bedrijven. Andere accenten in de regio zijn de afschaffing van de doodstraf, geweld tegen vrouwen, rechten van inheemse volkeren en LGBT-rechten.

Canada geldt als een belangrijke en gelijkgezinde partner voor Nederland op het vlak van mensenrechten. Dit jaar vonden er bilaterale mensenrechtenconsultaties plaats om de samenwerking op dit vlak te intensiveren. In multilateraal verband is de rol die Canada jaarlijks op zich neemt in de VN als initiatiefnemer van een resolutie over de mensenrechtensituatie in Iran een belangrijk voorbeeld van de overeenkomstige prioriteiten van Canada en Nederland. Activiteiten van de Nederlandse ambassade in Ottawa richtten zich in 2010 op de positie van inheemse vrouwen in Canada. Hierover werd op de internationale dag van de rechten van de mens een openbare paneldiscussie georganiseerd. Ook werd de publicatie van voorlichtingsmateriaal betreffende de rechten van inheemse vrouwen medegefinancierd.

De **VS** waren ook in 2010 een belangrijke partner waarmee Nederland en de EU samenwerkten op mensenrechtengebied, onder meer binnen de VN. Het UPR-landenexamen van de VS voor de VN-Mensenrechtenraad was voor de ambassade aanleiding voor gesprekken met een breed spectrum van mensenrechten-NGO's en academici. Gerelateerd hieraan was de geïntensiveerde samenwerking met de VS op het thema vrouwen, vrede en veiligheid. Met steun van de Nederlandse regering is in november 2010 in Washington een conferentie georganiseerd met als doel meer politieke en militaire aandacht te krijgen voor de rol die vrouwen (kunnen) spelen in vrede- en wederopbouwprocessen in fragiele staten. De conferentie, waaraan onder meer de hoogste militair van de VS deelnam, richtte zich in eerste instantie op aandacht hiervoor van de VS. Zowel de conferentie als gesprekken met de autoriteiten bevestigen het beeld dat de VS de komende periode serieus zal inzetten op de thematiek. *Secretary of State* Clinton kondigde in dit kader de ontwikkeling van een Nationaal Actieplan 1325 aan. De VS gaf hierbij aan open te staan voor verdere samenwerking met Nederland, dat reeds in 2007 een Nationaal Actieplan 1325 ontwikkelde (zie paragraaf 2.6).

President Obama ondertekende op 22 december een wet die het *don't ask don't tell*-beleid, op basis waarvan openlijk homoseksuelen uit de VS-strijdkrachten werden geweerd, afschaft. In mei 2010 zijn de Nederlandse ervaringen met integratie van homoseksuelen in het leger bij een publiek evenement aan Amerikaanse beleidsmakers gepresenteerd. Afschaffing van het '*don't ask don't tell*'-beleid, reflecteert de toenemende acceptatie van homoseksualiteit in de VS. De LGBT-beweging zal zich naar verwachting meer toe gaan spitsen op het mogelijk maken van (de erkenning van) homohuwelijken in verschillende staten. Verder heeft het voor Nederland prioritaire thema 'internetvrijheid' bij de VS aan urgentie gewonnen. Aan een door Frankrijk en Nederland georganiseerde bijeenkomst over dit onderwerp in juli 2010 werd door de VS deelgenomen. Tot slot heeft Nederland zich ook

in 2010 via de EU en door rechtstreekse contacten tussen de ambassade en anti-doodstrafactivisten en -organisaties ingezet voor afschaffing van de doodstraf in de VS.

Nederland is actief betrokken bij de EU-**Mexico**-mensenrechtendialoog die in 2010 van start ging en speelt een belangrijke rol bij het volgen van en aandacht vragen voor de situatie van mensenrechtenverdedigers in Mexico. Voor een gebalanceerd beeld van de mensenrechtensituatie in Mexico onderhoudt Nederland frequente contacten met de Mexicaanse autoriteiten, VN-organisaties, de Nationale Mensenrechtencommissie, NGO's en mensenrechtenverdedigers. Nederland blijft bij de Mexicaanse autoriteiten aandacht vragen voor de zaak van de in 1998 in Mexico vermoorde Hester van Nierop. Verder ondersteunt Nederland een NGO die een aantal *feminicidio*-zaken zal presenteren bij de Inter-Amerikaanse Commissie voor de Mensenrechten. Ook steunde Nederland in 2010 diverse andere projecten op het gebied van geweld tegen vrouwen, SRGR, vrijheid van meningsuiting, kinderrechten en LGBT-rechten.

In **Argentinië** organiseerde de ambassade een conferentie samen met de commissie van het *Parque de la Memoria,* het monument voor de slachtoffers van de Argentijnse militaire dictatuur. Ook werd in 2010 een *dance4life* Argentinië opgezet met als doel de bewustwording van HIV/Aids onder jongeren te bevorderen. Daarnaast organiseerde de ambassade een project ter bevordering van de toegang tot overheidsinformatie bedoeld voor werklozen om aanspraak te maken op sociale voorzieningen. Op het terrein van kinderrechten werd meegewerkt aan een project ter bescherming van jongeren tegen systematisch gewelddadig optreden van de politie en tegen discriminatie door justitie.

De ambassade in **Bolivia** ondersteunde het afgelopen jaar de ombudsman en een mensenrechtenproject naar aanleiding van de onlusten in Pando in 2008. In 2010 is ook het Emancipatiefonds van de ambassade in werking getreden. Samen met Canada ondersteunt Nederland via dit fonds meer dan 70 projecten op het terrein van vrouwenrechten en LGBT-rechten. De post heeft verder deelgenomen en een bijdrage geleverd aan de *Gay Pride* in La Paz. In het kader van de internationale dag van de rechten van de mens heeft de ambassade het initiatief genomen voor een publieksevenement over toegang tot justitie voor vrouwen. In de politieke dialoog met de regering zijn thema's als politieke vrijheden, minderheden en mediavrijheid aan de orde gesteld.

Er werd door de Nederlandse ambassade in **Brazilië** deelgenomen aan conferenties op het terrein van internationaal straf- en overgangsrecht, de rechten van kinderen en LGBT. Op 10 december bezocht de ambassade Maria da Penha, de eerste Braziliaanse vrouw die de staat met succes heeft aangeklaagd bij de Inter-Amerikaanse Rechtbank in een zaak over huiselijk geweld (zie paragraaf 1.5). Met de VN en NGO's zijn verder projecten voor bescherming van de rechten van inheemse volkeren ondersteund. Een ander project schonk aandacht aan de *favela*-problematiek in Rio de Janeiro. Daarnaast werd in EU-verband de mensenrechtendialoog in het kader van het strategisch partnerschap met Brazilië voortgezet, waarbij onder andere het beleid van Brazilië tot onthouding van stemming bij landenresoluties in de VN-Mensenrechtenraad is aangekaart.

De ambassade in **Chili** draagt financieel bij aan mensenrechtenonderwijs door middel van een herinneringsmonument en een documentatiecentrum over mensenrechten. Ook werd

in 2010 juridische bijstand aan inheemse volkeren en aan minderjarige gedetineerden ondersteund. De ambassade zette zich verder in voor de verbetering van de positie van inheemse landarbeiders en het tegengaan van discriminatie op basis van seksuele geaardheid. Nederland nam in 2010 tevens deel aan overleg tussen vertegenwoordigers van EU-lidstaten en de Chileense regering over aanpassing van de anti-terrorismewetgeving, omdat dit gevolgen kan hebben voor de politiek-culturele en sociaal-economische rechten van inheemse volkeren.

In 2010 heeft Nederland zijn mensenrechtenactiviteiten in **Colombia** verder geïntensiveerd en diverse organisaties gefinancierd. Naast activiteiten op het terrein van het tegengaan van straffeloosheid, de implementatie van de Wet Justitie en Vrede en de bescherming van mensenrechtenverdedigers, heeft Nederland ingezet op de bescherming van kwetsbare groepen en geweld tegen vrouwen. De mensenrechtensituatie is in 2010 veelvuldig besproken met de Colombiaanse autoriteiten. Mede dankzij de inzet van Nederland als voorzitter van de groep van donoren, G-24, werd de Gemeenschappelijke Verklaring over de Mensenrechten ondertekend door vertegenwoordigers van de regering, onafhankelijke staatsinstellingen, maatschappelijke organisaties en de internationale gemeenschap. Tijdens de 'Hollandse Dagen' heeft de ambassade één dag specifiek besteed aan mensenrechtenonderwerpen. De ambassade bracht in 2010 wederom bezoeken aan bedreigde mensenrechtenverdedigers en heeft opvolging gegeven aan het onderzoeken van moorden op een aantal verdedigers.

De mensenrechtensituatie in **Cuba** is in 2010 veranderd. Er zijn meer dan 50 politieke gevangenen vrijgelaten, er zijn in de afgelopen twee jaar geen politieke gevangenen meer bijgekomen en het aantal politieke gevangenen is lager dan ooit (naar schatting tussen 40 en 100). De President heeft aangegeven ook de laatste 11 gevangenen van de 'groep van 75' vrij te laten, waarna er volgens *Amnesty International* geen gewetensgevangenen meer in Cuba zullen zijn hoewel het systeem dat repressie mogelijk maakt nog steeds intact blijft. De ambassade in Havanna ondersteunde in 2010 verschillende mensenrechtenactiviteiten, waaronder capaciteitsopbouw in rurale gebieden, het trainen van journalisten op het gebied van videojournalistiek en het ondersteunen van programma's gericht op de situatie van gedetineerden.

De inzet van het Mensenrechtenfonds concentreerde zich in **Ecuador** op de ondersteuning van minderheidsgroepen en de verbetering van de democratie. In Cuenca werd een project gesteund voor de verbetering van de situatie van en beeldvorming betreffende seksuele straatwerkers. In het zuiden worden projecten gesteund die de positie van de inheemse bevolking beogen te versterken in verband met de exploratie en exploitatie in de oliewinning en mijnbouw. Andere activiteiten richtten zich op de bevordering van de onafhankelijkheid van de pers, de dialoog tussen vertegenwoordigers van de juridische sector en traditionele Indiaanse rechtsprekers, het tegengaan van kinderarbeid in de bloemenindustrie en de verbetering van de positie van jeugdige delinquenten.

In **El Salvador** draagt Nederland bij aan het verbeteren van de rechtsstaat, door het ondersteunen van de Nationale Ombudsman en diens zogenaamde 'mensenrechtenschool'. De ambassade ondersteunde daarnaast twee projecten op het gebied van preventie en bestrijding van jeugdcriminaliteit en één project ter bevordering van SRGR.

Nederland zette zich in 2010 in **Honduras** in voor de bescherming van een transseksueel die met de dood bedreigd werd toen zij een rechtszaak wilde aanspannen tegen de politie. De rechtszaak tegen de dader werd op de voet gevolgd en leidde tot een veroordeling van de verdachte. Dit is een succes in een land waar 95% van de geweldsmisdrijven niet eens wordt onderzocht. Nederland steunt verder projecten ter bevordering van vrouwenrechten, ter stimulering van een netwerk van mensenrechtenverdedigers, ter bestrijding van marteling van gedetineerden en ter bevordering van SRGR. Bertha Oliva van de particuliere organisatie COFADEH kreeg op 10 december 2010 in Den Haag door minister Rosenthal de Mensenrechtentulp uitgereikt voor haar strijd tegen straffeloosheid in Honduras. Oliva zet zich sinds 1982 in voor gerechtigheid en compensatie voor de overgebleven familieleden van de mensen die tussen 1979 en 1989 gedwongen verdwenen (zie paragraaf 1.10).

Nederland heeft in **Guatemala** activiteiten ondersteund die gericht zijn op waarheidsvinding, gerechtigheid, straffeloosheid en voorkoming van mensenrechtenschendingen. Eén van de activiteiten betreft de ordening en digitalisering van het historisch archief van de nationale politie. Deze informatie is in 2010 al gebruikt in strafzaken wat leidde tot de veroordeling van twee voormalige agenten. Tijdens het gewapend intern conflict in Guatemala (1960-1996) zijn meer dan 42.000 mensen gedwongen verdwenen en slechts drie zaken kwamen tot nu toe tot een vonnis. Het is een bekroning van een jarenlange strijd voor gerechtigheid die families van de slachtoffers samen met organisaties van het maatschappelijk middenveld en de internationale gemeenschap hebben gevoerd.

De Nederlandse ambassade in **Nicaragua** ondersteunde op actieve wijze mensenrechtenverdedigers via bijeenkomsten met hen, monitoring en participatie in het ontwerpen van een lokale EU-strategie in lijn met de EU-richtlijnen. De ambassade organiseerde in samenwerking met een groep Centraal-Amerikaanse partners van ICCO een conferentie over deze lokale strategie. Verder ging speciale aandacht uit naar vrouwenrechten. Een van de voornaamste resultaten betreft de herstart van een parlementair debat over het verbod op therapeutische abortus. Ook werden projecten voor SRGR, LGBT-rechten en mediadiversiteit financieel ondersteund.

Begin december 2010 heeft het Congres in **Peru** de wet op religieuze vrijheid en gelijkheid goedgekeurd. De wet is inmiddels ook bekrachtigd door de President. In het grotendeels katholieke Peru met een invloedrijke conservatief-katholieke kern rond *Opus Dei*-aanhangers, is dit een belangrijke stap. De ambassade in Peru ondersteunde het afgelopen jaar activiteiten op het gebied van *transitional justice*, verbetering van de situatie van inheemse volken, vrouwen en kinderen, het voorkomen en bestraffen van mensenhandel en illegale immigratie, de rehabilitatie van gedetineerde drugsverslaafden en de institutionele versterking van het nationale mensenrechtensysteem. De bescherming van mensenrechtenverdedigers en het integreren van mensenrechten in het nationale beleid kregen daarnaast extra aandacht, zowel bilateraal als via de EU.

Geweld tegen vrouwen en kinderen is in **Uruguay** en **Paraguay** een ernstig probleem. Nederland steunde in deze landen een intensieve publiciteitscampagne gericht op bestrijding van dit geweld door bewustwording en mobilisatie. De campagne wordt breed gedragen met steun van de VN, overheidsinstanties en het maatschappelijk middenveld.

In **Suriname** wordt concreet ondersteuning geboden bij het opstellen van het landenexamen dat Suriname in 2011 presenteert in de VN-Mensenrechtenraad. De ambassade financiert diverse activiteiten gericht op het verbeteren van de positie van de vrouw. Verder financierde de ambassade het sectorprogramma Rechtsbescherming & Veiligheid, dat geheel door de Surinaamse autoriteiten wordt uitgevoerd, de versterking van de rechterlijke macht en het Bureau Mensenrechten, de verbetering van de rechtshulp, de oprichting van het platform huiselijk geweld en van steunpunten slachtofferhulp. Het Programma Fonds Ontwikkeling Binnenland financiert de inheemse en marrongemeenschappen. Tot slot zet de ambassade in op de maatschappelijke acceptatie van homoseksualiteit.

In **Venezuela** is op verschillende universiteiten en andere plaatsen in het land een tentoonstelling over het leven van Anne Frank getoond ter bevordering van de godsdienstvrijheid en tolerantie. Deze tentoonstelling is overgedragen aan een Venezolaanse mensenrechtenorganisatie. Daarnaast is de bevordering van professionele en onafhankelijke media in Venezuela gefinancierd, gericht op het doorbreken van de heersende politieke polarisatie. In aanloop naar de verkiezingen die in september 2010 plaatsvonden werd de training van waarnemers gesteund. Tevens steunde Nederland seminars en workshops om het bewustzijn rondom vrouwenrechten te vergroten en activiteiten om het ronselen van kindsoldaten in de grensstreek met Colombia te bestrijden. Tot slot droeg Nederland financieel bij aan het jaarlijkse rapport van de mensenrechtenorganisatie PROVEA over de mensenrechtensituatie in Venezuela.

In **Costa Rica** werden twee projecten gesteund ter bevordering van SRGR. Nederland steunt ook een tweetal regionale projecten van twee Inter-Amerikaanse Mensenrechteninstanties. Eén project richt zich op vrouwenrechten, en is in het bijzonder gericht op de inheemse bevolking, het andere werkt aan het verbeteren van het jeugdstrafrecht in de regio. In samenwerking met de Anne Frankstichting in Amsterdam werd dit jaar een rondreizende tentoonstelling over het leven van Anne Frank georganiseerd. Middelbare scholieren van Anne's leeftijd leidden als gids hun leeftijdgenoten rond.

Nederland liet een onderzoek naar kinderarbeid uitvoeren in **Panama**. Naar aanleiding van dit onderzoek steunt Nederland de opzet van een zomerschool die schooluitval moet tegengaan en tegelijkertijd probeert te vermijden dat de gezinnen er economisch op achteruitgaan. Met het ministerie van Economie en het Nederlands-Panamese bedrijfsleven zet de ambassade zich in voor de strijd tegen kinderarbeid en voor de bevordering van sociale normen in de economie.

In de **Dominicaanse Republiek** steunde Nederland in 2010 een project ter bevordering van kennis over vrouwenrechten door het opzetten van het eerste vrouwenradioprogramma. Door het steunen van het Anne Frank project krijgen jongeren onderwijs over het leven van Anne Frank en over discriminatie van kwetsbare groepen in het land, zoals Haïtianen, vrouwen en de armsten onder de bevolking. Net over de grens in Haïti steunde Nederland de opvang van uit de Dominicaanse Republiek gedeporteerde Haïtianen in kampen waar ze bescherming en steun krijgen te herintegreren in de Haïtiaanse maatschappij.

In **Trinidad en Tobago** was Nederland actief op het gebied van de doodstraf, kinderrechten en LGBT-rechten. Ook ondersteunde de ambassade de organisatie van de *Human Rights Fair* waar, in samenwerking met de *University of the West Indies*, het VN-informatiecentrum en UNFPA, specifieke aandacht werd besteed aan vrouwenrechten en het snijvlak tussen mensenrechten en vrede en veiligheid, educatie en milieu.

6.5 Europa

Nederland werkt nauw samen met de landen van Europa, zowel binnen als buiten de EU, en beschouwt hen als natuurlijke bondgenoten bij de bevordering van mensenrechten wereldwijd. Hierbij streeft Nederland naar coherentie van het interne en het externe EU mensenrechtenbeleid. Dit betekent dat we bereid moeten blijven kritisch naar elkaar te kijken en wanneer nodig ook Europese landen aanspreken op tekortkomingen in de naleving van mensenrechten. Zo presenteerde Nederland in 2010 zelf een tussentijds rapport over de aanbevelingen die aan Nederland zijn gemaakt tijdens het UPR-landenexamen. Kwesties waarover Nederlandse ambassades in Europa in 2010 met enige regelmaat rapporteerden betroffen de persvrijheid, de rechten van minderheden en de LGBT-gemeenschap. Er lijkt in 2010 sprake te zijn geweest van een algehele toename van het mensenrechtenbewustzijn en de rechtsstaat in Europa.

Minderheden

Een aantal ambassades besteedde in 2010 specifieke aandacht aan minderheden. Zo organiseerde de ambassade in Riga een conferentie over de integratie van minderheden in Letland en organiseerde de ambassade in Ankara een aantal activiteiten omtrent de positie van de vrouw (in het openbaar bestuur) en de Koerdische minderheid in Turkije. De ambassade in Lissabon trok veel media-aandacht met de presentatie van een landelijk project ter bestrijding van seksuele intimidatie. In het bijzijn van de Portugese staatssecretaris voor Gelijkheid werd dit op de internationale dag van de rechten van de mens gepresenteerd aan de landelijke media. Verder heeft de RvE in 2010 zorgen uitgesproken over politiegeweld tegen minderheden in Duitsland en Oostenrijk. Dit is een ontwikkeling die door de ambassades in de betreffende landen nauwgezet wordt gevolgd.

Roma

De situatie van de Roma werd in 2010 veelvuldig belicht in de internationale media, onder andere met betrekking tot groepen Roma in Frankrijk. Zoals eerder in de rapportage beschreven, vraagt Nederland bilateraal en in EU- en RvE-verband aandacht voor de situatie van Roma in een groot aantal landen.

Zo heeft Nederland de Bulgaarse regering aanbevelingen gedaan in het kader van de UPR. Naar aanleiding daarvan heeft de Bulgaarse regering aangekondigd maatregelen te treffen op het gebied van gezondheidszorg, onderwijs en werkgelegenheid teneinde de Roma verder te integreren. In het kader van de internationale dag van de rechten van de mens heeft de ambassade in Praag een symposium georganiseerd over de integratieproblematiek. De bijeenkomst had als doel de samenwerking tussen Nederlandse en Tsjechische gemeenten op het gebied van Roma te bevorderen en *best practices* uit te wisselen. Ook de ambassade in Boekarest steunde met een aantal projecten de sociale inclusie van Roma. De ambassade in Ankara verleende ondersteuning aan de oprichting van een onderzoeks- en consultatiebureau voor Roma in Turkije.

Rechten van LGBT

Zoals eerder in de rapportage beschreven (zie paragraaf 1.8) verleent Nederland regelmatig steun aan activiteiten die aandacht vragen voor de LGBT-gemeenschap en/of ondersteunen zij organisaties die dergelijke activiteiten organiseren. Zo heeft de Nederlandse ambassade in Vilnius actief ondersteuning verleend aan het organiseren van de *Baltic Gay Pride*, die in

Litouwen zeer gevoelig lag. De ambassadeur heeft tevens aan de tocht deelgenomen. Samen met gelijkgezinde landen heeft hij zich succesvol ingespannen om een wetsvoorstel ter bescherming van familiewaarden aan te laten sluiten bij internationale wet- en regelgeving ten aanzien van de rechten van homoseksuelen.

Persvrijheid en mediadiversiteit
In het kader van de internationale dag van de rechten van de mens ondersteunde de ambassade in Hongarije een project van het *Centre for Independent Journalism* over diversiteit in de Hongaarse media.

Mensenhandel
Sinds 2007 werkt Nederland nauw samen met Bulgarije op het gebied van de bestrijding van mensenhandel. Daarvoor zijn in het kader van het MATRA-programma meerdere projecten gefinancierd met betrekking tot preventie, bescherming van slachtoffers en opbouw van opsporingscapaciteit bij de Bulgaarse politie (zie paragraaf 1.7). Daarnaast voerden politie en justitie in Friesland en Groningen een reeks activiteiten uit om vrouwenhandel uit Bulgarije tegen te gaan in het kader van de zogeheten 'proeftuin mensenhandel'. In dit kader knoopte de politie uit beide provincies banden aan met de Bulgaarse collega's om in kaart te brengen hoe het komt dat vele slachtoffers van mensenhandel in Noord-Nederland afkomstig zijn uit de Bulgaarse stad Sliven en omstreken. De contacten die in dit kader zijn gelegd dragen nu bij aan de opzet van een aantal gezamenlijke politieonderzoeken.

Asiel en migratie
In verschillende gebieden in Europa is er sprake van problemen omtrent asiel en migratie. Recentelijk is de situatie in Griekenland uitgebreid belicht in de internationale media. De Griekse regering beraadt zich op het voorstel een afscheiding te bouwen op de Grieks-Turkse grens om zo de grote illegale migratiestromen een halt toe te roepen.

Om de problemen structureel aan te pakken en hervormingen door te voeren heeft de Griekse regering in september 2010 een actieplan opgesteld. Nederland heeft, op verzoek van de EU, aangeboden ondersteuning te bieden bij de sturing en coördinatie van het implementatietraject van dit actieplan. Tevens heeft Nederland aangegeven Griekenland te willen bijstaan in praktische zaken betreffende asiel- en migratie en te willen helpen met het opzetten en inrichten van een nieuwe asieldienst en asielprocedure. In het kader van Frontex heeft Nederland tolken vanuit de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) en grensbewakingsbeambten van de KMar en Zeehavenpolitie naar de grens met Turkije gestuurd om Griekenland te ondersteunen. Daarnaast heeft Nederland een kustwachtvliegtuig ingezet in Griekenland. Nederland intervenieerde aan de zijde van Griekenland en België in de EHRM-zaak M.S.S. waarin de overdracht van een asielzoeker door België aan Griekenland in het kader van de uitvoering van de EU-Dublinverordening centraal stond. [19]

Cyprus heeft te kampen met een migrantenstroom vanuit het Turkse deel van het eiland. Uit onderzoek van het Europees Bureau voor de Grondrechten blijkt dat de situatie een broedplaats vormt voor (racistisch) geweld tegen migranten. Vanwege het bekende

[19] In januari 2011 heeft het EHRM onder meer bepaald dat de situatie van asielzoekers in Griekenland zodanig is, dat niet zomaar kan worden vastgehouden aan het interstatelijk vertrouwensbeginsel waarop de Dublinverordening is gebaseerd.

grensdispuut komt Grieks-Cyprus echter niet in aanmerking voor financiële ondersteuning uit het Europese *External Border Fund*. De migratiestroom kan mede hierdoor moeilijk gestopt worden. Nederland biedt (Grieks-)Cyprus in samenwerking met UNHCR hulp op het gebied van asiel- en migratie. Zo heeft Nederland bijgedragen aan een advies voor de verbetering van de asielprocedure.

De ambassade in Rome organiseerde samen met de departementen van Immigratie en Cultuur van de Regio Apulië een seminar om tot een wederzijdse uitwisseling van kennis en ervaringen te komen ten aanzien van immigratie. Apulische en Nederlandse sprekers debatteerden onder andere over de immigratie van Italianen in Nederland en de immigratie van Albanezen in Apulië en de problemen van de tweede generatie immigranten en hoe daarmee om te gaan.

Samenwerking met niet-gouvernementele organisaties
Nederland zet zich tevens actief in voor Nederlandse en lokale NGO's die zich richten op de bevordering en bescherming van mensenrechten in Europa. Ambassades faciliteren onder andere een gedegen informatie-uitwisseling. Ter illustratie van het nut van deze samenwerking kan de inzet van de Nederlandse ambassade in Bratislava genoemd worden. Mede door de inspanning van de ambassade gaat de Nederlandse NGO Rechters voor Rechters nauwer samenwerken met hun *counterpart* in Slowakije op het gebied van rechtsstaatontwikkeling.

Fototentoonstelling Kinderarbeid
De ambassade in Parijs organiseerde van 4 tot en met 11 mei 2010 een fototentoonstelling van schrijver en fotograaf Peter de Ruiter over kinderarbeid. De tentoonstelling, getiteld '*A World for Children. Growing Up Without Child Labour*', vond plaats in het gemeentehuis van het zevende arrondissement en trok gemiddeld 50 tot 100 bezoekers per dag. Met de tentoonstelling werden de Nederlandse inspanningen en inzet in de strijd tegen kinderarbeid, in de aanloop naar de aanname van Raadsconclusies over kinderarbeid in de Raad Buitenlandse Zaken van 14 juni 2010, goed voor het voetlicht gebracht. Ook in Londen en Berlijn werd de expositie getoond. *Human Rights Watch* Duitsland steunde de tentoonstelling in Berlijn, die werd geopend met een podiumdiscussie.

Westelijke Balkan
Het EU-toetredingsperspectief van de landen in de Westelijke Balkan vormt de achtergrond voor de Nederlandse inzet ten aanzien van mensenrechten in deze regio. In 2010 is wederom een aantal stappen gezet in het EU-integratieproces van deze landen. Nederland heeft actief bijgedragen aan de onderhandelingen hierover. Mede dankzij de Nederlandse inbreng heeft de EU haar constructief-kritische beleid voortgezet, waarbij het lidmaatschapsperspectief als hefboom wordt gebruikt om de vereiste juridische, bestuurlijke en maatschappelijke veranderingen te bevorderen. Dit beleid wordt bijgestaan door concrete steun aan deze landen, waarbij de EU inmiddels de rol van grootste donor van de lidstaten heeft overgenomen. Nederland heeft zijn ontwikkelingssamenwerking met de Westelijke Balkan in 2010 uitgefaseerd, met uitzondering van Kosovo, maar blijft gericht ondersteuning bieden met bescheidener instrumenten, waaronder het Mensenrechtenfonds en het MATRA-programma.

In 2010 heeft Nederland zich vooral sterk gemaakt voor de bescherming van minderheden, de vrijheid van meningsuiting en de bestrijding van straffeloosheid in de Westelijke Balkan. Alleen wanneer straffeloosheid wordt bestreden kan sprake zijn van verzoening. Het jaar 2010 zag enkele hoopgevende momenten van verzoening in de Balkan in de vorm van ontmoetingen tussen staatshoofden en resoluties waarin spijt werd betuigd over gebeurtenissen in het verleden en/of tot dialoog werd opgeroepen.

Nederland bleef **Servië** consequent aanspreken op de mate van samenwerking met het Joegoslavië-tribunaal (ICTY). Op grond van het halfjaarlijkse oordeel van de hoofdaanklager van het Joegoslavië-tribunaal hierover besloten de EU-lidstaten om de Stabilisatie- en Associatieovereenkomst (SAO) ter ratificatie aan hun nationale parlementen voor te leggen. In oktober 2010 stemde Nederland vervolgens in met een verzoek aan de Europese Commissie een *avis* op te stellen over de Servische EU-lidmaatschapsaanvraag. Nederland heeft daarbij met succes aangedrongen op zeer stevige voorwaarden, waarbij elke volgende stap van Servië in het toetredingsproces pas kan worden gezet als de Raad met unanimiteit vaststelt dat er sprake is van volledige samenwerking met het ICTY. Het Nederlandse mensenrechtenbeleid ten aanzien van Servië is verder gericht op het ondersteunen van de media, de rechtsstaat en minderheden. Hiervoor worden middelen vanuit het Mensenrechtenfonds en het MATRA-programma ingezet. Daarnaast heeft de Nederlandse ambassade de organisatie van de *Pride Parade* in 2010 in Belgrado actief ondersteund. Voor het eerst in tien jaar kon deze parade eindelijk weer plaatsvinden, mede dankzij effectieve bescherming van de deelnemers door de Servische autoriteiten. De Nederlandse ambassadeur liep mee in de mars.

Mede dankzij Nederlandse inbreng in de EU en de *Peace Implementation Council* is besloten dat het mandaat van de internationale rechters en aanklagers in **Bosnië-Herzegovina** met betrekking tot oorlogsmisdaden ook na 2009 van kracht blijft. Dit is een belangrijk resultaat in de strijd tegen straffeloosheid. Speerpunt van de mensenrechtenprojecten van de ambassade in Sarajevo vormt de ondersteuning, middels het Mensenrechtenfonds, van het Staatshof en het OM van Bosnië-Herzegovina, zowel op het gebied van oorlogsmisdaden als op het gebied van georganiseerde misdaad. Met behulp van het MATRA-programma en het Mensenrechtenfonds werd door de ambassade in Sarajevo verder aandacht besteed aan versterking van de rechtshandhaving van minderheden, rechtshulp voor vrouwen, ondersteuning van onderzoek naar vermiste personen en rechtsgang via het EVRM en het VN-Mensenrechtencomité. In de aanloop naar de landelijke verkiezingen op 3 oktober 2010 ondersteunde de ambassade het onderzoek van een NGO naar de financiering van politieke partijen. Tenslotte ondersteunt de ambassade de Vereniging van Journalisten om een *early warning system* op te zetten waar journalisten die worden bedreigd of onder druk gezet hulp kunnen krijgen.

In **Macedonië**, waar in 2010 in beperkte mate vooruitgang is geconstateerd ten aanzien van de mensenrechten en de rechten van minderheden in het bijzonder, heeft Nederland zowel in zijn projectenprogramma als in de politieke activiteiten van de ambassade stelselmatig aandacht besteed aan de positie van vrouwen, kinderen en seksuele minderheden. Als onderdeel van het door Nederland gefinancierde programma ter bestrijding van huiselijk geweld is in oktober 2010 een landelijke campagne gestart, getiteld '*You can say NO to violenc*e'. Verder liep de Nederlandse ambassadeur, als enige bilaterale ambassadeur, mee

in de jaarlijkse Mars voor de Tolerantie, waar specifieke aandacht uitging naar de positie van homoseksuelen. Macedonië nam in 2010 een anti-discriminatiewet aan, maar in deze wet ontbreekt een expliciete verwijzing naar seksuele geaardheid. Nederland zal aandacht blijven vragen voor deze kwestie.

In **Montenegro**, dat eind 2010 kandidaat-lidstaat van de EU werd, is in het algemeen sprake van een goede naleving van de mensenrechten. Niettemin blijven enkele zaken op mensenrechtenterrein de aandacht van de autoriteiten verdienen. Het gaat daarbij met name om een verdere versterking van de rechtsstaat, de positie van minderheden, met name Roma, en de onafhankelijkheid van de media. Via de ambassade in Belgrado ondersteunt Nederland Montenegro bij het aanpakken van deze verbeterpunten.

De ambassade in **Albanië** besteedde, net als in 2009, nadrukkelijk aandacht aan de positie van vrouwen, kinderen en seksuele minderheden. Met name op dat laatste terrein vervult de ambassade in Tirana inmiddels een duidelijke en zeer gewaardeerde voortrekkersrol. Tevens is mede door de inzet van de Nederlandse ambassade in november 2010 eindelijk een overeenkomst tussen de Albanese overheid en de protestantse geloofsgemeenschap tot stand gekomen. Het protestantisme wordt daarmee erkend als religie en geniet voortaan een vergelijkbare formele positie als de vier grotere geloofsrichtingen in Albanië: islam, orthodoxie, rooms-katholicisme en bektashisme.

Nederland heeft in 2010 in contacten met **Kosovo** het belang van politieke, sociale en economische integratie van de Servische en andere minderheden benadrukt. In 2010 is vanuit het ministerie van Buitenlandse Zaken onder andere met fondsen van de Eenheid Fragiliteit en Vredesopbouw (EFV) en via het MATRA-programma een drietal projecten gestart ter verbetering van de relaties tussen de Albanese meerderheid en Servische minderheid in en rond de stad Mitrovica. Mensen aan beide kanten van de etnische kloof werken er samen aan activiteiten op het gebied van kleine bedrijvigheid, infrastructuur, jongeren en media. Ook steunde de ambassade in Pristina een aantal kleinschalige projecten. Op het terrein van gender werden blijf-van-mijn-lijf-huizen ondersteund, ten aanzien van minderheden werd onder meer educatie voor Roma-jongeren gefinancierd en voor meisjes en jonge vrouwen werd, in een soms patriarchale samenleving, steun gegeven aan seksuele voorlichtingsactiviteiten.

6.6 Oost-Europa en Centraal-Azië

De mensenrechtensituatie in Oost-Europa en Centraal-Azië blijft aanleiding geven tot zorg. 2010 toonde een wisselend beeld van de regio op het gebied van mensenrechten. Waar sommige landen duidelijke vooruitgang toonden was er sprake van stilstand of zelfs lichte achteruitgang in andere landen. Nederland maakt zich in het bijzonder zorgen over structurele schendingen op het gebied van de persvrijheid en mediadiversiteit. Deze staan de bevordering van een democratische maatschappij waarin mensenrechten worden gerespecteerd in de weg. Daarnaast maakt Nederland zich zorgen over en zet zich in voor de bescherming van etnische en religieuze minderheden, alsook de positie van mensenrechtenverdedigers. Nederland opereert hierin zowel in bilateraal als in multilateraal verband. In het geval van de EU zijn vooral de structurele mensenrechtendialogen met de Centraal-Aziatische republieken van groot belang.

In de bilaterale gesprekken met de Russische regering is consequent aandacht besteed aan de bevordering van de mensenrechtensituatie in **Rusland**. Zo heeft premier Rutte tijdens zijn ontmoeting met President Medvedev en in het gesprek met vice-premier Zoebkov ook gesproken over mensenrechten. Bedreigingen en aanvallen op mensenrechtenverdedigers en journalisten zijn in 2010 toegenomen, met serieuze incidenten in verschillende delen van Rusland. Vooral de situatie in de Noord-Kaukasus, waar een opleving van gewelddadigheden de al problematische mensenrechtensituatie verder heeft verslechterd, baart zorgen. Ook werd in mei 2010 opnieuw een demonstratie van de homorechtenbeweging in Moskou niet toegestaan. De organisatie *Gay Russia* heeft de zaak voorgelegd aan het EHRM in Straatsburg. In juli legde Ella Pamfilova haar functie neer als voorzitter van de presidentiële raad voor ontwikkeling van maatschappelijke organisaties en mensenrechten. President Medvedev benoemde in oktober de heer Mikhail Fedotov, secretaris van de Russische bond voor Journalisten, als opvolger. De Nederlandse ambassadeur had in december een kennismakingsgesprek met de heer Fedotov.

In 2010 werden in Rusland vijf grote MATRA-projecten op mensenrechtengebied uitgevoerd. De Universiteit van Amsterdam werkte samen met het *Center for Development of Democracy and Human Rights* en lokale comités van soldatenmoeders aan het verbeteren van de rechtspositie van dienstplichtigen in het licht van ernstige en structurele mishandeling en het verbeteren van de zorg voor oorlogsveteranen. In verschillende regio's van Rusland zet *UNITED International* zich met de Russische organisatie *Youth Human Rights Movement* in om een actievere opstelling tegen racisme en xenofobie te bewerkstelligen bij jongeren en mensenrechtenorganisaties. Verder voert de Nederlandse NGO Movisie sinds november 2009 in samenwerking met de Russische partner *Saratov Crisis Centre* een project uit dat gericht is op het verminderen van het aantal slachtoffers van huiselijk geweld; een mensenrechtenschending die alle lagen van de Russische samenleving raakt. Met betrekking tot de bevordering van kinderrechten staan preventie, bescherming en rehabilitatie van kinderen die betrokken zijn geweest bij commerciële seksuele uitbuiting centraal in een ondersteund project van *Defence for Children* en de organisatie Stellit in Sint Petersburg. Verder werkt de *War Trauma Foundation* samen met de Russische partners Denal en Dostishenia op 30 scholen aan het psychosociale herstel van getraumatiseerde kinderen, onderwijzers en gezinnen in het door voortdurende dreiging van geweld getroffen Tsjetsjenië, Ingoesjetië en Noord-Ossetië. Daarnaast worden via kleine ambassadeprojecten lokale mensenrechtenorganisaties over heel Rusland ondersteund.

Wat betreft **Wit-Rusland** heeft Nederland in bilaterale en multilaterale contacten consequent aandacht gevraagd voor de verontrustende mensenrechtensituatie in het land. De Nederlandse ambassadeur in Warschau (medegeaccrediteerd voor Wit-Rusland) heeft dit gedaan tijdens zijn reguliere bezoeken, maar ook de SV voor het Oostelijk Partnerschap deed hetzelfde in Minsk in mei 2010. Daarnaast vormde tijdens de reguliere politieke consultaties op directeursniveau tussen Nederland en Wit-Rusland de kritische Nederlandse houding op het terrein van mensenrechten en democratisering in Wit-Rusland de rode draad. In de gesprekken met de Wit-Russische autoriteiten werden in het bijzonder zorgen geuit over het dwarsbomen van onafhankelijke media en maatschappelijke organisaties, de registratieproblemen van nieuwe politieke partijen en de voltrekking van twee doodvonnissen in maart. Om de mensenrechtensituatie in Wit-Rusland te bevorderen heeft Nederland via het Mensenrechtenfonds onder andere het project *European Radio for Belarus* gesteund, dat voorziet in een onafhankelijke informatievoorziening aan jongeren. Daarnaast werd via het MATRA-programma steun verleend aan diverse mensenrechtenorganisaties en aan projecten op het gebied van vakbondsrechten.

In EU-verband werden mede op Nederlands aandringen in de Raad van Buitenlandse Zaken van november 2010 de EU-sancties tegen Wit-Rusland verlengd tot november 2011. De minister van Buitenlandse Zaken heeft het frauduleuze verloop van de Presidentsverkiezingen (die op 19 december 2010 plaatsvonden), het gewelddadig neerslaan van een demonstratie en de invallen bij NGO's scherp veroordeeld. Tevens heeft de minister de Wit-Russische autoriteiten opgeroepen om arrestanten direct vrij te laten. Dit, alsook de toegang van arrestanten tot medische en juridische voorzieningen en de mogelijkheid voor EU-diplomaten hen te bezoeken, is door Nederland nadrukkelijk bij de Wit-Russische autoriteiten bepleit. In de EU heeft Nederland zich hard gemaakt om een inreisverbod voor President Loekasjenko en zijn getrouwen - dat sinds oktober 2008 was opgeschort - opnieuw in te voeren. De EU bracht via demarches en verklaringen haar zorgen over de mensenrechtensituatie over aan de Wit-Russische autoriteiten.

Sinds de verkiezing van de Oekraïense President Janoekovitsj in februari 2010 is er sprake van een lichte terugval in de mensenrechtensituatie in **Oekraïne**, vooral met betrekking tot de persvrijheid. Bij diverse gelegenheden, zoals tijdens de EU-Oekraïne-top van november 2010, is aan Oekraïne duidelijk de boodschap overgebracht dat eerbiediging van de mensenrechten en democratische principes een belangrijke voorwaarde vormt voor verdere intensivering van de Europees-Oekraïense betrekkingen. Extra aandacht voor de mensenrechtensituatie in Oekraïne blijft geboden. Ook de rechten van seksuele minderheden zijn onderwerp van aandacht, na gewelddadige aanvallen op homomanifestaties in Oekraïne. De ambassade volgt de ontwikkelingen op de voet, in nauw overleg met betrokken NGO's. Daarnaast worden in het kader van het MATRA-programma diverse mensenrechtenactiviteiten in Oekraïne ondersteund, gericht op de bevordering van tolerantie en persvrijheid.

Non-discriminatie educatie in Oekraïne
Sinds eind 2008 wordt in Oekraïne door onder meer de Anne Frankstichting een project uitgevoerd dat is gericht op de bevordering van tolerantie ten opzichte van minderheden en het tegengaan van antisemitisme en xenofobie. Jongeren vormen de voornaamste

doelgroep van dit project. In het kader van het project wordt lesmateriaal ontwikkeld en verspreid en wordt de kennis van leraren, bibliothecarissen en journalisten op het gebied van tolerantie, antisemitisme en xenofobie vergroot.

De mensenrechtensituatie in **Moldavië** is in 2010 sterk verbeterd ten opzichte van 2009. De nieuwe pro-Europese, hervormingsgezinde regering die in 2009 is aangetreden heeft zich ingezet voor een verbetering van de mensenrechtensituatie, vooral door een einde te maken aan het buitensporige politiegeweld. De structurele verbetering van de mensenrechten is voor de EU een belangrijke overweging geweest om begin 2010 met Moldavië onderhandelingen aan te gaan over een associatieovereenkomst. Ook is de EU in 2010 met Moldavië een mensenrechtendialoog aangegaan. De vraag is of deze positieve lijn zich doorzet onder een nieuwe regering, die na verkiezingen in november 2010 gevormd wordt. Bijzondere aandacht verdient de mensenrechtensituatie in de afgescheiden regio Transdnjestrië, waar de legitieme Moldavische regering geen gezag uitoefent en de mensenrechtensituatie slechter is dan in de rest van het land. In het kader van het MATRA-programma worden diverse mensenrechtenactiviteiten van NGO's in Moldavië, inclusief Transdnjestrië, ondersteund.

In de **Zuidelijke Kaukasus** is het beeld van de mensenrechten wisselend. In 2010 was er sprake van een verdere vooruitgang in Georgië, werden kleine stappen gezet in Armenië en was er een lichte achteruitgang in Azerbeidzjan. In de gehele regio drukken de omstreden gebieden (Zuid-Ossetië en Abkhazië in Georgië, en Nagorno-Karabakh in de relatie tussen Armenië en Azerbeidzjan) een stempel op de sfeer in het algemeen en de mensenrechtensituatie in het bijzonder. In 2010 vormden de mensenrechten een vast onderdeel van de bilaterale gesprekken, zoals recentelijk bij de ontmoeting van premier Rutte met President Aliyev van Azerbeidzjan op de OVSE-top in Astana in december. De Nederlandse SV voor het Oostelijk Partnerschap, Onno Hattinga van 't Sant, heeft deze drie landen verschillende malen bezocht en bracht hierbij eveneens het onderwerp mensenrechten consequent ter sprake. Nederland heeft in afnemende mate uit het OS-programma en het MATRA-programma activiteiten op het gebied van de mensenrechten in Armenië en Georgië ondersteund. In Azerbeidzjan kon het voornemen om MATRA open te stellen niet worden gerealiseerd ten gevolge van een daling van het budget. Naast de bilaterale activiteiten zijn internationale organisaties als de OVSE, de VN en vooral ook de EU actief in de regio. Tenslotte vormden de ambassades in Tbilisi en Bakoe een belangrijke schakel en spreekbuis voor de Nederlandse visie op de mensenrechtensituatie in deze landen. Zo werd samen met ambassadeurs van andere EU-lidstaten in Tbilisi effectief de zorg over de positie van vluchtelingen overgebracht.

In de Europese strategie voor **Centraal-Azië** wordt, mede op Nederlands aandringen, veel nadruk gelegd op mensenrechten en goed bestuur. Mensenrechten worden door de EU structureel aan de orde gesteld bij de autoriteiten, onder andere in de mensenrechtendialogen die nu met alle Centraal-Aziatische republieken worden gevoerd en door de EU-SV bij zijn bezoeken aan de regio.

De mensenrechtensituatie in **Oezbekistan** blijft onverminderd zorgelijk, zoals blijkt uit de EU-mensenrechtenrapportage van juli 2010, al zijn er enige lichte positieve ontwikkelingen te melden. Met de EU wordt een mensenrechtendialoog gevoerd. De bewegingsvrijheid voor

NGO's blijft echter zeer beperkt. Door het ministerie van Buitenlandse Zaken is met een aantal Oezbeekse NGO's gesproken over mogelijke steun aan mensenrechtenprojecten in Oezbekistan. De EU-sancties tegen Oezbekistan zijn vervangen door een review-mechanisme om ontwikkelingen op het gebied van mensenrechten te kunnen blijven volgen. De eerstvolgende review is begin 2011 voorzien.

Het beeld van de mensenrechtensituatie in **Kazachstan** is gemengd. Enerzijds is de wil van de Kazachstaanse autoriteiten aanwezig om vooruitgang te boeken. Zo wordt wetgeving op orde gebracht, worden noodzakelijke instituties als de ombudsman en een mensenrechtencommissie in het leven geroepen, en is een nationale mensenrechtenstrategie aangenomen. Anderzijds is er beperkt ruimte voor oppositiepartijen en zijn er beperkingen aan de vrijheid van vereniging, aan persvrijheid en aan godsdienstvrijheid. Ook is de implementatie van de wetgeving gebrekkig. In de bilaterale relaties tussen Nederland en Kazachstan vormen mensenrechten en de ontwikkeling van de rechtsstaat een vast onderdeel op de agenda, zowel op politiek als op ambtelijk niveau. Premier Rutte heeft tijdens zijn ontmoeting met President Nazarbayev tijdens de OVSE-top in december in Astana de mensenrechtensituatie aan de orde gebracht.

Naast het diplomatieke kanaal maakt Nederland in Kazachstan gebruik van verschillende instrumenten om de mensenrechtensituatie te verbeteren. Uit het Mensenrechtenfonds worden lokale activiteiten ter promotie van mensenrechten ondersteund, variërend van steun aan de opvang van slachtoffers van mensenhandel tot steun aan een coalitie van lokale NGO's die het Kazachstaanse OVSE-voorzitterschap monitoren. Daarnaast heeft Nederland Kazachstaanse rechters en hoge ambtenaren getraind op het gebied van internationaal recht, mensenrechten en het OVSE-acquis. In EU-verband draagt Nederland bij aan een kritische agenda tijdens de EU-mensenrechtendialoog met Kazachstan.

Ook met **Turkmenistan** en **Tajikistan**, waar de mensenrechtensituatie zorgwekkend is, voert de EU een mensenrechtendialoog. In Tajikistan wordt vanuit het Mensenrechtenfonds ondersteuning gegeven aan de implementatie van mensenrechtenverplichtingen.

Kirgizië is in 2010 het toneel geweest van bloedige etnische onlusten, die honderden mensen het leven hebben gekost, mede als gevolg van het machtsvacuüm na de val van President Bakiyev in april 2010. Sindsdien is de situatie enigszins genormaliseerd, mede dankzij een goed verlopen constitutioneel referendum in juli 2010 en parlementsverkiezingen in november 2010. Hierdoor zijn de voorwaarden geschept voor een terugkeer naar een democratische, legitieme regering die de stabilisatie en wederopbouw ter hand kan nemen en de mensenrechten kan waarborgen. De situatie in Kirgizië blijft echter fragiel, en voortdurende waakzaamheid blijft geboden. De mensenrechtensituatie, vooral de positie van mensenrechtenverdedigers, wordt voortdurend opgebracht door de EU, onder meer door de SV van de EU voor Centraal-Azië. Daarnaast steunt de EU een initiatief van de OVSE om de Kirgizische politie bij te staan bij het herstel van orde en veiligheid en een internationaal onderzoek naar de onlusten van juni 2010. Door detachering van een deskundige draagt Nederland bij aan de versterking van de capaciteit van de OVSE om democratiseringsprocessen te ondersteunen. Vanuit het Mensenrechtenfonds wordt een aantal mensenrechtenactiviteiten van NGO's in Kirgizië ondersteund, onder andere gericht

op hulp aan slachtoffers van corruptie en beter toezicht op de naleving van internationale verplichtingen op het gebied van mensenrechten.

7.1 Lijst met afkortingen

3D	Diplomacy, Development and Defence
ACOTA	Africa Contingency Operations Training and Assistance
AIHCR	Afghanistan Independent Human Rights Commission
AIV	Adviesraad Internationale Vraagstukken
AMDH	Association Maliennne des Droits Humains
ANC	Afrikaans Nationaal Congres
APS+	Algemeen Preferentieel Stelsel
APT	Association for the Prevention of Torture
ASEAN	Association of Southeast Asian Nations
ASEM	Asia-Europe Meeting
AU	Afrikaanse Unie
AVVN	Algemene Vergadering van de Verenigde Naties
BCPR	Bureau for Conflict Prevention and Recovery
BZK	Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
CAHVIO	Conventie inzake preventie en bestrijding van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld
CAR	Centraal-Afrikaanse Republiek
CAT	Convention Against Torture
CEDAW	Committee on the Elimination of Discrimination against Women
CG	Consulaat-Generaal
COASI	EU-Raadswerkgroep voor Azië
COFADEH	El Comité de Familiares de Detenidos Desaparecidos en Honduras
COHOM	EU-Raadswerkgroep voor mensenrechten
CPT	European Committee for the Prevention of Torture
CRC	Convention on the Rights of the Child
CSW	Commission on the Status of Women
CTU	Combined Team Uruzgan
DAW	United Nations Division for the Advancement of Women
DDR	Disarmament, Demobilisation and Reintegration
DRC	Democratische Republiek Congo
DVB	Democratic Voice of Burma
ECCC	Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia and Intolerance
ECHR	Ethiopian Human Rights Commission
ECPAT	End Child Prostitution, Child Pornography and Trafficking of Children for Sexual Purposes
ECRI	European Commission against Racism and Intolerance
EHAHRD	East and Horn of Africa project for Human Rights Defenders
EHRM	Europees Hof voor de Rechten van de Mens
EIDHR	European Instrument for Democracy and Human Rights
ENP	Europese Nabuurschapsbeleid
ESC-rechten	Economische, sociale en culturele rechten
ESH	Europees Sociaal Handvest
EU	Europese Unie
EULEX	European Union Rule of Law Mission in Kosovo
EUMM	European Union Monitoring Mission

EUPOL COPPS	EU Police Mission in the Palestinian Territories
EVRM	Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens
FARDC	Forces Armées de la République Démocratique du Congo
FCCC	Foreign Correspondents Club China
FGM	Female Genital Mutilation
FIDH	Federation Internationale des ligues des Droits de l'Homme
FNV	Federatie Nederlandse Vakbeweging
FRA	Fundamental Rights Agency (Europees Bureau voor de Grondrechten)
FRIDE	Fundación para las Relaciones Internationales y el Diálogo Exterior
GCC	Gulf Cooperation Council
GRETA	Group of Experts on Action against Trafficking in Human Beings
GRI	Global Reporting Initiative
GS	EU-Gemeenschappelijk Standpunt
GVDB	Gemeenschappelijk Veiligheids- en Defensiebeleid
GTZ	Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit
HCNM	Hoge Commissaris voor Nationale Minderheden van de OVSE
HDIM	Human Dimension Implementation Meeting
HoM	Heads of Mission
HV	Hoge Vertegenwoordiger
ICC	International Criminal Court
ICCPR	International Covenant on Civil and Political Rights
ICCT	International Centre for Counter-Terrorism
ICESCR	International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights
ICTJ	International Centre for Transitional Justice
ICTR	International Criminal Tribunal for Rwanda
ICTY	International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia
IDAHO	International Day Against Homophobia and Transphobia
IDH	Initiatief Duurzame Handel
IDLO	International Development Law Organisation
IFC	International Finance Corporation
ILGA	International Lesbian and Gay Association
ILO	International Labour Organisation
INSTRAW	United Nations International Research and Training Institute for the Advancement of Women
IOM	International Organization for Migration
IPEC	International Programme on the Elimination of Child Labour
ISAF	International Security Assistance Force
ISHR	International Service for Human Rights
ISO	International Organisation for Standardisation
IVRK	Internationale Verdrag van de Rechten van het Kind
KMar	Koninklijke Marechaussee
KLPD	Korps Landelijke Politiediensten
LAC	Latijns-Amerikaanse en Caribische regio
LGBT	Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender
MATRA	Programma Maatschappelijke Transformatie (Oost- en Zuid-Oost Europa)
MDG	Millennium Development Goals
MFS	Medefinancieringsstelsel

MONUSCO	UN Organization Stabilization Mission in the DRC
MoU	Memorandum of Understanding
MRR	VN-Mensenrechtenraad
MVO	Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen
NAP	Nederlands Nationaal Actieplan
NAPTIP	Nigeriaanse agentschap voor de bestrijding van mensenhandel
NAVO	Noord-Atlantische Verdragsorganisatie
NCADP	National Coalition to Abolish the Death Penalty
NCAF	Netherlands China Arts Foundation
NEN	Nederlandse Normalisatie-Instituut
NGO	Non-Gouvernmentele Organisate
NHRPS	National Human Rights Protection Systems
NIRM	Nationaal Instituut voor de Rechten van de Mens
No	Nationale Ombudsman
NTT	Neelan Tiruchelvam Trust
OCW	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
ODIHR	Office of Democratic Institutions and Human Rights van de OVSE
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
OHCHR	Office of the High Commissioner for Human Rights
OIC	Organisation of the Islamic Conference
OM	Openbaar Ministerie
OPCAT	Optional Protocol to the Convention against Torture
OS	Ontwikkelingssamenwerking
OSAGI	Office of the Special Adviser on Gender Issues
OVSE	Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa
PBC	Peace Building Commission
PBF	Peace Building Fund
PCB	Programme Coordinating Board
PSO	Partnerschaps- en Samenwerkingsovereenkomst
R2P	Responsibility to Protect
RAZEB	Raad Algemene Zaken en Externe Betrekkingen
RESCA	Regional Centre on Small Arms
RFoM	Vertegenwoordiger voor Vrijheid van Media van de OVSE
RvE	Raad van Europa
SA	Speciale Adviseur
SAF	Sister Arab Forum for Human Rights
SALIN	Strategische allianties
SEAPA	South East Asian Press Alliance
SGVN	Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties
SHDM	Speciale Human Dimension Meeting
SIOD	Sociale Inlichtingen- en Opsporingsdienst
SPT	Subcommittee on Prevention of Torture
SR	Speciale Rapporteur
SRGR	Seksuele en reproductieve rechten
SSD	Security Sector Development
SV	Speciale Vertegenwoordiger
SZW	Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

TAF	The Asia Foundation
TC 147	Technical Committee 471 on Social Responsibility
UMR	Unie voor de Mediterrane Regio
UNDP	United Nations Development Program
UNFPA	United Nations Population Fund
UNICEF	United Nations Children's Fund
UNIFEM	United Nations Development Fund for Women
UNTOC	United Nations Convention against Transnational Organised Crime
UPR	Universal Periodic Review
VAE	Verenigde Arabische Emiraten
VN	Verenigde Naties
VS	Verenigde Staten
VWS	Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
WHO	World Health Organization
ZCTU	Zimbabwe Congress of Trade Unions